ספרי מוסר · אחרונים

דבר בעתו

רבי ישראל מאיר הכהן מראדין

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

דבר בעתו

רבי ישראל מאיר הכהן מראדין

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/דבר-בעתו/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 4
פרק א 8
פרק ב 10
פרק ג 13
פרק ד 15
פרק ה 19
פרק ו 22
פרק ז 23
פרק ח 26
פרק ט 28
פרק י 31
פרק יא 35
פרק יב 37
פרק יג 41
פרק יד 43
פרק טו 45
פרק טז 47
פרק יז 49
פרק יח 51
פרק יט 53
פרק כ 55
חתימה 61

הקדמה

ספר דבר בעתו
הוא מיוסד על חיזוק הדת ובפרט בעניני מאכלות אסורות אשר נתרפו בעו"ה בהיום אצל הרבה מאחינו השוכנים בין העמים.

ברוך ה' אלהי השמים אשר נתן לנו תורתו הקדושה החמודה מכל חמדה כדי לזכות נפשותינו לעולם הנצחי ע"י קיום מצותיה וחוקותיה וכמו שנאמר ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה לטוב לנו כל הימים וגו' דהיינו לעוה"ב כמו שכתבו המפרשים וידוע שבכללה יש תרי"ג מצות עשה ושס"ה ל"ת יש מהן שהן רק חייבי עשה ולאוין ויש מהן חייבי מיתה בידי שמים ויש מהן חייבי כריתות ויש מהן חייבי מיתות ובאו הנביאים הראשונים [כמו שלמה ובית דינו] וכן אנשי כנה"ג והתנאים שהיו בדורות האחרונים ועשו גדרים וסייגים לתורה כדי שיתקיים עקרי התרי"ג מצות כמו עירובין ונטילת ידים ושניות לעריות וכדומה, וסמכו זה על קרא ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי (יבמות כ"א), ואחז"ל שבשעה שתיקן שלמה עירובין ונט"י יצתה בת קול ואמרה לו בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני, והנה ידוע מה דאיתא בגמרא שעל כל איסורי דרבנן יש לאו דלא תסור מכל הדברים אשר יגידו לך ימין ושמאל [ולדעת הרמב"ם ז"ל הוא לאו גמור מן התורה שציותה שלא לסור מכל הדברים שיגדרו בשביל קיום התורה. עיין בספר המצות מצות ל"ת שי"ב מה שכתב שם] והנה עד ימינו אלה לא ראינו ח"ו אצל כלל ישראל שיתפרץ אפי' מצוה דרבנן, וכל מצוה ומצוה הכל נעשה ונתקיים אצל כלל ישראל בכל פרטיה ודקדוקיה, ואם היה נמצא מי שהיה עובר עליהם בפרהסיא היה לשמצה ולבוז בפני הכל, אבל כעת אנו רואין בימינו ענין נורא מאוד שנעשה כהפקר בעו"ה כמה עניני הדת, ולא הגדרים והסייגים לבד אלא כמה איסורין חמורין מגופי התורה, ולא חייבי לאוין לבד אלא אף חייבי כריתות ועוד ועוד, ואין פוצה פה ומצפצף לאמר שעושים עולה בזה. והנה באמת לבאר דברים אלו לפני כל הוא נגד רצוני מאוד ונגד כל רצון אוהבי עם ד' אשר מן הראוי והמחוייב לכסות על קלון בית ישראל אך מפני גודל חילול ה' שנהרס ע"י כמעט כל יסודי הדת ולא לאנשים יחידים רק לחלק גדול מכלל ישראל ע"כ אמרתי יהי מה ארים כשופר קולי להעיר את אחי מתרדמה הגדולה אשר היצה"ר הפיל כהיום על כמה ריבואות אנשים כדי לטמא את נפשותם ולהכריתם מארץ החיים ח"ו ואולי ע"י יוסר העורון מעיניהם וייטיבו מעשיהם. והוא שידוע שכהיום חלק גדול מבני ישראל בעודם באבם יתגלגל עליהם מאת ה' שטף הזמן

להיות מתנודדים בעמים ורובם מתגאלים במאכלים האסורים וחמורים כמו בשר נבלה וטריפה וחזיר וחלב ודם שיש בהן כרת ובאיסורי גיד הנשה ואין מבקשים כלל עצה ותרופה לזה באיזה אופן להשיג מאכל כשר שלא יצטרכו להחטיא את נפשם לנצח וביותר שיש הרבה אנשים מהן שנמצא בכיסם מעט כסף והיה ביכולתם לקנות להם מאכלים כשרים ואעפ"כ אין חוששין כלל ועוזבים את כספם בידי אחרים בפקדון עד עת מועד ובימי נדודם אוכלים בשאט נפשם איסורים חמורים מדי יום כיומו וכאלו היה הדבר היתר גמור.

ובדידי הוי עובדא כענין זה שבא אחד להפקיד סך מאה רו"כ של בנו שהיה גם הוא מהמתנודדים שיהיו מונחים עד שיחזור בנו לביתו ומטעם כי בעת נידודו א"צ להכסף ורק מעט לקח על הוצאות קטנות. נשתוממתי על המראה: הנמצא בכל ימי חייו עת כזה לצורך הכסף? כי הלא רחוק מבית אביו הוא וממשפחתו ואין לו מי שיספיק לו מאכלים כשרים ומה יעשה בלא כסף והתשובה ע"ז ידעתי כי סומך עצמו כי ישיג מאכלים אצל העמים אשר יתגורר בתוכם חנם אין כסף כחפצו אם רק יתרצה לאכול אתם. אך הלא צריך להתבונן האם מאכלים כאלו נקראים מאכלים לאיש ישראל אשר בכל פעם שאוכל עובר על כמה לאוין חמורין [כי החיוב הוא על כל כזית וכזית] וגם לפעמים הוא על חייבי כריתות ג"כ הלא היה לו לקחת מעט כספו עמו למלט נפשו מני שחת וכשהיה בביתו אם נמצא אצלו שאלה מתערובת איסור בודאי היה שואל למורה הוראה ואם הורו לו שטריפה היא בודאי אין שום ישראל חשוד שלא לשמוע אף אם יהיה לו הפסד כמה וכמה ובזה שצריך לאכול ממש דברים האסורים נבלות וטרפות וכו' וכו' בפיו ואין שואל ואין דורש כלל למי"ץ שאלה ע"ז האם מותר להתנהג באופן כזה או לא אלא מניח כספו בביתו והולך לאכול דברים הטמאים [לאיש הישראלי] ברצון נפשו במה ימים ושנים וידעתי כי נמצאו עוד כמה אנשים רבים שעושים כמו זה ואין חוששין כלל לנפשם וכאלו היו הדברים היתר גמור ומאוד נפלאתי אלו היו נותנים לאיש אף מאה רו"כ שיאכל פ"א חתיכת איסור האם היה עושה זאת וכש"כ בזה שאוכל מדי יום ביומו. וביותר אני מתפלא על אבות הבנים ובני משפחתם שאלו ראה לבנו או אחד מקרוביו בעת אחרת שהולך ומשתכר אצל אינו יהודי ואוכל ביחד עמהם בשר חזיר ונבילות וטריפות הלא בושה תכסה אח פניו וכל בני משפחתו וכל טצדקי שהיה בכוחם לעשות להפרישו מזה בודאי היו עושים ובענין הזה אין חוששים כלל אף שיודעים נאמנה שבניהם וקרוביהן ממלאים כריסם מכל דבר איסור חמור ויפלא על האב איך יפעל בנפשו לבוא לשאול למורה הוראה על איזה שאלה שנעשה בביתו ממאכלות האסורות

כגון על תערובות כף חולבת בקדרה של בשר או שארי תערובות איסור כל שהוא, בזמן שיודע שבנו ממלא פיו מחתיכת חזיר או נבילות וטריפות וכדומה מדי יום ביומו ואין חושש להשביתו מזה וזאת ידוע שאלו היה ביד בנו מעט כסף לקנות מאכלות כשרים אזי לא היה צריך לבוא לכל זה.

והנה ידעתי את התשובה המורגלת בפי כל כי אנשים האלו אנוסים המה ואונס רחמנא פטריה אבל באמת אין זה תשובה נכונה לא לאב ולא לבן כי האב היה מחזיק לבנו במעט כסף הלא היה יכול להסיר בזה האונס ממנו ובפרט הבן אם הוא איש אשר יש תחת ידו כסף ואפשר להשיג מאכלים בשרים האנוס יחשב? ואף מי שאין בידו כסף מאומה אין הדבר נחשב לאונס שיהא מותר מהמת זה מאכלות האסורות כמו שביררנו בפנים הספר בפרק שביעי [וגם מלבד זה הלא ידוע שמי שמרגיל את עצמו במאכלים האסורים נעשה לו כהיתר עד שפעמים רבות אין כספו אוכל אותם בלי שום הכרח כלל ורק למלא רצון תאותו ומה יענה ליום הדין לע"ל] ובפרט אם היה תחת ידו כסף שהיה באפשרו בנקל לאכול מאכלים כשרים ועזב כספו לעת אחרת הלא בודאי מוסר נפשו לאבדן נצח ח"ו.

והנה ידוע גודל חומר דיני התורה אצל ישראל שעל מצוה אחת של דברי סופרים נחלקו בה גדולי ישראל מדורות הראשונים לברר אותה על אמיתה למעשה וכמו שאמרו חז"ל (ביצה י"ז) אל תהי שבות קלה בעיניך דסמיכה שבות היא ונחלקו בה גדולי הדור ובפרט בדברים הנוגעים ללאוין דאורייתא וכ"ש באו"ה הנוגעים לעניני אכילה הלא ידוע שכל רבותינו הראשונים והאחרונים ביררו ופירשו לנו כל דין ודין בכל פרטיו ודקדוקיו וערכו לנו על הכל שו"ע גדול והוא שו"ע יו"ד כידוע איך שינהגו כל ישראל למעשה שלא יהא במאכלם חשש איסור והוחזקו כל הדינים בפרטיהן ודקדוקיהן אצל כל ישראל ומי פילל כזאת מעולם שיקום זמן אצל ישראל שיופקר אצל רבים כל האיסורים החמורים המפורשים בתורה אפילו לעיני תינוקת של בית רבם ויעשו כהיתר גמיר אוי ואבוי שכך עלתה בימינו ואפילו לפי טעות האנשים החושבים שמי שאין לו כסף הוא מוכרח לעבור על האיסורים אעפי"כ כשנבא לחשבון נראה שכל אחד ואחד אפשר למצוא עצה לנפשו למלט עצמו מאיסורים החמורים האלה ורק אם ישים עינו ולבו לזה באיזה זמן טרם העתקתו מביתו דיש כמה אנשים שיכולת בידם להשיג מקודם או אח"כ מעט עזר מאבותיהם או מבני משפחתם אשר באמת מחויבים כולם להיות בעזרתם בזה (כאשר נבאר לקמן כפנים הספר בעזהשי"ת) ואם יפצרו בהם הרבה בודאי לא יקשו לבבם מלהושיט עזרתם בעת דחוק כזה ואפילו מי שאין לו תקות עזרה מקרוביו אם

היה משתדל בעצמו מכמה שנים מקודם לקבץ מעט כסף שיהיו מוכנים לו לכשיצטרף כדי שיוכל לשמור דתו בודאי היה ה' בעזרו לזה כמו שאמרו חז"ל הבא לטהר מסייעין אותו ואח"כ כשבא עת נידודו היה כבר מוכן אצלו מעט הכסף למלט נפשו מאיסורין החמורים האלה וכל המכשול שנכשלים בזה העיקר הוא רק מפני רוב עצלותם שאינם דואגים כלל לאחריתם להציל עצמם שלא יצטרכו לעבור על כל גופי התורה וא"כ אי אפשר לחשבם לאנוסים כלל ולמה הדבר דומה למי שרואה מרחוק בור עמוק באמצע הדרך ורץ במרוצתו עד סמוך לבור ממש עד שאין ביכולתו אח"כ להנתק רגלו משם ובהכרח נופל שם בעומקו ושובר את מפרקתו ומי היה בעוכריו אם לא הוא בעצמו שהתקרב ברצונו למקום שלא יהיה באפשרו אח"כ למלט נפשו (ואף כאן בענייננו היה לו להכין מתחלה מעט כסף כדי שלא יהיה מובחר אח"כ לעכור על התורה).

והנה התבוננתי בנפשי מה זה עשה אלהים לנו אשר בנינו מדור החדש חלק גדול מהם יטמאו נפשם בנבילות וטריפות וחלבים וכדומה ואמרתי לנפשי אין זה אלא מעשה שטן שחפץ לטמא גופינו ונשמותינו כדי לחייב אותנו לשמים וע"כ הוא מסמא עיני הכל שלא יראו ויתבוננו בענין הנורא הזה ומטעה אותם בהתירים של תוהו ובוהו כדי לצוד נפשותיהם באיסורים הנוראים האלה ולקטרג אח"כ עליהם לפני המקום ומי יודע אחרית דבר מה יגיע מזה ח"ו וכמו שמצינו בגמרא (מגילה י"ב) מענין זה שאמרו שם על מה נתחייבו שונאי ישראל כליה בימי אחשורוש וכו' אבל אחי חלילה וחלילה לנו להתרשל בדבר הזה וכל מי שיראת ד' בלבו עליו לעמוד בפרץ בעת צר כזה ולהתבונן איך לתקן הפרצה הגדולה הזו.

והנה כאשר נפקח היטב בתיקון פרצה רבה הזו נמצא כי על שלשה מוטלת הדבר. ראשונה על המתנודדים גופא הם הראשונים המחוייבים להתחזק בדבר הזה כדי שלא יחטיאו את נפשותם. שניה להם אבותיהם וכל משפחתם. שלישית להם מוטל הדבר על כלל ישראל בכל מקום שהם כי כל ישראל ערבים זה לזה. ופרטי הדברים באיזה אופן אפשר כל אחד מאלו השלשה לתקן הדבר וגם עד כמה גדול כח החיוב על כל אחד מהם ובמה גדול שכר המתחזק בזה יבואר הכל אי"ה בפנים הספר. ולזה חלקתיו לשלשה שערים על שם כל אלו השלשה הנ"ל וקראתי אותו כשם "דבר בעתו" וגם לכל אחד משעריו קראתי שם על שם ענינו. שער הראשון בשם שער התחזקות כי הוא בעצמו בודאי צריך להתחזק בכל כחו שלא יכשל בכל האיסורים הנ"ל. שער והשני כשם שער האחוה על שם הכתוב וחי אחיך עמך. השער השלישי בשם שער בית ישראל על כי התיקון מוטל על כל ישראל וכנ"ל. ומן הראוי לכל מי שנגע יראת ה' בלבו לפרסם את

דברי החבור הזה ברבים למען הקים את דבדי התורה. ודי הטוב יגדור את פרצת עמו ישראל ונזכה לראות בנחמת ציון וירושלים בב"א.

פרק א

שער התחזקות

בו יבואר סיבת האנשים המתרשלים להשמר מלהכשל במאכלות האסורות בימי נדודם והקלקולים שמביאין לעצמו בזה:

והנה ענין מאכלות האסורות ידוע לכל איש ישראל כקטן כגדול את חומר איסורן ואפילו תינוקת של בית רבן המתחילים ללמוד חומש בסדר ויקרא יודעים ג"כ חומר איסור דם וחלב שעבור זה נכרת האדם מארץ החיים וכן חומר האיסור של בשר חזיר ונבילה וטריפה וכן דגים טמאים, וגם זאת ידוע לכל שכהיום כל איש ואיש יכול לילך בדתו ואין העמים מכריחים לאיש הישראלי לאכול דוקא מאכלות האסורות וא"כ ממילא מן התורה חל גם על איש המתנודד כל הזהירות שיש על שאר ישראל וא"כ יש להפליא מאוד על מה נעשה כהיום הפקר בעו"ה כל אלו האיסורים אצל הרבה והרבה מצעירי עמנו המתנודדים בעמים ולא לבד אצל האנשים שהם עניים בעצם אלא אפילו אצל אלו שיש להם כסף לאכול מאכל כשר ואפילו אלו שבבתיהם היו אנשים תמימים ולא בא ח"ו שום חשש פיגול מעולם לתוך פיו כיון שנעתק מביתו בתוך איזה ימים נתחלף לו דעתו ורעיונותיו וכמי שלא בא על כל אלי הנ"ל שום ציווי ד' מעולם.

ואחשבה לדעת זאת, ואומר לנפשי שלעון הזה שהורגל יש כמה וכמה סיבות אך הסיבות הראשיים הם שלשה וסימנו כל הנחלים הולכים אל "ה"י"ם" הפקר יאוש מותר, ונבארם אחת לאחת. יש מצד שהוא רואה שהדבר הזה הוא הפקר בעיני כל חביריו ולא נחשב בעיניהם לעון כלל, וע"כ נתרשלו ידיו משמירתו ובאמת יפלא הדבר דאלו אם היה רואה באיזה בית אכסניא שנפל בהמאכלים סם המות שטבעו להמית את האוכלו במשך איזה שעות ויפרסם הדבר ולא שמעו לקולו ויאכלו רבים וישתו הבעבור זה יקיל לנפשו לאכול גם הוא עמהם הלא הוא יודע שמות בסיר ובודאי במשך איזה שעות ימותו כל האוכלין ויתרבה היללות והצוחות בעיר ואם כי הם לא ישמעו לקולו עכ"פ הוא שיודע בבירור את הדבר איך יכניס את עצמו בסכנת מות. כן הוא ממש בענין הזה וכידוע שכשהחטא הוא במזיד ובפרט כשהוא בעניני האכילה הוא מזיק לנפש ממש כמו סם המות להגוף. [וכמבואר בזוהר הקדוש פרשה שמיני אלא שבעודו בעולם הזה

אינו נראה לעין כל איך שהחטאים[1] הזיקו לנפשו] וכל שכן לפי מה שידוע שמתערב בעניני אכילתם ג"כ חלב ודם שמפורש בתורה שחייב איש ישראל האוכלו כרת והאוכל כזית אחת מהן מכרית את נפשו מארץ החיים ואיך יפעל בעצמו להמשך אחרי חבריו השוטים ולהפקיר את נפשו לאבדון נצח ח"ו. וראה אחי והתבונן כמה איסורים חמורים רגילים לעבור האנשים שהופקר אצלם לאכול מאכלות אסורות א) איסור נבילה שהוא לאו מפורש בתורה (דברים י"ד) לא תאכלו כל נבלה וגו' כי עם קדוש אתה להי' אלהיך. ב) איסור טרפה [שפעמים רבות מצוי שנטרפת קודם מיתתה] שהוא ג"כ לאו מפורש בתורה ושמות כ"ב) ואנשי קודש תהיון לי ובשר בשרה טרפה לא תאכלו וגו'. - ג) איסור גיד הגשה [שמצוי כשאוכל בשר אחורים] שהוא ג"כ לאו מפורש בתורה (בראשית ל"ב) על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הגשה וגו'. - ד) איסור חזיר שכמה פעמים מבשלים בשר חזיר בקלחת או שמטילין שם שומן שלו. - ה) איסור דם. - ועל כולם מצוי מאוד שעובר ג"כ על איסור החמור של חלב [שאין מסירין אוהו מהבשר וגם מטילין חלב בתוך התבשיל כדי להטעימו] שחייבה התורה כרת עליו [ואפילו אם אינו אוכל רק התבשיל שנתבשל בו האיסורים האלה הוא ג"כ אסור מן התורה משום טעם כעיקר כידוע ואף אם לא נתבשל בשר בתוך התבשיל הלא מטילן בה עכ"פ השומן של חזיר או חלב או שומן של נבילה וטריפה] וכמה פעמים מצוי שעובר בסעודה אחת על כל אלו האיסורים או רובם. וגם צריך לדעת שעל כל כזית וכזית מכל איסור ואיבוד יש לאו בפני עצמו וכאשר נבוא לחשבון יוכל להמצא כעשרה לאוין בכל סעודה וסעודה ובשבוע אחת עולה שבעים ובשנה אחת עולה יותר משלשה אלפים לאוין חמורים וידוע חומר של כל האיסורים שאם יאכל איש הישראלי אפילו כזית אחד מהם במזיד הרי הוא רשע גמור מן התורה ופסול לעדות ולשבועה וכש"כ אם מפקיר עצמו לעבור עליהם בתמידות וכופל אותו פעמים אין מספר כמה יגדל רשעתו וגדול עונו מנשוא. ונקרא בפי חז"ל בשם מומר אוכל נבילות. וכבר אחז"ל (מרש שוח"ט) כל המחליט עצמו לעבירה אין לו מחילה עולמית [ור"ל אף בעת שיתגברו רחמי ה' על העולם מ"מ לא ימחלו לו מטעם שהפקיר את רצונו של הקב"ה לגמרי ונעשה חלוט לעבירה זו]. והנה ידוע מה שאחז"ל באבות כל העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד וכל העובר עבירה אחת קונה לו קטיגור אחד ועוד אחז"ל (ע"ז יט.) כל העובר עבירה אחת בעוה"ז מלפפתו והולכת לפניי וכו' ר' אליעזר אומר אף קשורה בו ככלב וכו' וא"כ האיש שהרגיל עצמו כאלו השנים שהוא מתנודד לאכול מאכלות האסורות ונתקבץ לו ע"ז ככה אלפים לאוין דאורייתא.

[1] ידע הקורא שכבר כתבתי כמה פעמים שרק לישראל שהוזהרו ע"ז בתורה מזיק זה.

ומכל עבירה נברא משחית אחד רעדה תאחוז נפשו בזכרו שכמה אלפים מלאכי חבלה לובשין שחורין ומתעטפין שחורים יהיו רצין אחריו ומלפפין אותו להוליכו לגיהנם מקום החושך והמר ושם ישפטו אותו [דהם עצמם שופטים ועונשין אותו שם כל אחד ואחד וכדאיתא בספרים וכמשה"כ תיסרך רעתך ומשובותיך תוכיחוך] ומי יוכל לשער גודל היסורים והצרות שיסבול אפילו על לאו אחד ועאכ"ו על כמה אלפים לאוין וחייבי כריתות שעבר במשך זמן הזה ע"י מאכלות האסורות ואז ינהום באחריתו ויתמה על נפשו איה היה שכלי איך הלכתי אחרי יצרי ולא התבוננתי על אחריתי שאני עתיד ליתן דין וחשבון על הכל ולא זכרתי את יוצרי שאצטרך לבא אליו לסוף ימי. ואיך אשא פני אליו וכמשה"כ ונהמת באחריתך ככלות בשרך ושארך וגו'. ויתודה בעצמו אז על עונותיו וכמו שאחז"ל (ערכין כ"ב) על הפסוק עוברי בעמק הבכא מעיין ישיתוהו וגם ברכות יעטה מורה. מלמד שהרשע מהודה כשם שהמצורע מתודה ואומר אני פלוני בן פלוני עברתי עבירה פלונית במקום פלוני ביום פלוני בפני פלוני במעמד פלוני ופלוני. וגם איתא שם שמצדיקים עליהם אז את דינם ואומרין לפניו רבש"ע יפה דנת יפה זכית יפה חייבת יפה תקנת גיהנם לרשעים וגן עדן לצדיקים. והכונה שאז האדם רואה בעצמו גודל ההשחתה שפעל למעלה בעולמות העליונים ע"י מעשיו הרעים והגביר בזה מאוד את כח הקליפות והחיצונים וע"כ הוא מצדיק הדין על עצמו. אבל מה יועיל לו אז כי אין תשובה אלא מחיים כידוע. וע"כ האיש המתבונן בכל זה צריך ליזהר ולהתרחק ממאכלים האסורים עוד יותר ממאכלים שיש בהם סם המות ולא יסתכל כלל על אלו המפקירים את נפשם לכל המאכלים המגואלים האלה אף אם הם רבים ועל כיוב"ז נאמר בתורה לא תהיה אחרי רבים לרעות ופירשו הראשונים דלענין רע אין להסתכל על רבים.

פרק ב

בו יבואר ג"כ מרוב הקלקולים וצרת הנפש שיגיע לאדם ע"י"ז:

גם יזכור האדם גודל בזיונו שיהיה לו לנצח בעוה"ב ובעוה"ז כשיקראוהו לתורה לפרשת חלב או דם או נבילה וטריפה וחזיר וכה"ג שעל כולם הזהירה התורה באזהרות מפורשות שלא לטמא את נפשותינו בהם. והוא יודע בנפש שלא פעם אחת ושתים טימא את נפשו בהם. עוד צריך לדעת שמשונה לאוין של אכילות איסור מכל לאוין שבתורה שכל הלאוין הם פעולות חיצוניות משא"כ אלו שנכנסות בתוך גופו של אדם וגופו מתפטם מדברים האסורים לישראל מן התורה. ואין לשער ולהעריך גודל צרת הנפש שיהיה לו

להאדם לבסוף עי"ז דהלא ירוע דכשנתקלקל לו להאדם בפנימיותו כגון שנתהפך באיזה מקום בגידיו הדם לליחות, מוכרח הרופא לעשות [אפערציאן] לחתוך במקום הזה ולשאוב הליחה משם ואח"כ יוכל לחזור ולהרפא. דאל"כ עלול להתקלקל הדם יותר ויותר עד שימות. וכן אם נתהוה לו זה בשני מקומות או בשלשה מוכרח לסבול עוד יסורים גדולים שיחתכו כל אלו השנים או השלשה מקומות ולשאב הליחה משם. אבל אם ח"ו נתפשט הליחה בידיו וברגליו ובגופו בכמה מקומות מוכרח. למות דכי יחתכו כל גופו ואם יחתכוהו היובל לסבול כ"כ יסורים? –

ועתה נתבונן נא בעניננו הלא ידוע מסה"ק דלפיכך אמר הקב"ה לאדם הראשון כי ביום אכלך ממנו מות תמות משום דע"י האכילה של עץ הדעת טוב ורע נתערב בו כח הרע שלא יוכל להאיר עליו אור ה' שיחיה אותו ולכן מוכרח למות שע"י יסורי הקבר יתעכל כח הרע הטמון בתוכו ויתפרש מטנו ויזדכך החומר כדי שאח"כ כשיצטרך לקום בעת התחייה יוכל להאיר עליו אור ה' שיחיה אותו לנצח והוא דוגמא ממש כמו שמוכרח להסיר הליחה מאותו האדם החי כדי שישאר בחיותו. ולפי זה האיש אשר מילא גופו בימי חייו מנבילות וטריפות והוא ימות לבסוף אף אם נאמר שיזכה לתחיה [אחרי שיקבל גמול עונותיו בגיהנם] הלא עכ"פ יצטרך תיקון נורא [אפעראציא נוראה] שיצטרך להתעכל חלק עפר הרע הטמון בכל אבר ואבר שבגופו ובכל קרום דק שנמצא בו [כי הלא כשאדם אוכל נתפשט כדי המאכל בכל אבר ואבר מכף רגלו ועד ראשו ואפילו על קרומי העין וכדומה] כדי שיזדככו וישארו רק חלק העפר הנעשה בכשרות ויוכל לקום בעת התחיה ולזכות עם ישראל יחד. וכמה יסורים יסבול מזה עד שיתעכל כל חלקי הרע הטמון בכל חלקי הגוף מכף רגלו ועד ראשו. ומה מאוד ינהם באחריתו על כל זה. ודע עוד דעל ידי המאכלות האסורות נסתלק הצלם אלהים מן האדם כדאיתא בזוה"ק פרשת משפטים בסופו. ועלול לבא כמה מאורעות על האדם כמו שאחז"ל על הפסוק ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי אם אתם מובדלין מן העמים הרי אתם שלי ואם לא הרי אתם של נבוכדנצר וחבריו. ואף דבעת שהוא מתרצה להתערב עמהם נראין העמים כאוהבין אותו אבל כ"ז הוא בתחלה לבד אבל בהמשך הזמן ניסבב לו על ידם גופא רעות רבות וצרות כי הקב"ה מסלק שמירתו ממנו עבור זה. וכבר צוח הכתוב ואמר אם ה' לא ישמור עיר שוא שקד שומר. אבל האיש השומר את נפשו ממאכלות האסורות אף בעת דחקו נושא על עצמו צלם אלהים וניצל מכמה מאורעות רעות. ווה שהועיל לדניאל חנניה מישאל ועזריה להנצל מיד נבוכדנצר כדאיתא בזוה"ק פרשה משפטים. תנא במאי זכו דניאל חנניה מישאל ועזריה לאישתזיבא מאינון נסיונין אלא

בגין דלא איסתאבן במאכלהון וכו' כד רמו יתיה בגובא דאריוותא אשתלים בצולמא דמריה ולא שני צולמא לצולמא אחרא ועל דא דחלו אריוותיה מיניה ולא חבלוהו. תא חזי מה כתוב ולמקצת ימים עשרה נראה מראיהם טוב מכל הילדים האוכלים את פת בג המלך נראה מראיהם טוב דצולמא דמאריהון לא אעדיעו מניה ומאחרני אעדיעת מאן גרים האי בגין דלא אתגעלו בגיעול מאכליהון זכאה חולקיהן דישראל דכתיב בהו ואנשי קודש תהיון לי.

ואל יפלא בעיניך אחי על סיבת הדבר הזה שנעשה איסורים חמורים ופשוטים כאלה כהפקר אצל רוב המתנודדים בעמים. ואשר רובם אנשים כשרים המה ואלו היה רואה בביתו לאחד מישראל שנותן אל פיו לאכול בשר חזיר או נבילה אף פ"א היה מזדעזע ומרעיש עליו בקול: הוי רשע מה תעשה הנבלה הזאת. ושם אוכל בעצמו מדי יום ביומו ואינו מתפחד כלל וכאלו אכל בשר כשר ממש והדבר באמת מפליא מאוד מי גרם לו זה לשנות רוחו וטעמו בשעה קלה. אבל הסיבה בזה הוא כך דנפש ישראל אשר קדושתה גבוה מאור אמנם מרגשת בחומר דברים האסורים ואיך הם מזיקים ומטמאין את קדושתה וע"כ תפחד אף מלראות במי שאוכל הדבר המזיק הזה [וכמו שמתפחד אדם לראות באחד שנותן סם המות לפיו] אבל כיון שמתנודד בין העמים ורואה הרבה פעמים לאנשים מחביריו שאוכלין ברצון עצמם [מחמת פריצותם] ומרוב הרגלו לראות זאת יקל קצת בעיניו ענין החמור הזה ואח"כ כשמזדמן לו איזה סיבה שחושב שמוכרח לאכול פעם ההוא פועל בנפשו ליתן לתוך פיו וכיון שנותן אל פיו פעם ושתים מטמא את קדושת נפשו עד שאינה מרגשת בחומר האיסור וכמשה"כ ונטמתם בם בלא א' ודרשו חז"ל דהכונה ונטמתם בם דהיינו שמטמטם לבו ונפשו בהם עד שאינו מתבונן כלל מה הוא עושה. ולמה"ד לסותר אחד שהיה לו חנות של בשם ויבא פעם אחת לבורסקי ויברח משם ולא יכול להתמהמה אף רגע אחת כשעלה הסרחון באפי כי לא הורגל בזה מעולם ואח"כ נזדמן לו שהחליף מסחרו ונעשה בעצמו בעל בורסקי ומתחילה היה לו הדבר למפח נפש כי לא היה יכול להתמהמה שם אך מעט מעט. וכאשר התרגל בריח ההוא עומד ויושב שם כל היום ואינו מרגיש כלל בריח הסרחון הגדול וכאלו היה בעל בורסקי מלידה ומבטן. וע"כ האיש הנבון ישמור קדושת נפשו שלא לטמאנה ולא ילמוד כלל מאנשים אחרים שמפקירין הדבר [ואף אם נטמא כבר יפרוש מזה ושב ורפא לו כאשר יבואר לקמן] וכמו שצוה לנו הקב"ה בתורתו (ויקרא כ') ולא תשקצו נפשותיכם וגו' והייתם לי קדושים כי קדוש אני ה'.

פרק ג

בפרק זה יבואר עוד מענין זה.

והנה בפרק העבר כתבנו כמה צער מגיע להאדם בעת התחיה ממאכלות האסורות ועתה נבאר את גודל צרת הנפש שיהיה לו מזה בעולם העליון. כתיב במשלי (כ"א) שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו ואיתא בזוה"ק פרשה שמיני דשופר פיו היינו ממאכלות האסורות. ולשונו מלה"ר. וז"ל שם [על פסוק זה ועל פסוק מי האיש החפץ חיים וגו'] מאן דבעי חיי דלעילא למהוי ליה חולקא בהו וכו' ינטור פומא מכולא ינטור פומיה ולשונו ינטור פומיה ממיכלא ומשתיא דמסאיב לנפשא ומרחקא לבר נש אינון חיין ומאינון יומין וינטר לישניה וכו' [וענין פגם של הלשון כבר מבואר בספר שמירת הלשון] ואבאר לך בעזה"י מה שאמר הכתוב דע"י שמירת פיו ממ"א מצרות נפשו וגם מה שביאר בזוה"ק דמרוחק ע"ז מחיים עלאין. והוא דהנה ידוע מה שאחז"ל דרמ"ח מ"ע שבתורה הוא כנגד רמ"ח אבריו והיינו כנגד רמ"ח אברי הנפש שבאדם וכידוע דיש באדם רמ"ח אברים רוחנים ועליהם מלובש אברי הגוף הגשמים וכמו הבגד שהיא לבוש להגוף כן אברי הגוף לבוש להנפש וכמו שאה"כ (איוב י') עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידים תשוככני והיינו שעצם האדם הוא הנפש שבקרבו שהוא החי וקיים לנצח ועל כל אבר ואבר של הנפש מלובש אבר הגוף הממונה כנגד אבר ההוא [ולכן כאשר תסתלק כוחות הנפשיים הטמונים בכל אבר ואבר נשארו כולם כאבן דומם ולא יוכל האדם לפעל באבריו כלל וכלל וכמו הלבוש הנפשט מהאדם שמונח במקומו בלי שום תנועה] וכדי להחיות כל אברי הנפש הרוחנים האלה נתן לנו הקב"ה רמ"ח מצות עשה שבתורה והם מחולקים ג"כ על כל האברים ריש מצות התלוים ביד ויש מצות התלוים ברגל וכהנה בכל אבר ואבר דכשאדם מקיים איזה מצוה ממצות התורה באחד מאבריו ניתן ע"ז כח החיים באבר הנפש הטמון באבר ההוא להחיות אותו לנצח ע"י אור המצוה המאיר בו. וזהו מה שרמזה התורה בפרשת אחרי ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם [והיינו בחיי הנצח וכמו שתרגם שם התרגום] וכשם שבאברי הגוף נמצא אברים שונים יש אברים שאין הנשמה תלויה בהם כמו היד והרגל וכדומה דאף אם יחסרו לו אף שההפסד גדול מאוד אעפ"כ אין נוגע לו לעצם חיותו ולא נקרא אלא בשם בעל מום. ויש אברים שע"י חסרונם או קלקולם אף מעט אינו יכול לחיות על פני תבל כגון ניקב קרום מוח או שנתקלקלו שארי אברים הפנימים שבהם מקור החיים שלו. כך הוא באברי הנפש שחיותם לנצח הוא ע"י קיום התורה והמצות שלו [וכמו שנאמר בפסוק הנ"ל אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ועוד פסוקים הרבה בתורה המורים לנו

כי עיקר חיי הנפש בעוה"ב תלוי בקיום התורה] דיש מצות בתורה שאפילו אם פשע האדם ועבר עליהם הוא נקרא בעולם העליון רק בשם בעל מום. וכמו שכתב הרח"ו בשער הקדושה שלו וכן הגר"א במשלי על פסוק בז לדבר יחבל לו דהחבלה ימצא לנצח בנפשו באותו אבר שפשע בו ועבר על רצון השי"ת כגון אם לא הניח תפילין אף שקיים כל המצות יהיה בע"מ בידו וכה"ג בשארי מצות שיעבור יהיה בע"מ בשארי אברים [וגם זה הוא גנאי גדול לנצח ואינו יכול להתקרב ולעמוד לפני ד' במקום קדשו. וכמו בעה"ז שאין דרך בעלי מומין לעמוד לשרת לפני המלך ובפרט אם ידוע שנעשה בעלי מום על ידי שמרד בו. וכמה יתמרמר אח"כ האדם ע"ז שהכל ידעו שבא לו זה ע"י גודל המרותו בה' במצות תפילין וכן כה"ג אם יהיה בע"מ בשאר אברים ע"י שארי מצות שקלקל בהם ידעו הכל את האברים שקלקל בהם. וכמו דאיתא בתרגום קהלת על הפסוק סוף דבר הכל נשמע דהיינו שלבסוף הכל יתפרסם לעיני הכל (ולא כמה שהאדם חושב בשעה שעובר עבירה לומר מי רואה בי) וע"כ את אלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם ור"ל שמהרמ"ח מ"ע ושס"ה לאוין שנשמר האדם בחייו כל הרמ"ח אבריו ושס"ה גידים שבנפשו שזהו עיקר האדם. ואם עובר בשאט נפש על איזה מצות עשה או ל"ת נעשה בע"מ באבר ההוא או יתקלקל גיד ההוא [שהשהס"ה לאוין הוא נגד השס"ה גידים] ויתבוננו הכל איזה מצוה עבר בשאט נפש וכמה בוז וכלימה יגיע לו בעולם העליון לנצח]. ויש ענינים בתורה שהם נגד המוח והלב אברים הפנימים שהם עיקר חיות נפשו הקדושה. ואם ממרה בהם נתקלקל אצלו כל עיקר חיות הנפש הקדושה שיש בו כגון מי שנחלש אצלו יסוד האמונה הוא מקלקל מוחו ולבו שהדעת והמחשבה תלוי בהם והם אברים שתלוי בהם עקרי חיות גופו ונפשו. וכן בענין מאכלות האסורות מקלקל ג"כ כל אברים הפנימים שבנפשו מפני שהם נכנסין בכל אברים הפנימים של נפשו. וראה והתבונן ער היכן יגיע צרת נפשו לעתיד ע"ז וכמו שאנו רואין בעוה"ז באדם שעלה רקבון בלבו ח"ו או בריאה או בוושט ובני מעיו או בשארי אברים הפנימים שלו כמה גדול צערו ומכאובו עד מאד וגם חייו תלוים לו מנגד ע"ז [וכ"ש אם נתקלקלו כל אבריו אלו יחד] שבאברים אלו תלוי עיקר חיותו של האדם וברקבון כל שהוא בכלל מסוכן וטריפה הוא. כן הוא ממש בענייננו דהלא בשעה שהאדם אוכל מאכליו נתחלק תמצית המזון ללב וריאה וכבר וכל אבריו ואם הם מאכלים אסורים כנבילה וטריפה וכיוצ"ב בודאי נטמא ונתקלקל ע"ז כל אברי נפשו שתלוי עיקר חיותו בהם וכמה גדול יהיה צרת נפשו לעתיד שלא ישאר בה ע"ז אפילו אחד מאבריה בריא ושלם שכולם נתקלקלו על ידי שהיו נזונים מבשר פיגול וזהו שאמר הכתוב [וכמו שפירש הזוה"ק] דשומר פיו

ממאכלות אסורות שומר מצרות נפשו שצרת הנפש אשר יגיע לו מזה הוא גדול מאד עד אין חקר ואין תכלית שכל אברים פגומים ומקולקלים וא"א לשרות אור ה' עליהם וגם יחסר לה ע"ז עצם חיותה שלא תוכל לחיות בחיי עידון העליון בשלימות שנתקלקל אברי החיים שלה ונטמאה מקדושתה הגדולה בהיותה בעוה"ז וזהו מה שאמר בזוה"ק הנ"ל דמסאב לנפשא ומרחקא לבר נש מאינון חיין וכו'.

ראה אחי עוד מה שכתב שם עוד בזוה"ק בסוף הענין תא חזי כל מאן דאכיל מאכלי דאיסורי וכו' וכו' ר' יוסי פתח ואמר כל עמל אדם לפיהו וגו' האי קרא בשעתא דדיינין ליה לבר נש בההוא עלמא כתיב. כל ההוא דינא וכל מאי דסביל בההוא עלמא ונקמין נגיה נקמתא דעלמא לפיהו בגין פיהו דלא נטר ליה וסאיב ליה לנפשיה ולא אתדבק בסטרא דחיי בסיטרא דימינא וגם הנפש לא תמלא לא השתלים דינהא לעלם ולעלמי עלמין. וכ"ז הוא ע"פ הנ"ל משום דבמ"א מטמטם ומקלקל כל אברי הנפש הק' וכמה צריך להתבהל לב האדם בהתבוננו אל המאמרים הנוראים האלה שגילו לנו חז"ל את גודל העונש והקלקול שעושה האדם לעצמו בעולם הנצח ע"י שאינו נזהר ממאכלות האסורות בעולם הזה וכל איש אשר רוח בו יתחזק בזה בכל נפשו ומאורו ולאחר פטירתו ישוב נפשו אל ה' טהורה שלימה וקדושה כאשר נתנה אליו ותהא נפשו זוכה לחיי הנצח ולהנות מזיו השכינה שהוא עידון הגדול מכל העידונים וכמו דכתיב והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך.

פרק ד

בו יבואר עוד סיבה שמביא האדם לידי התרשלות ע"י יאוש.

והנה יש הרבה אנשים שסיבת התרשלותם מזהירות המאכלים האסורים הוא מפני היאוש ויש בזה שני אופנים אחד קודם עשיית האיסור ואחד אחר עשיית האיסור ונבארם אחד לאחד. קודם עשיית האיסור דהיינו אף שזמן מועט היה בכוחו להתאמץ לאכול מאכלים כשרים כגון שנמצא בידו מעט כסף או אפשר להשיג מעט מביתו אבל היצר מטיל יאוש בלבו שסוף הדבר הלא תהיה מוכרח לאכול מ"א שאין בכחך להזהר ולעמוד בנסיון כל משך זמן הרב הזה שתהיה מתגורר במקום הזה ומה יועיל לך אם תייסר עצמך ותזהר זמן המועט הזה וע"כ לך אכול ושתה ובמקום הזה א"א לך לשמור דת התורה ומסיבת היאוש ההוא שומע ליצרו ותיכף מתם הראשון מתרפה עצמו מלזהר בזה כלל. ואען ואומר כמה טועים האנשים האלה בענין הזה ודמיונם לאחד שטעה בדרך ונדמה לו שרגליו עומדות במדבר גדול שהוא מהלך עשרים יום עד שיגיע

לישוב ואין בצקלונו מזון בריוח רק לג' ימים היתכן שיאמר כיון שאי אפשר לי לחיות במעט המזון הזה עד שאבא לישוב וסוף סוף הלא אגוע ברעב ע"כ אשליך גם זה לחוץ כי כבר נתיאשתי מחיי אלא בודאי כל איש שדעת בו לא יעשה כזאת שאף שלבסוף יכלה מזונו הלא גם חיי שעה טוב הוא ולמה יקצר חייו בידים וגם אולי אינו רחוק כ"כ מישוב כפי אשר ידמה וימלט נפשו משחת לגמרי ואם איש נבון הוא יחלק את מזונו זה שיהיה אפשר לו כדי להסתפק בזה עוד לכמה ימים ובתוך כך הולך בדרכו וקורא וצועק אולי ימצא מי שישמע לקולו ויחוש לעזרתו וכמה פעמים מזדמן באמת שהולכים סיעת אנשים ששומעים לקולו וחשים לעזרתו או שבעצמו מתקרב לישוב באלה הימים כי לא היה רחוק כ"כ מישוב כאשר חשב. וכן הוא ממש בענין הזה כידוע דשמירת חוקי התורה הם חיים ממש להנפש וכמו שנאמר (ויקרא י"ח ה') ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ולפיכך העובר עליהם הוא גוזל חיי נפשו ובפרט במאכלות האסורות שהם סם המות ממש לנפשו וכש"כ בזוה"ק בפרשה שמיני וכנ"ל בפ"א. וא"כ אף אמנם יהיה כן שלבסוף יהיה מוכרח לאכול מ"א כגון שיגיע לו לפ"נ אבל כ"ז שיש בכחו להחיות עצמו במעט הכסף שיש תחת ידו הלא אין לו לגזול בידים ואם איש נבון הוא עליו לעשות כמעשה איש ההוא וכן הוא האמת ע"פ דת התורה דהיינו שישמור מעט הכסף שיש בידו שלא להוציאם למותרות ורק לדברים היותר הכרחיים לחיותו ובתוך כך ויחפש עצות מסביב להחיות נפשו גם לימים הבאים ויקרא לעזרה מאבותיו או ממשפחתו או לשארי אנשים ממכיריו ובודאי יראה ה' בעניו ויזמין לו ישועתו גם לימים הבאים או שיחמול עליו ויחלוץ נפשו מן זה המיצר לגמרי בזמן קרוב כמו שמצוי הרבה פעמים. [כי באמת ישועת האדם תלוי לפי רוב בטחונו בה' וכמו שנאמר קוה לה' ויושע לך ונאמר עוד רבים מכאובים לרשע והבוטח בה' חסד יסובבנו] ושברו מאת ה' יהיה עבור זה גדול מאד וחלילה לו להתייאש מתחלה לגמרי מענין הזה שהוא דבר שנוגע לחיות נפשו לנצח.

והנה לרוב האנשים בא להם היאוש הזה מצד קוצר ידיעתם והתבוננותם בהשגחת העליון ב"ה והנהגתו עם ישראל עם סגולתו ובעת צר להם חושבים בנפשם כי עזב ד' אותם והסתיר עין השגחתו מהם. אבל הדבר כן הוא כי עיני ד' המה משוטטות בכל הארץ כדכתיב בקרא ונאמר עוד למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מה' וגו' ונאמר עוד והאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך וגו' כי באמת אלו הסתיר הקב"ה את פניו מעמו ישראל אפילו שעה אחת לא היה לישראל שום קיום בעולם ח"ו וכמו דאיתא במדרש ששאל

אנדריינוס קיסר לר' יהושע בן חנניה גדולה היא הכבשה שעומדת בין שבעים אריות א"ל גדול הוא הרועה שמצילה וזה היה בדור הראשון תיכף אחר חורבן היה אז ג"כ מינכר השגחת ה' על ישראל שמתקיימים בין אויביהם הרבים וטורפים כאריות ובפרט במשך הרב ההוא שהוא קרוב לאלפים שנה שקמו עלינו אריות כאלה [בזמנים הראשונים] לאין מספר וב"ה אנחנו חיים וקיימים בתורתנו ואמונתנו ואנדריינוס וחביריו וכל האומות הקדמונים שהציקו לנו כבר נשכח זכרם מן הארץ. האין זה השגחה גלויה לעיני הכל והוא כפי הבטחתו שהבטיח לנו בתורתנו הקדושה כדכתיב ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלהיהם. ואחז"ל לא מאסתים בימי יונים ולא געלתים בימי נבוכדנצר לכלותם בימי המן להפר בריתי אתם בימי פרסיים וכו' ומבואר בדברי הנביאים שכל הגלות וכל הסיבובים הבאים עלינו מעת שגלינו מארצנו הכל בהשגחתו ית' לכלא הפשע ולהתם החטאת וכמו שנאמר בדניאל ועוד בכמה מקומות והוא למען אהבתו ית' אלינו שחפץ לטהר אותנו מחטאתינו כדי שנזכה לשוב אל ארצנו ואל בית מקדשנו שלמים וטהורים. והוא בבחינת אב המייסר את בנו שכונתו רק לטובת בנו להטותו לדרך הישר והטוב וכמו שנאמר בתורה כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מייסרך ועל כן כמו אב רחום שיש לו בן יחיד שנטה מדרך הישר ומסרו לאתרים שיענשוהו עד שיקבל עליו לשוב לתוכחתו מ"מ אם האב מכיר את טבע בנו כי חלוש הוא והמענישים הם אנשים עריצים ואבירי לב המה ומתייראו פן יבולע לו. אז בע"כ מוכרח האב לעמוד בעצמו אחרי הדלת והמזוזה ולהסתכל אם בכח בנו לנשוא העונש ההוא ובעת ההיא הוא מוכרח להשגיח בשתי עיניו עליו הרבה יותר מבעת שלום פן יבולע לו. ולפעמים כשרואה שכבד לבנו לסבול עוד העונשים או שרואה שכבר שב בכל לבו לתוכחתו מצוה תיכף שיניחו לו [וכמה גדול צער האב שצריך להתאפק ולעמוד ולראות בעיניו את יסורי בנו יחידו וצעקתו מרוב מכאוביו וקורא לאביו לישועה אך מה יוכל לעשות כי אם לא ייסרהו וילך שובב בדרכי לבו הלא ישחית נפשו לנצח]. וכך הוא בהנהגת הקב"ה עם ישראל עם חביבו שנקראים בניו שמרוב פשעיהם הגלם מעל שולחנו ומסרם תחת האומות לייסרם כפי חטאתם למען ישובו ויבקשו אותו בצר להם וכמו שנאמר בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה ושבת עד ה' ושמעת בקולו וגו'. ומ"מ לא עזב אותנו ולא הסתיר פניו ממנו אלא גם בעצמו כביכול הולך אתנו בכל מקום גלותנו למען לא נהיה כלים מרוב המצוקות וכמו שהבטיח הקב"ה ליעקב אבינו אנכי ארד עמך מצרימה. וכן נאמר למענכם שולחתי בבלה וכן אחז"ל כל מקום שישראל גלו גלתה שכינה עמהם גלו לבבל שכינה עמהם גלו לאדום שכינה

עמהם. ובעת צר לישראל לרבים ואפי׳ ליחיד ה׳ אלהיו עמו בצרתו וכמו שנאמר עמו אנכי בצרה. והקב״ה צופה אז ומביט בעין השגחתו ית׳ ושוקל וסופר את ערך המכאובים של ישראל עד כמה הם מגיעים ואם רואה שאין בכחם לסבול שוב התלאות או שכבר שבו אליו בכל לבם מצוה תיכף שיעזבו אותם [ועוד מגדיל חסדו וטובו עם האיש ההוא גמול מכאוביו אשר סבל ולא התרעם על מדותיו של הקב״ה] וכמו שסיים קרא הנ״ל עמו אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו [ר״ל שגם אכבדהו] אורך ימים אשביעהו וגו׳. וזהו ליחיד ואם הכל היו שבים אל ה׳ בכל נפשם וצועקים אליו בכל לבם אז היה גואל אותם מיד וכמו שנאמר במצרים שמעתי את צעקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם. וליחיד מושיע אותו עכ״פ ממצוקותיו ומהפך את לב האנשים שמתגורר בתוכם לרחם עליו. כי הלא לבם ביד ה׳ הוא וכמו דכתיב בבקשת שלמה המלך ע״ה (מלכים א׳ ח׳ פסוק מ״ו) כי יחטאו לך וגו׳ ואנפת בם ונתתם לפני אויב וגו׳ והשיבו אל לבם בארץ אשר נשבו שם ושבו והתחננו אליך בארץ שוביהם לאמר חטאנו והעוינו רשענו וגו׳ ושמעת השמים מכון שבתך את תפלתם וגו׳ ונתתם לרחמים לפני שוביהם ורחמום וכתיב אח״כ (ט׳ ג׳) יאמר ה׳ אליו שמעתי את תפלתך ואת תחנתך אשר התחננת לפני. הנה נראה מזה ברור אפילו אם האדם במדרגה התחתונה שנפל בארץ רחוקה ביד המציקים לו מ״מ אל תיאש נפשו מפני זה וידע שע״י תשובתו להי׳ יתעורר עליו רחמים מלמעלה ויושע מיד אויבים [כמו שאחז״ל אל יתיאש אדם מן הפורעניות ופירשו המפרשים שהוא בשני אופנים אחד כשהוא בטובה אל יגבה לבו לחשוב כבר אני מסולק מן הפורעניות כי לא ידע מה יולד יום. ולהיפך ג״כ אם הוא בפורעניות אל יתיאש האדם בנפשו לאמר אבדה תקותי ותוחלתי כי רבים רחמיו וכנ״ל ויוכל להתהפך לבם עליו מרעה לטובה כל עת וכדכתיב בערב ילין בכי ולבוקר רנה]. כלל הדברים שצריך אדם לדעת שבזמן שאיש ישראל במצוק תחת יד העו״ג אפילו הוא בקצה הארץ אז השגחת השי״ת סובבת על דרכו הרבה יותר מבעת ריוח ושלום והקב״ה רואה בצערו ועומד לעזרתו אם יקרא אליו בכל לבו וכמו דכתיב קרוב ה׳ לנשברי לב ואת דכאי רוח יושיע. וע״כ לא יפול לבבו בעת ההוא ויהיה לבו בטוח בה׳ כי ה׳ אלהיו עמו לשמרו ולהצילו [ולעזרו בכל ענייניו] ורק שלא יתרפה אז עצמו משמירת התורה בכל כחו וכמו שנאמר כי ה׳ אלהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך וגו׳ ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך. ודע אחי כי באמת כל דבר ודבר הלוי לפי חוזק הרצון שפועל האדם בנפשו ואספר לך תשובת איש אחד שהיה אביון גדול ולא היה לו ממון כלל בכל משך הרב שהיה מתגורר בין העכו״ם עד שבא אל ביתו ומ״מ שמר עצמו ממאכלות האסורות ולא באו אל פיו אפילו פ״א בכל משך הרב

ואכילתו היתה רק פת במלח עם חטין (טייא) ואעפ"כ היה לבבו תמיד שמח ומראהו יפה עד שהיה הדבר לפלא בעיני הכל ושאלוהו איך פעלת בנפשך להסתפק בכל משך הגדול הזה בדוחק כזה, ולהיות עוד שמח וטוב לב. ויען ויאמר אגיד לבם הנהגתי כי לו הייתי מסתכל באמת על כל משך הגדול הזה איככה אובל להסתפק בזה ולסבול כל התלאות הרבות המצויות בודאי היה מיצר לי הדבר הרבה. אבל בכל יום ויום לא דאגתי כלל עבור יום המחרת כי מה לי לדאוג דאגת מחר וכש"כ עבור יום אתמול שכבר עבר ואיננו ומאי נ"מ לי אם אכלתי אתמול פת חרבה או מעדני מלך [ואדרבא בכל יום נוסף לי שמחה מיום אתמול שעזרני ה' שלא בא פיגול לתוך פי ולא טמאתי את נפשי] וא"כ לא היה לפני תמיד רק יום אחד לבד ומה היה לי לדאוג בשביל ארוחת יום אחד אם לא היה ארוחתי כ"כ בריוח. וככה אכלתי פתי מדי יום ביומו בשמחה וטוב לב במה שאני אוכל מאכל כשר. ולא תאבתי כלל מעולם למאכלות אסורות וזה ידוע דמראה הפנים תלוי לפי שמחת הנפש ושמחת הנפש תלוי בחוזק הרצון ועיין לקטן.

פרק ה

בו יבואר סיבת היאוש הבא אחר עשיית האיסור.

ועתה נבאר אופן היאוש הבא אחר עשיית האיסור דהיינו אם כבר נתגאל כמה פעמים באיסור מאכלות אסורות היצר מפתהו ומייאשו בנפשו לאמר מה תועלת יהיה אם לא אוכל עוד כבר אבד שברי ותוחלתי מה' ונדחיתי מחיי הנצח ומה לי עוד לעוה"ב איזיל ואיתהני בהאי עלמא. ועל ידי טעות כזה הוא מפקיר את נפשו לגמרי והולך שובב כדרך לבו ועובר על כל התורה בידים ממש. ובאמת טעות גדול הוא מכמה פנים. א) וכי מי שהוא רשע ומפקיר את התורה בידים עונשו הוא רק שמאבד את נפשו מחיי עוה"ב שיוכל עי"ז ליישב את נפשו ולומר אני מתרצה בלא עוה"ב. או שכבר איבדתי עוה"ב. הלא ידוע מכמה פסוקי הנביאים ומאמרי חז"ל שיש גם כן מקום מוכן לפורעניות עבור העונות והפשעים והוא דגיהנם שנברא בעת תחילת הבריאה לענוש בה הפושעים והמורדים כשם שנברא ג"ע לצדיקים [וכמו דאיתא באבות דר"נ שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם ואלו הן ג"ע וגיהנם וכסא הכבוד וכו'. וכמו במלכותא דארעא שיש מקומות המוכנים להתעדן בם המלך ומשרתיו העושים רצונו. ויש מקומות המוכנים לייסר בם המורדים בו] וא"כ מה לו להרבות מכאובים לנפשו ע"י החטאים שהוא מרבה יום יום. וכי מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום ויהא ריחו נודף יותר. הלא ידוע שכמו בב"ד של מטה כשאדם עובר על לאו דאורייתא כמה פעמים במזיד נידון על כל

פעם ופעם בל"ט מלקות בפני עצמו (כמו שאמרו במכות י"ט ע"ש בגמרא) כן הוא ג"כ בדיני שמים בב"ד של מעלה כשהאדם עובר עבירה (אם לא קבל עונשו בב"ד של מטה) קונה לו קטיגור אחד להכאיב את נפשו לעתיד לבוא בגיהנם ובשארי עונשין. וכשהאדם כופל את העבירה עוד פעם אחת נברא לו עוד קטיגור חדש להשחית את נפשו וכן הוא בכל פעם ופעם וזהו שנאמר רבים מכאובים לרשע וגו'. וא"כ יתבונן בעצמו מה לו להרבות מכאובים לנפשו די לו לסבול המכאובים מהמקטריגים שנבראו ממעשיו הראשונים. כי באמת הלא ידוע שכמה מדורות יש לגיהנם ויש מדריגות רבות בהם לקבל שם העונש שכל אחד גרוע יותר מחבירו דוגמת העונות שיש כמה סוגים בהם. וכי בשביל שפיתהו היצר לחטוא ולהכניסו אח"כ בפתח הראשון יתפתה לו עוד ועוד כדי להכניסו בכל מרור ומדור. וכעין זה מצינו בפרקי דר"א פט"ו שהמלאכים מזרזים להאדם שלא יחטא ויטמא לנפשו את שכבר חטא וז"ל שם על הפסוק ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב את המות ואת הרע אמר הקב"ה שני דברים הללו נתתי להם לישראל אחת של טובה ואחת של רעה של טובה היא של חיים ושל רעה היא של מות של טובה יש בה שני דרכים אחד של צדקה ואחד של חסד ואליהו ז"ל ממוצע ביניהם וכשיבוא אדם ליכנס אליהו מכריז ואומר פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים וכו' ושל רעה יש בה ארבעה פתחים ועל כל פתח יפתח שבעה שומרים מלאכים יושבים ארבעה מבחוץ ושלשה מבפנים אלו שבחוץ רחמנים הם ואלו שבפנים אכזרים הם וכשבא אדם ליכנס בפתח הראשון מלאכים הרחמנים מקיימין אותו ואומרים לו מה לך ליכנס בתוך האש הזאת ומה לך ליכנס בתוך העוברי עבודת גילולים שמע לנו ושוב בתשובה אם שמע להם מוטב ואם לאו הרי אומר להם ובהם אין חיים [היינו כאומר להם שמכם לא אחיה חיי עונג טוב לי לפרוק עול] בא ליכנס בפתח השני אומרים לו הרי נכנסת בפתח הראשון אל תכנס בפתח השני מיד מלאכים הרחמנים מקדימין אותו ואומרין לו מה לך להיות מרוחק מתורת אלהים שיהו קורין אותך טמא ובורחים ממך שמע לנו ושוב אם שמע להם מוטב ואם לאו הרי אומר להם בהם אין חיים בא ליכנס בפתח השלישי אומרין לו הרי נכנסת בפתח ראשון ושני מה לך ליכנס בפתח שלישי מיד מלאכי רחמים מקדימין אותו ואומרין לו מה לך להיות מחוק מספר חיים לא טוב לך שתהיה חקוק מהיותך מחוק שמע לנו ושוב אם שמע להם מוטב ואם לאו אוי לו ולראשו. בא ליכנס בפתח הרביעי אומרין לי הרי נכנסת בפתח שלישי אל תיכנס לפתח רביעי מיד מלאכי הרחמין מקדימין אותו ואומרין לו הרי נכנסת לכל הפתחים הללו ולא שמעת וישבת עד עתה הקב"ה מקבל השבים עד עתה הקב"ה מוחל לעונות וסולח

ואומר בכל יום שובו שנאמר שובו בנים שובבים אם שמע להם מוטב ואם לאו אוי לו ולמזלו. אמרו האכזרים הואיל ולא שמע תצא רוחו [ר"ל שהם בעצמם מקטרגים עליו למעלה על שנתפתה ליכנס למחיצתם ולא שמע לעצת המלאכים שיעצוהו לטוב וכמו שאחז"ל הוא השטן הוא היצה"ר הוא מלאך המות שמתחילה מסית להאדם ואח"כ עולה ומסטין עליו למעלה על ששמע לדבריו ואח"כ יורד ונוטל נשמתו] שנאמר תצא רוחו ישוב לאדמתו ועליהם הכתוב אומר הן כל אלה יפעל אל פעמים ושלש עם גבר [ר"ל אחר שחטא פעם ראשון מ"מ הקב"ה ברוב חסדו וטובו מעורר את לבו לטוב עד שלש פעמים שלא יחטא עוד ויאבד את נפשו]עכ"ל הפדר"א:

ב) שהדבר הזה שהוא חושב שכבר אבד שברו ותוחלתו מה' ונדחה כבר מחיי העוה"ב הוא נגד האמת וזהו גופא עצת היצר הרע שרוצה לצוד לאדם ברשתו וכבר נמצא טענה א' של היצה"ר בדורות הראשונים שע"ז פיתה אותם לסור מדרך ה' והיתה ע"ז נבואה מיוחדת מה' ע"י יחזקאל הנביא נגד הטעות הזה שנאמר (יחזקאל ל"ג) כן אמרתם לאמר כי פשעינו וחטאתינו עלינו ובם אנחנו. נמקים ואיך נחיה אמור אליהם חי אני נאום ה' אלהים אם אחפוץ במות הרשע כ"א בשוב רשע מדרכו וחיה. וכן עוד ע"י כמה נביאים הבטיח לנו השי"ת על ענין התשובה וכן מצינו באנשי ננוה שעלתה רעתם לפני המקום ונחתם גזר דינם לרעה וכיון ששבו בתשובה שלמה לפני הבורא קרע גזר דינם ומחל להם כענין שנאמר וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה וינחם האלהים על הרעה אשר דבר וגו'. וכל פרטי התשובה בענין זה כבר מבואר בספר מח"י פרק כ"ו וכ"ז ע"ש היטב. גם שע"פ אמת הדבר הוא בהיפך מטעות היצר דמי שהכעיס את בוראו פעם אחת בודאי צריך ליתן אל לבו שלא להכעיס אותו עוד עכ"פ ויתנחם על מעשיו הרעים שעשה בראשונה וישוב לפני בוראו ויכנע לפניו ויקבל על עצמו על להבא שלא לשוב לכסלה עוד אפי' אם יהיה הדבר נוגע לנפשו ובודאי הקב"ה ימחול לו וילמוד לנפשו ממה שמצינו בפושעים הראשונים (בזמן החורבן) שאע"פ שהיו כופרים ומופקרים אעפ"כ לבסוף קדשו את השם ברבים ועשו תשובה במסירת נפש וירשו גן עדן וכדאיתא במד"ר על הפסוק וירח את ריח בגדיו אל תקרי בגדיו אלא בוגדיו כגון יוסי משיתא ויוקים איש צרורות. יוסי משיתא בשעה שביקשו שונאים לכנוס להר הבית אמרו יכנס מהם ובהם תחלה אמרין ליה עול ומה דאת מפיק דידך הוא נכנס והוציא מנורה של זהב א"ל אין דרכו של הדיוט להשתמש בזו אלא עול זמן תנינא ומה דאת מפיק דידך היא ולא קיבל עליו א"ר פנחס נתנו לו מכס של שלש שנים ולא קיבל עליו אמר לא די שהכעסתי לאלהי פעם אחד אלא שאכעיסנו עוד פעם שניה מה עשו לו נתנו אותו בחמור של חרשים

[ספסלים של דף עבה שמגררים בו הנסרים] והיו מנסרים בו והיה מצוח ואמר ווי ווי אוי שהכעסתי לבוראי. ועיי"ש עוד מעשה דיוקים איש צרורות כעין זה.

פרק ו

בו יבואר הסיבה השלישית שהטעה אותם לעון זה:

ועתה נבוא לבאר את הסיבה השלישית שהרגיל אותם לעון החמור הזה. והוא אומר מותר דהיינו שטיעין לומר דבאמת הדבר היתר הוא לאיש המתגורר בין העמים. וגם זה נחלקים לשתי סוגים יש שחושבין הדבר להיתר משום דבזמן ההוא אי אפשר לשמור חוקי התורה כשאר איש ישראל שהלא כמה פעמים אנוסים הם אף לחלל את השבת ונוגע לפקוח נפש אם לא יחלל. וע"כ יטעה בנפשו כי כל זה הזמן נגרע מדרגתו משאר איש הישראלי ואינו מחוייב לדקדק בשמירת הדת דכיון שמחלל שבת החמורה שוב אין לו לדקדק כלל על שאר מצות התורה וחושב בנפשו כשאבוא לביתי אשוב לשמירת התורה כמלפנים. ויש שאינם טועים כ"כ להפקיר ע"ז כל מצות התורה אבל באכילה עצמה סבורין דמותר להם הדבר מפני שקשה עליהם כח הסבל בלתי אכילת בשר בעת התגוררותיו ובשר כשר אין באפשרו להשיג.

ועתה נשיב על ראשון ראשון. תחלה לכל צריך שידע האיש המתגורר שאף בעת התגוררותו איש ישראלי הוא כמקדם ומחוייב בכל מצות התורה כמו שאר איש ישראל שמה שצריך לחלל השבת וכנ"ל אינה עבירה כלל כמו שאמר הכתוב ולנערה לא תעשה דבר אין לנערה חטא מות וגו' דהיינו שאין נחשב הדבר לחטא כלל בעבור שאנוסה היתה ואף כן בעניננו במה שנאנס אין זה עבירה כלל אבל במה שאינו נאנס יש עליו חומר כל איסור ואיסור כמו שאר איש ישראל ואף בשבת עצמה כל שאינו מוכרח לאותה דבר ועושה מרצון עצמו הרי הוא נקרא מחלל שבת גמור ומכרית נפשו מארץ החיים ע"ז והרי הוא בכלל מה שאמר הכתוב מחלליה מות יומת וכן גם כן בשאר כל המצות הוא מחוייב לשמור את התורה בכל פרטיה כמו שאר איש ישראל מלבד מה שהוא אנוס ע"ז. בא וראה מה שאמרה התורה במוכר עצמו לנכרי או לעקר שבודאי איש נבזה הוא עבור זה שהרי ידע מתחלה שבודאי יבטל הרבה פעמים מדיני התורה ע"י מכירה כזו אפ"ה ביארה לנו התורה כמה פסוקים בסוף פרשת בהר שה' הוא אלהיו ומחוייב עדיין בכל המצות כמקדם כמו שכתוב אחר פרשת מוכר עצמו לנכרי כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם וגו' אני ה' אלהיכם ונאמר אחריו לא תעשו לכם אלילים ופסל ומצבה לא הקימו לכם וגו' את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו ואיתא תורת כהנים (והובא מקצהו

גם ברש"י שם) כנגד הנמכר לנכרי הכתוב מדבר שלא אמר הואיל ורבי עובד עכו"ם אף אני כמוהו הואיל ורבי מגלה עריות אף אני כמותו הואיל ורבי מחלל שבת אף אני כמותו לכך נאמרו מקראות הללו ומקדשי תיראו הזהיר בו הכתוב את כל המצות עכ"ל התו"כ. ועל אחת כמה וכמה בזה שלא מכר את עצמו ברצונו רק שמסיבת הזמן נפל עליו שיהיה מתגורר בין העמים בודאי לא נגרע ערכו ע"ז משאר איש ישראל בשום דבר ומחוייב בכל המצות כמקדם. וגם צריכין לדעת דכל עיקר דבריהן טעות הוא שאף שאיש ישראל מחוייב לשמור כל תרי"ג מצות התורה וכמו שאמר הכתוב הנסתרות להי' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת. מ"מ אף אם עבר על איזה מצות ואף החמורה שבחמורות לא הותר לו בשביל זה לעבור עוד. ועל כל עבירה ועבירה שיעבור אף על הקלות שבקלות צריך ליתן דין וחשבון ולהענש על כל אחת ואחת עונש בפני עצמה וכמו שאמר הכתוב בקהלת כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם וגו' וכן כתב הרמב"ם ז"ל שאף ירבעם בן נבט יענש אף על מצות עירובי תבשילין שלא קיים.

ובאמת הדבר להיפך הוא שאיש שכבר עבר על איזה מצוה ממצות התורה עליו לשמור עצמו יותר שלא יעבור עוד עכ"פ על יתר המצות וכמו שאירע באחד שנפל רקבון ר"ל באחד מאיבריו שבגופו בידו וברגלו האחת וימהר לקרוא להרופאים ויחתכו איברים האלה שלא תתפשט הריקבון יותר ואח"כ התבוננו כי החל קצת הריקבון גם בצד השני שבגופו וצריך לחתוך גם ידו או רגלו השניה ויבך בכי גדול מאוד ויתחנן להרופאים אולי יש עצה למלט את ידו השניה מלחתוך אותה. וישאלוהו למה אתה מצטער כל כך יותר מהראשונה. ויען להם הלא תבינו הדבר כי בעת שנחסר לי ידי האחת נחמתי עצמי בהשניה אבל עתה אם תחתכו לי גם אותה הלא חיי אינם חיים כי יחסר לי שתיהם. כך הוא בענין הזה וכידוע מה שהעתקתי לעיל בפ"ג בשם חז"ל דכל מצות התורה הם מכוונים כנגד אבריו של האדם והוא כנגד אברי הנפש שלו וכאשר ביארנו שם באורך דכשמפקיר אותם פוגם אברי נפשו ונעשה בעל מום באבר ההוא המכונה למצוה הזאת. וא"כ מי שכבר עבר על כמה מצות התורה ע"י פתוי היצר וכבר נעשה בע"מ בנפשו הלא עכ"פ מוטל עליו לשמור עצמו מאוד שלא יפגום עוד במצות התורה וישארו לו על כל פנים יתר אבריו של נפשו שלמים וקיימים בעולם הנצח.

פרק ז

עוד מענין זה:

ועתה נבוא לבאר את הסוג השני הנ"ל דהיינו שמוטעין לומר שעל אותה העת הותר להם הדבר שנוגע להם לפ"נ. הנה זה אמת הדבר שכל מקום שנוגע לפק"נ ממש התירה התורה את הכל [לבד מג' עונות החמורין ע"ז וג"ע ושפיכת דמים שעליהם אמרה התורה דיהרג ולא יעבור עליהם] אבל כאשר נתבונן היטב אין נחשב לפ"נ כלל דלא מבעי אם יש לו מעות שיכול לקנות מאכלות כשירות והוא מתעצל בזה מפני שחס על מעותיו בודאי אין שום צד היתר כלל וכלל ח"ו וכבר נפסק ביו"ד סימן קנ"ז דמחוייב האדם ליתן כל ממונו ולא לעבור על לאו אחד אפילו פ"א. ובפרט בזה שהוא עובר על כמה לאוין בכל יום ויום ובודאי העובר ע"ז הוא בכלל מומר האוכל נבילות לתיאבון והוא רשע גמור ופסול מן התורה לעדות ולשבועה. ופליאה גדולה בעיני איך יעלה זאת על דעת איש ישראל להתיר לעצמו לאכול מאכלות אסורות כדי שלא יצטרך להוציא מעותיו מכיסו ואפילו אם יפסיד עי"ז סך גדול. ויצייר בנפשו אלו היה נשכר לאיזה שר למלאכה לבנות לו ארמונים ונתאנה הרבה בהמקח שקצב עמו. ויצר לו מאד שלא ישאר לו כמעט כלום עבור עמלו ובקש מהשר שיוסיף לו מעט על הקצוב ולא רצה בשום אופן. ויהי היום נכנס השר אצלו וראהו דואג מאד ויאמר לו עמדך חסד גדול והוא שאשלח לך כל יום משולחני מזון לסעודתך בשר ויין ולא תצטרך להוציא הוצאות אכילתך וישאר לך עי"ז במשך כל הזמן כמה מאות רו"כ. ומה היה עונה אותו ע"ז? בודאי היה משיב לו תיכף זה א"א לי בשום אופן כי איש יהודי אנכי ואין תורתינו מרשני ע"ז טוב לי שאאבד את מעותי ולא אאבד את נפשי. ועתה נתבונן נא בענייננו הלא גם שם מפסיד ע"י מניעת אכילתו הרבה והרבה ואעפ"כ אין עולה בדעתו מחמת זה אפילו מחשבה בעלמא שיתרצה לאכול משולחנו אף שהוא נותן לו המאכל בכבוד גדול והמאכלים טובים ממאכלי שרים והיה מרויח עי"ז הרבה כסף. וכאן תיכף מתרצה לאכול שם מה שיתנו לו מאכלם אף חלב ודם וכו' כדי שישאר לו ממונו ומתברך עוד בלבבו לומר שאין עושה שום עול בזה. ואפילו אם אין לו כלל מעות ג"כ אין זה בכלל פ"נ כלל אם לא יאכל בשר דאנו רואין בעינינו הרבה אנשים היושבים בבית האסורים שאין להם רק לחם ומים ואעפ"כ חיים וקיימים. וכן יש הרבה עניים מרודים שעמלים כל היום בעבודת פרך לפרנסתם ואין טועמים בשר כל ימיהם כלל (זולת מעט לכבוד שבת) ואעפ"כ הם בריאים ושלמים עוד יותר מאלה שמפנקין באכילת בשר ויין. כי באמת העמל תועיל יותר לבריאות הגוף ממנוחה. וכמו שאמר קהלת מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל. ודע דאפילו אם אוכל רק התבשיל שנתבשל בהקלחת של מאכלים אסורים ג"כ אסור מן התורה משום טעם כעיקר כידוע וגם אפילו לא בישלו בה עתה בשר כלל

הלא ידוע שמטילין בה שמנונית של חזיר או חלב ושמנונית של נבילה או טריפה ושאר מינים האסורים וע"כ צריך ליזהר בזה מאד ואין זה מקרי פקוח נפש במה שאין לו תבשיל כיון שיש לו לחם במקום שהוא שם [וע"ז אין צריך להחמיר דפת של עו"ג מותר במקום הצורך] ובפרט שידוע שמצוי גם מים חמים (טייא) ואפי' אם תאמר שבהמשך זמן רב יתמעטו כוחותיו כן לא מקרי זה מן התורה בשם פקוח נפש כיון שאין מגיע זה למיתה ממש. וכן איתא בט"ז אורח חיים סימן שד"מ סק"א לענין מי שטעה במדבר ואינו יודע אימתי שבת דאסור לו לעשות מלאכה בשום יום שמא שבת הוא לבד מה שנוגע לו לפיקוח נפש ואם יש לו לחם לאכול אסור לו לבשל תבשיל דאין כאן פיקוח נפש. עי"ש בט"ז. ובעינינו אנו רואין כמה אנשים שאין אוכלים אפילו לחם כדי סיפוקם כמה שבועות וחדשים ואעפ"כ לבסוף הם חיים וקיימים וק"ו בזה שיש בידו לאכול לחם לשובע וגם מצוי לו מים חמים דבודאי אין כאן פיקוח נפש מה שאינו אוכל תבשיל. וכ"ש אם יכול לבקש מישראלים התושבים שם שיתנו לו תבשילים כשרים או שיכול להשיג מעט מעות מביתו וכל כה"ג והוא מתעצל בזה ומחמת זה הוא אוכל מאכלות אסורות בודאי עון גדול הוא מאוד.

והנה ידוע שהאומות אשר אנו שוכנים ביניהם אנשי יושר הם ואינם מכריחין לישראל לעבור דבר שנוגע לחוקי תורתינו אלא אפילו אם הוא שוכן תחת איזה אומות אשר לפעמים כופין אותם לאכול מאכלות האסורות ונוגע לו לפיקוח נפש אם לא ישמע להם לא ידמה בנפשו שהותר לו מכל וכל האיסורים האלו דלא מבעי אם יכול למלט נפשו ע"י שיטעום רק התבשיל לבד דתיכף כשיראו שהתחיל לאכול תבשילם ירפו ממנו [אף שגם זה הוא איסור דאורייתא דטעם כעקר] בודאי אסור מן התורה לאכול הבשר שגוף האיסור חמור עוד יותר מן התבשיל. וגם התבשיל עצמו ימעט באכילה בכל מה שאפשר לו ואפילו אם מכריחין אותו לאכול הבשר עצמו צריך לו להתבונן על כל כזית וכזית שהוא אוכל אם הוא מוכרח גם לכזית זה כמו שאנו מעיינין לענין חולה ביוה"כ דמה לי איסור כרת ומה לי איסור לאו. ואם די לו להמלט מהסכנה ע"י כזית אחד והוא אוכל עוד הוא רשע מן התורה ופסול לעדות ולשבועה. וכ"ש שאסור לו להקל לעצמו לאכול פעם אחרת בשביל זה דהלא אין כופין אותו בכל פעם ופעם ולא הותר לו רק על זמן הכפייה ומשום סכנה. והמשכיל יוכל להציל את נפשו בהתחכמות שלא יבינו שאינו אוכל עמהם [ובפרט אם יכול להכין לעצמו מתחלה עכ"פ פעם ושתים בשר כשר ועיין בע"ז (דף י"ח ע"ב) עובדא דר"מ טמש בהא ומתק בהא ע"ש] ובודאי כאשר יתן לב לזה יעזרהו ה' ובפרט בזמן שאין מכריחין אל יטעה עצמו כלל לאמר שהוא אנוס

בדבר שנוגע לו לפ"נ כי זה הוא רק מפיתוי היצר שחפץ לטמא את נפשו ולפטם גופו ממאכלות האסורות. וראה אחי בעיניך איך הדבר הוא רק מפיתוי היצר דהלא אף לפי טעותם דאנוסים היו שנוגע להם לפ"נ עכ"פ הלא לא הותרו לגמרי האיסורים החמורים האלה והיה צריך לשקול בכל פעם ופעם שאוכל כמה צריך לאכול ועד כמה אנוס הוא שנוגע לו לפ"נ דהיינו אולי די לו רק במקצת מזה או בתבשיל לבד (דעל בשר בודאי. אין אנוס לאכול כלל) או שביום זה אינו מוכרח כלל לזה שאינו זמן עבודה או שנמצא היום בידו מעט כסף שיכול לקנות מאכלות כשרות וכה"ג. ואנו רואין בעו"ה שמי שמרגיל עצמו לזה נעשה לו כהיתר גמור שאוכל כמה שירצה ובכל זמן שירצה ולא התבשיל לבד אלא אף הבשר עצמו. ואין זה אלא מכח היצר שחפץ להכרית נפשו מארץ החיים ולהמיתו מיתת עולם וכמו שאחז"ל יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו שנאמר צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו וגו'. וע"כ מאד מאד צריך ליזהר שלא להלכד ברשת היצר בענין זה. ובודאי כשיעשה מה שיש בכחו יעזרהו ה' שלא יפול ביד יצרו כמו שסיים הכתוב ה' לא יעזבנו בידו וגו' ואז אשרי חלקו בזה ובבא.

פרק ח

בו יבואר ששכר המצות לע"ל הוא לפי ערך הצער שהשיג ע"י קיומה:

והנה אחי ידעתי גם ידעתי כי לא דבר נקל הוא לחיות זמן רב של עת התגוררתו רק בלחם ומים חמין ומי שאין באפשר לקנות לו דברים לטבל בהם את פתו בודאי עינוי גדול הוא זאת לנפשו אף על פי כן ידע האדם שמדין התורה אין שום היתר לאכול בשביל זה המאכלות אסורות ואם יקל לנפשו לאכול הלא ענוש יענש בעונש גיהינם שאין ערך כלל וכלל צער ההוא לצער שסובל מפחיתות מזונו וגם יזכור כי חייו וטובו בעוה"ז ג"כ ביד ה' הוא ואם נגזר עליו מן השמים שיהא בעינוי איזה זמן לא יוכל לסלק נפשו מזה כי הרבה סיבות למקום ומוטב לו לענות נפשו בשביל קיום דת התורה מלענות אותה בשארי עינוים כשיעבור על דת התורה ובעובדא דר' עקיבא ופפוס בן יהודה (בברכות ס"א ע"ב) שאמר לו פפוס אשריך ר"ע שנתפסת על דברי תורה אוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים [ע"ש בגמרא והעתקתיו למטה[2]]וגם צריך האדם להתבונן כי הקב"ה אינו

[2] שז"ל בגמרא שם ת"ר פעם אחת גזרה וכו' שלא יעסקו ישראל בתורה בא פפוס בן יהודא ומצאו לר"ע שהיה מקהיל קהלות ברבים ועסק בתורה א"ל עקיבא אי אתה מתירא וכו' א"ל אמשול לך משל לשועל שהיה מהלך על גב הנהר וכו' א"ל אתה הוא שאומרין עליך פקח שבחיות וכו' ומה במקום חיותינו אנו מתייראין במקום מיתתנו עאכ"ו אף אנחנו עכשיו שאנו יושבין ועוסקין בתורה שכתוב בה כי היא חייך ואורך ימיך בך אם אנו הולכין ומבטלין ממנה עאכ"ו אמרו לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו לר"ע וחבשוהו בבית האסורין ותפסו לפפוס בן יהודא וחבשוהו אצלו א"ל פפוס מי הביאך לכאן א"ל אשריך ר"ע שנתפסת על דברי תורה אוי לי לפפוס

מקפח שכר כל בריה ולפום צערא אגרא מצות התורה שנתן לנו הקב"ה הוא רק לטובתנו ולחיותנו בעוה"ז ובעולם הנצח וכמו שנאמר ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה לטוב לנו כל הימים ולחיותנו כהיום הזה. ובפרט המצות שאדם מקיים אותם בצער גדול בודאי יהיה שכרו גדול מהקב"ה בעוה"ז ובעוה"ב עד מאוד. וראה נא משאחז"ל (בסנהדרין דף צ"ג) לענין נבוכדנצר שזכה למלכות הוא ובנו ובן בנו וידוע רוב גדולתו שכל מלכי ארץ נכנעו תחת ידו וגם השליטו הקב"ה על כל חיתו ארץ כמו שאחז"ל רכב על ארי וקשר תנין בראשו. וכל זה בשביל ארבעה פסיעות שרץ בשביל כבוד הקב"ה [ע"ש בגמרא גוף המעשה] ואמרו שם אם בשביל ד' פסיעות כך שילם הקב"ה לאותו רשע אבותיהם של אלו שרצים לפניו כסוסים על אחת כמה וכמה. ולאו דוקא האבות ה"ה בכל דור ודור המתחזקים לקיים רצון הקב"ה בנפשם ומאודם. ואיש כזה המייסר ומענה את עצמו זמן רב בזה רק מפני ציווי הקב"ה שאינו רוצה לעבור על רצונו יתי' מי יוכל לשער את גודל כבודו ושכרו שיקבל מאת הקב"ה ועליו נאמר הכתוב להנחיל אוהבי יש וגו'. וכאשר יתבונן האדם באמת בענין הזה עד כמה מתעלה מדרגתו עבור זה לא ירגיש כלל שום צער מעינוי מזונו ויצייר בנפשו אלו היו נותנין לו חמשה רו"כ עבור כל אכילה ואכילה היה מתרצה לאכול פתו הרזה והדלה בשמחה רבה עבור הרווחתו וכ"ש בזה שאין קץ למתן שכרן של מצות ויפה שעה אחת קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז. יעבור כל פעם ופעם שכופה יצרו ומקדש נפשו בשביל מורא יוצרו יזכה לשכר גדול הצפון לע"ל ליראי ה' וכמו שנאמר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וכמו שנבאר אי"ה בפרקים הבאים מפסוקים ומאמרי חז"ל את גודל שכרו וגדולתו האיש הזה לע"ל. והעיקר שצריך האדם לזכור תמיד מאמר התנא (באבות פ"ב) ודע מי אתה עמל ומי הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך. והכונה כי בדרך בו"ד שכשמתנה עם איזה אדם וגומר עמו על איזה עסק שיעמיד לו על זמן פלוני ופלוני ואח"כ אירע שלא היה לו מעות על העסק ההוא והוצרך ללות ולמשכן את עצמו ע"ז. ולבסוף היה הדרך ג"כ

שנתפס דברים בטלים. והנה הענין מה שספרה לנו הגמרא מעשה זו בכלל הוא כמו שנבאר דפוס חשב שאם ינהג כהנהגת ר"ע להקהיל קהלות ולעסוק בתורה ד"ז מסבב כל הצרות משא"כ כשנפרוש ממנו [הוא כטענת הטועין שכתוב במלאכי (ג) שאומרים שאין לעבוד להי' כי הלכנו קדורנית מפני ה' וע"ש בקרא מה שהשיב להם הנביא ע"ז] והשיב לו ר"ע כי לא כן הדבר כי הצרות נגזר מצד עצמו ע"י עונות הראשונים וע"כ אם זכות התורה לא תועיל להציל מן הצרות ק"ו כשנפרוש ממנה וע"כ עשה ר"ע את שלו והקהיל קהלות ועסק בתורה אמרו לא היה ימים מועטים וכו' א"ל פפוס מי הביאך לכאן ר"ל שהלא אתה אומר שלימוד התורה מסבב כל הצרות וא"כ אתה שמקיים הציווי בשלימות למה חבשוך כאן אלא הוא האמת אשר אמרתי שהצרות נגזר מן השמים מצד עצמו ואם נפרוש מן התורה יהיה בודאי צרות גדולות יותר מזה א"ל אשריך ר"ע שנתפסת על ד"ת ר"ל ויהיה לך ע"ז זכות גדול לפני השי"י לע"ל אוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים ולא יהיה לי עי"ז שום טענה ותביעה לפני השי"י וכעין זה איתא ג"כ במדרש על הפסוק אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו אין אדם בעולם בלי יסורין אשרי מי שמתיסר ע"י לימוד התורה ע"ש.

רע ומר מאד ובקושי גדול באה לו העמדת הסחורה לזמן המוגבל מ"מ לא יתוסף לו על המקח מאומה מחמת זה. ואלו אצל השי"ת אינו כן הכל מתפללים והכל עובדים להשי"י זה בא לו הדבר קצת בקושי יותר כגון שהוא דר במקום רחוק מבהמ"ד יותר מחביריו ואעפ"כ הולך לביהמ"ד. כשיבוא הזמן לקבלת השכר נמנה למעלה הפסיעות שהלך יותר מחביריו כמו שאחז"ל בסוטה וכל שכן שישוער למעלה במדה ובמשקל פעולת גוף המצוה או הפרישה מן העבירה אם בא לו הדבר בריוח או בקושי וישולם לכל אחד ואחד לפי הערך שהתחזק עצמו לפעול בעולם בשביל רצון השי"ת. וזהו שאמר התנא ודע לפני וכו' ומי הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך ר"ל הלא בעה"ב שלך הוא הקב"ה והוא הצופה ומביט אפילו על צעדיך [וכמו שכתוב וכל צעדיו יספור] וכ"ש על כל מעשיך לשלם לך השכר לפי ערך מפעלותך וכמו שאמר התנא לפום צערא אגרא. ולא יקופח מזה אפילו כמלא נימא.

ואיתא במדרש עתידה בת קול להיות מפוצצת בראשי ההרים ומכרזת ואומרת מי פעל עם אל יבוא ויטול שכרו. והכונה במה שאמר פעל עם אל הוא כי בעת שהאדם הוא בצער גדול וביסורין ואעפ"כ הוא מתחזק לעבוד השי"ת נחשב לו אז כאלו הוא מתחסד עם הקב"ה. וכמו שאמר הכתוב כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה, והיינו שאמר מי פעל עם אל היינו שעבודתו להשי"י בא לו בצער ונחשב לו כאלו פעל עם אל יבוא ויטול שכרו.

פרק ט

בפרק זה יבואר גודל שכר השומר עצמו ממאכלות האסורות:

ועתה נבוא לבאר גודל השכר של השומר עצמו ממאכלות האסורות. ראשון לכל צריך שידע שבכל יום ויום שהוא יושב במקום שאוכלים האיסורים והוא כובש את יצרו עבור מצות השי"י. לבד מה שהוא זוכה לנפשו שנשארת בקדושתה שלא נטמאת. וגם מציל את עצמו מעונשו של גיהנם עוד יקבל שכר לעתיד לבא מכל יום ויום כאלו עשה מצוה בפועל ממש. וכמו שאחז"ל (שבת קי"ט) ישב אדם ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כאלו עשה מצוה. ומסיק שם והוא שבא דבר עבירה לידו ופירש הימנה. והכא נמי הרי בא לידו בנסיון בכל יום ויום וכבש את עצמו. וגם ידע שלא מצוה אחת יתוסף לו מיום אחד אלא לפי ריבוי האיסורים שנמצא בכל אכילה ואכילה כן ירבו זכיותיו דהיינו אם היו המאכלים מעורבים מנבלה וטרפה וחלב ודם וחזיר יחשב לו בכל פעם מצוה בפני עצמה מכל איסור ואיסור בפנ"ע [דהרי היה יכול לעבור על כולם והוא כבש את יצרו בשביל

רצון השם] וא"כ צא וחשוב כמה מצות יתוסף לו בכל שבוע ושבוע ובכל חודש וחודש ובפרט מכל הזמן שהוא מתגורר יתרבה לו כמה אלפים מצות גדולות כאלו. שכמה פרשיות בתורה נאמרו בשבילם ובזה הבדילנו ה' להיות לו לעם [וכמו שכתוב בתורה (ויקרא כ') והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה וגו' ולא תשקצו את נפשותיכם וגו' והייתם לי קדושים כי קדוש אני ה' ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי] והוא קיים את כולם בצער גדול וידוע שכל העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד כדאיתא באבות ואחז"ל כל העושה מצוה אחת מקדמת והולכת לפניו לעוה"ב שנאמר והלך לפניך צדקך וכבוד ה' יאספך. א"כ כמה אלפים מלאכים קדושים יקדמו לפניו להליץ עבורו לע"ל לזכותו לכל טוב [וראה אחי את הנ"מ שיש בין השומר עצמו ממאכלות אסורות ובין שמפקיר עצמו לזה שזה יוצא אחרי משך השנים שהוא מתגורר בחבילות חבילות של עבירות ואלפים ורבבות מקטרגים שנבראו מכל משך הזמן ההוא שהפקיר את מצות ד'. והוא יוצא ברכוש גדול של חבילות חבילות של מצות ומלאכים קדושים שנבראו בזמן ההוא].

ב) ע"י השמירה ממאכלות האסורות ממשיך על עצמו קדושה מלמעלה כמו דכתיב (ויקרא כ') ולא תשקצו את נפשותיכם וגו' כי קדוש אני ה'. וגם נאמר בפרשת ראה לא תאכלו כל נבילה וגו כי עם קדוש אתה לה' אלהיך ובך בחר ה' וגו' ואחז"ל (יומא ל"ט) ת"ר והתקדשתם והייתם קדושים אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה מלמטה מקדשין אותו מלמעלה מקדשין אותו לעולם הבא וא"כ כ"ש כזה שהוא מקדש את נשמתו כמה ימים ושנים וברוב עמל ותלאה ודאי יתרבה עי"ז קדושת נפשו לע"ל עד למעלה למעלה.

ג) צריך שידע ששמו ניכר למעלה בכל יום לאות ותפארת והקב"ה בעצמו מעיד עליו לפני פמליא של מעלה על מעשיו והנהגתו כמו שאחז"ל (פסחים קי"ג) על ג' הקב"ה מעיד בכל יום ואחד מהם הוא רווק הדר בעיר ואינו חוטא [והיינו כיון שהוא אדם פנוי ועלול להכשל בחטא ושומר א"ע ע"כ הוא לתפארת למעלה וכ"ש בענין זה שהוא עיף ויגע ואעפ"כ מתרצה לחיות חיי צער ושלא להתגאל במ"א בשביל ציווי השם בודאי הקב"ה מעיד עליו בכל יום ויום ומתפאר בו ועליו נאמר ישראל אשר בך אתפאר] ואלו יודע ששמו נזכר לשבח ולתפארת במושב המלך והשרים והמלך בעצמו מחבב שמו ומשבח מעשיו בכל יום ויום כמה שמחה וחדוה היה מגיע לו מזה. וכל שכן כשהוא לפני ממ"ה הקב"ה אשר אין חקר לגדולתו וחייו וטובו בעוה"ז ובעולם הבא תלוי בדרך בודאי צריך להיות שמח וטוב לב בהעלות זה על זכרונו. כי באמת אין אנו יכולין לשער

כמה גדול ערכו של האיש הזה אצל אדון עולם יתי דכמה וכמה זמנים מצויין שסובל רעבון בשביל מצותיו שאחרי רוב עמלו אין לו במה להשיב את נפשו כי"א בפת חרבה וקיתון של מים. ולא יום אחד ושנים אלא ימים ושנים. וגם שסובל הרבה פעמים עלבון וכלימה עבור זה שחולק עצמו משארי מרעיו ועוד כמה תלאות אשר אין להעלותם על הכתב והוא מתרצה לסבול כי"ז. ואך מפני שהוא חרד לדבר ה' שלא לעבור רצונו. וכבר גילה לנו הקבי"ה עי"י נביאיו כמה גדול האיש הזה בעיניו אשר חשיבותם הוא באמת נורא מאוד שנחשב איש כזה בעיניו יותר מכל מעשה שמים וארץ. כמו שנאמר עי"י ישעיה הנביא (סי"ו) כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי וגו' ואת כל אלה ידי עשתה ויהיו כל אלה נאום ה' ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי. והכונה דהלא אנכי בראתי השמים ששם הוא משכן כסאי והארץ שהיא הדום לרגלי וברצוני מתקיימים ובודאי יודע אני את גדלם ואת תכונתם ואעפי"כ תדעו שעיקר מה שאני מביט בעולמי הוא על מי שהוא חרד על דברי לקיימו אף שהוא עני כי הוא העיקר החשוב אצלי יותר מן הכל. ומזה נוכל להבין כמה יהיה גדול ערכו לעי"ל.

ד) עי"ז שהוא שומר עצמו ממאכלות האסורות זוכה לו ולדורותיו ולדורי דורותיו שגם לזרעו אחריו יהיה נזכר תמיד הזכות הזה כדאיתא בספרא. ומה אדה"ר שלא נצטוה אלא מצוה אחת אלו היה זהיר בה וכו'. היושב בין הפיגולין ובין הנותרות עאכ"ו שזוכה לו ולדורותיו ולדורי דורותיו. וגם זוכה עי"ז כשיבוא לביתו וישא אשה יתברך מה' ממנו בנים צדיקים יראי אלהים גבורי כח לעמוד ביצרן וכמו שנאמר אשרי איש ירא את ד' במצותיו חפץ מאד גבור בארץ יהיה זרעו [דהיינו שיהיו גבורים להתגבר על יצרו וכמו דאיתא באבות איזהו גבור הכובש את יצרו] דור ישרים יבורך והוא מדה במדה דתחת שהוא מתגבר על יצרו תמיד מפני שהוא חפץ במצוה השי"י זוכה לצאת ממנו בנים ברוכי ה' דור ישרים וגבורים לעמוד ביצרן. והשומר עצמו ממאכלות אסורות בעת כזה הוא בודאי בכלל ירא ה' וחפץ במצותיו וגבור האמיתי שהוא רואה להאיסור תמיד והרבה פעמים הוא רעב ומתאוה לו והוא מתגבר על יצרו ומתאפק מחמת השי"י.

ה) גם ידע שעבור זה שמתגבר על יצרו אפילו אם הוא איש פשוט שאינו ת"ח יזכה להיות אור ה' עטרה בראשו לעי"ל כמו על גדולי התורה ובמו שאחז"ל (מגילה ט"ו) עתיד הקבי"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק שנאמר ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו למי שמשים עצמו כשירים. וליושב על המשפט זה הדן דין אמת. ולגבורה זה המתגבר על יצרו. משיבי מלחמה שנושאין ונותנין במלחמתה של

תורה. שערה אלו ת"ח שמשכימין ומעריבין לבתי כנסיות ובתי מדרשות. הרי דהמתגבר על יצרו זוכה לעטרה כמו ת"ח שמשכימין ומעריבין בבתי מדרשות.

ו) גם ידע שבזה שהוא נשמר ממאכלות האסורות הוא מזכה לעוד הרבה מחביריו המתגוררים שם אתו שילמדו ממעשיו ואם לא יועיל להם הרבה עכ"פ מעט בודאי יועיל שלא יהיו מופקרים לגמרי וידעו שדרכם אינה נכונה עכ"פ כשיראו שנמצאו אנשים מחבריהם ששומרים שם הדת כתקונה ולפרקים יתנו לב להטיב דרכם וזכות הרבים יהיה תלוי בו ובפרט אם יראה אנשים תמימים שיוכל להמשיך אותם גם כן בדברים לקיים התורה אשרי חלקו. ואיתא בזוהר חדש פרשה לך אמר ר' אבהו בא וראה כמה שכרו של אדם העושה לאחר לחזור בתשובה מנ"ל ממה דכתיב ומלכי צדק מלך שלם תני ר' חייא בשעה שנשמת הצדיק המחזיר בתשובה לאחרים יוצא מן הגוף מיכאל השר הגדול המקריב נפשות הצדיקים לפני בוראו (אינו ר"ל קרבן ממש אלא שהוא מקרב אותם ומביאם בהיכל ה' ומספר שם גודל זכותם וכאשר נזכר במקום אחר) הוא יוצא ומקדים שלום לנשמתו של אותו צדיק שנאמר ומלכי צדק זה מיכאל ראש שומרי שערי צדק מלך שלם זה ירושלים של מעלה הוציא לחם שהקדים ויצא לקראתו ואמר לו שלום בואך עכ"ל. היוצא מכל מה שכתבנו בפרק הוה שזכות השומר עצמו ממ"א בעת הזה גדול מאוד וזוכה להרבה והרבה דברים וכנ"ל. ועל כולם ידע שמתקדש בזה שם שמים לעיני ישראל וגם לעיני האומות כשיראו שעד כמה מתחזקים היהודים לשמור דת אלהיהם שבשמים. ואשרי להנברא ששם השם מתקדש על ידו. מחלקו יהיה חלקינו ומגורלו יהיה גורלינו.

פרק י

בו יבואר שלא יפול לבו עליו על ענייניו ויהיה שמח וטוב לב תמיד:

והנה מכל מה שהארכנו עד כה יוכל להתחזק האיש המתנודד שלא יפול לבו עליו ויהיה שמח וטוב לב תמיד כי באמת הימים האלו שהוא מתנודד בעמים הם המובחרים לו שבימי חייו [ולא כאשר נדמה להאיש המתנודד ברעיוניו להפך] שבכל יום ויום עומד הוא בנסיון. וכמו שמצינו בגמרא (סנהדרין כ"ב) לענין פלטי בן ליש דכתיב וילך הלוך ובכה עד בחורים ופירשו חז"ל דבכה על המצוה דאזיל מיניה (ע"ש בגמ' ששאול המלך נתן לו לאשה את בתו מירב והוא בעצמו הודה לשיטת דהע"ה שאין קידושיו קידושין ואסור לבוא עליה וכבש את יצרו זמן רב ואח"כ כשמת שאול נלקחו מאתו ובכה על המצוה של נסיון דאזיל מיניה ואף בשעה שאוכל פת חרבה עם קיתון של מים חמין עליו

לשמוח יותר מאלו אוכל מעדני שרים. וכמו בסוחר בעת מסחרו כשיודע שמרויח הרבה אינו שם לבו כלל בעת ההיא למאכלו אם טוב הוא. והרבה פעמים מצוי שמסתפק כל היום בטעימה מעט מפני שאצים עליו הקונים ואין לו פנאי להפסיק מעסקו ובעת כזה אינו ניכר עליו כלל עצבון על מיעוט מאכלו ומשקהו אלא אדרבה לבו שמח ומראה פניו צהובות מפני שנפשו יודעת שמרויח הרבה בעת ההוא. וכאשר נשאלהו למה פניך צהובות כ"כ הלא לא אכלת כל היום הוא משיב מי יתן שאזכה שיהיה לי הרבה זמנים כאלו נפשי שמח בהרוחתי ואינה מרגשת כלל ברעבונה. כן הוא בענייננו כאשר יתבונן האמת כי מכל אכילה ואכילה שאוכל פתו הכשרה מקדש נפשו ומתעלה מדרגתו עד אין ערך. אין לו להתעצב כלל מאופן מאכליו כי מה שוה הוא לו מניעת הנאה הקלה מול הרוחתו הגדולה ואדרבה כל מה שבא לו מאכלו בקושי ובדוחק עליו לשמוח יותר שזכה לעמוד בנסיון. וכאשר לבבו יהיה שמח אז גם מראהו יהיה יפה וכמו שמצינו בקרא גבי דניאל וחביריו. שנאמר וישם דניאל על לבו אשר לא יתגאל בפת בג המלך וגו' ויאמר דניאל אל המלצר וגו' נס נא את עבדיך ימים עשרה ויתנו לנו מן הזרעים ונאכלה ומים ונשתה ויראו לפניך מראינו ומראה הילדים האוכלים את פת בג המלך וגו' וינסם ימים עשרה ומקצת ימים עשרה נראה מראיהם טוב ובריאי בשר מן כל הילדים האוכלים את פת בג המלך. ואף ששם היה בודאי עזר מאת השם ע"ז שהם אפילו פת לא אכלו רק זרעונים מ"מ לא היה הדבר נס גמור [שלא היו סומכים על הנס בענין אכילת פת עו"ג שהיה מותר להם מן הדין [עיין בע"ז בתוספות דף ל"ו ע"א ד"ה אשר] כי שמחת נפשם היה כל כך גדול מזה עד שהיו מתהנים בזה יותר ממאכלי מלכים. והשם לבו לזה גם היום ליזהר שלא להתגאל ולשמוח במה שמקדש נפשו כל יום ויום בודאי יהיה ג"כ מראה פניו טובים ויפים והש"י יהיה לו ג"כ בעזרו כמו שעזר לדניאל וחביריו. ומכתובים האלה של דניאל וחביריו יש לנו הערה גדולה עד כמה גדול כבודן של הנזהרים ממאכלות אסורות בעת ההיא שהלא נחקק מעשיהם בכתובים לשם ותפארת לזכר עולם ואיתא במדרש פ"ה לשעבר היה אדם עושה מצוה והנביא כותבה ועכשיו כשאדם עושה מצוה מי כותבה אליהו כותבה ומלך המשיח והקב"ה חותם על ידיהם. בודאי הנזהרים בזה יכתבו גם כן זכותם אצל משיח ואליהו ולע"ל יתגלה מעשיהם לעיני הכל לשבח ולתפארת והוא נכלל בדברי קהלת כמה שאמר סוף דבר הכל נשמע ובפירש התרגום דהכל עתיד לע"ל להתגלות ולהתפרסם לעיני הכל בין העבירות ובין הזכותים וכמה ישמח ויתענג אח"כ מכל פעם ופעם שכבש יצרו ולא התגאל במאכלות אסורות יזכה לכל הכבוד הזה שיהיה שמו לפני כל ישראל לאות ותפארת לנצח. עוד צריך לו

לדעת דאם הוא מתגורר ביחד עם עוד אנשים שאינם זהירים ממ״א והם יושבים ואוכלים והוא נבדל מהם ונסוג אחור לאכול מאכלו הכשרה הדלה והרזה תחת זה לע״ל כאשר יעשה הקב״ה סעודה גדולה [3] להצדיקים אשר ידוע שבסעודה ההיא יהיו יחד כל קדושי עליון אבות העולם ומשה רבינו ע״ה ודוד המלך ומלך המשיח וכל הנביאים והצדיקים והחכמים מדורות הראשונים והאחרונים ואז מי ששמר עצמו ממאכלות אסורות יזכה להיות ג״כ בסעודה הזאת. ואותן שלא שמרו עצמן בע״כ יסוגו אחור ויבדלו מחברת קדושי עליון אלו וכמו דאיתא במדרש (ויקרא פי״ג) אריסטוון [פי׳ סעודה גדולה] עתיד הקב״ה לעשות לעבדיו הצדיקים לע״ל וכל מי שלא אכל נבילות בעוה״ז זוכה לראותה לעוה״ב וגם לאכול ממנה לע״ל עי״ש וכמה הודאות ושבחים יתן אז השומר עצמו להשי״ת על שזיכהו לעמוד בנסיון שלא להתגאל כשאר חביריו שעי״ז זכה לכל הכבוד הזה. ובזכרו זה הענין בלבד די שיהיה שמח וטוב לב תמיד ולא יתעצב כלל.

והנה בדרך כלל צריך האדם להתחזק עצמו בכל זמן וזמן ואף אם סבבוהו הרבה ענינים ממצוקות הזמן אל יהיה מיצר ודואג אלא יקבל אותם באהבה כי הכל מיד ה׳ הוא שהוא טוב לכל וכדכתיב בתורה בפרשת ק״ש ואהבת את ה׳ אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך ואחז״ל בכל מדה ומדה הן מדה טובה או מדת פורעניות הוי מודה לו וצריך לקבולי אותן בשמחה ובאהבה. כי באמת כל נפשות האדם ירדו לנסיון לזה העולם יש שנסיונו הוא בעוני או שארי מצוקות הזמן. ויש שנסיונו הוא ע״י עשירות [וחלק אותם הקב״ה לכל אחד ואחד כפי שידוע לו ערך נפשו ובאיזה נסיון ראוי לה להתנסות לפי ענין התיקון הנדרש ממנה] וכדאיתא במדרש רבה וז״ל אשרי אדם שעומד בנסיון שאין אדם שאין הקב״ה מנסה אותו מנסה לעשיר אם תהיה ידו פתוחה לעניים ומנסה העני אם יוכל לעמוד ולקבל היסורין ואינו כועס ואם עמד עשיר בנסיונו ועושה צדקות הקב״ה מצילו מדינה של גיהינם ואם עמד עני בנסיונו ואינו מבעט הרי הוא נוטל כפלים לע״ל. עכ״ל. וא״כ הדבר שכל אדם מתנסה בזה העולם אם נזדמן לו איזה ענין שהוא מצוקה גדולה אל יפול לבו עליו כי רק מנסה ה׳ אותו אם יקבלם ולא יהרהר אחרי מדותיו

[3] ואיתא במדרש אותיות דר׳ עקיבא באות כ״ף דמיירי שם לענין הסעודה שיהיה לצדיקים לעוה״ב. וז״ל שם שכל או״א כפי כבודו מלובש מלכות ובכתר מלכות ובעדי מרגליות של מלכים וכל אחד ואחד יושב במלך על כסא של זהב ולפני כל אחד ואחד שולחן של מרגליות וביד כל אחד ואחד כוס של והב מרוקם באבנים טובות ומרגליות שהוא מלא סם חיים וכל מעדני ג״ע לפניהם על השולחן ולפני כל אחד ואחד עומדים ג׳ מלאכי השרת לשמשן וקרני הדר על ראשיהם וזיקים וברקום יוצאים אז מפיהם. וזיו פניהם הולך מסוף העולם עד סופו בזיו החמה שנאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. ושמים ושמי השמים פותחים דלתותיהן וממטירין עליהם טללי בושם של אפרסמון טהור שריחו הולך מסוף העולם ועד סופו ואלף אלפים מלאכי השרת עומדים לפניהם ואוחזים בידיהם כנורות ונבלים ומצלתים וכל כלי שיר ומרננין לפניהם בסעודה והקב״ה עומד בעצמו שם וכו׳. והביא שם דעל העת ההיא נאמר אשרי העם שככה לו אשרי העם שה׳ אלהיו.

ובעבור זה יתגדל שכרו מאוד. וכדאיתא במדרש רבה על הפסוק זכור ימות עולם אמר להם הקב"ה כל זמן שאני מביא עליכם יסורים בעוה"ז תזכרו כמה טובות ונחמות עתיד אני ליתן לכם לע"ל והוא כמו שאחז"ל ג' מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולם לא נתנם אלא ע"י יסורים ואלו הם תורה וא"י ועולם הבא שנאמר וכו' [וזהו אחד מהטעמים שהיו צריכים אבותינו לירד למצרים ולהתייסר שם בעבודה קשה של המלך כדי שבזכות זה יוכו אח"כ לקבל התורה ולהכנס לא"י כמו שנאמר ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי וכמו שכתבו המפרשים] ועיקר הכל הוא להאמין שכל מה שנזדמן לו הוא רק השגחה פרטית מאתו יתברך והוא רק לטובתינו וכמו שאחז"ל כל מאי דעבדין מן שמיא לטב הוא דעבדין. וכ"ז שכתבנו הוא אפילו אם לפי הנראה אין לו במה לתלות היסורים באיזה חטא כלל כי מדמה בנפשו שאין לו חטא הראוי לעונש כזה וכ"ש אם פשפש במעשיו ומצא בעצמו כמה עונות וחטאים בודאי צריך לקבל היסורים מאהבה כי זה דומה למי שנתחייב לחבירו אלף אדומים ונתרצה המלוה שיפרע לו עבורם אלף פרוטות שבודאי יפרע אותם בשמחה ובאהבה אפילו אם הזמן דחוק לו מאד כן הוא ממש הדבר הזה וק"ו אלף אלפים כידוע מה שכתב הרמב"ן ששעה אחת בגיהינם קשה מיסורי איוב כל ימיו והקב"ה חושב היסורים לטובתו כדי שבמה שקבלן באיזה זמן בעוה"ז ינכה מעונותיו ולא יצטרך לסבול עוד עונש החמור של גיהינם. ועי"ז יפתח לו שער רחב לעוה"ב וכדאיתא כמדרש שמות (פרשה למ"ד) על הפסוק תודעני אורח חיים שובע שמחות אמר דוד לפני הקב"ה תודיעני באיזה פילון [שער] מפולש לחיי עוה"ב אמר הקב"ה לדוד אם חיים אתה צריך יסורים אתה צריך כדכתיב ודרך חיים תוכחת מוסר. והכונה במה שאמר פילון מפולש הוא שאף שכל ישראל יש להם חלק לעוה"ב מ"מ ידוע הוא שאין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא וצריך להתייסר מתחלה אם מעט ואם הרבה בגיהינם או בשארי עונשים עד שינקה מחלאת עונותיו ואח"כ זוכה לחלקו בעוה"ב ולזה שאל דוד שיודיע לו השי"ת באיזה מדה קדושה יוכל לזכות לבא תיכף בשער רחב בלי מעקשים לחיי העוה"ב והשיב לו הקב"ה שאין דרך אחרת ישרה לזה כ"א ע"י יסורים שעי"ז שמתייסר בעוה"ז הוא מזומן תיכף לחיי עוה"ב כי כבר מנוקה הוא מעונותיו ע"י היסורין וצריך האדם ליתן תמיד הודאה להש"י שמתנהג עכ"פ עמדו במדת החסד שנותן לו חיים ובריאות ברמ"ח אבריו גידיו וכמו שאחז"ל על הפסוק מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו דיו חיים שנתתי לו. וכעין זה איתא בתנד"א אם היה רעב וצמא ועירום ורק שהוא חי וקיים על פני האדמה בלחם צר ומים לחץ יאמר כתיב בתורה תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב

לבב מרוב כל ועבדת את אויביך ברעב ובצמא ובעירום ובחוסר כל וגו' ונתן עול ברזל על צואריך עד השמידו אותך ע"כ יתפאר וישתבח המלך הקדוש שנתן לי חיים ולא השמיד אותי מעל פני האדמה עכ"ל ואם הצדיק עליו מדת הדין באמת ולא הרהר אחר מדותיו של הקב"ה סוף שאין היסורין מתעכבין עליו עוברין הן ממנו וכדאיתא באגרת בראשית וז"ל אם באו עליך יסורין אל תפתח את פיך ותקרא תגר אחר מדת הדין אלא וסגור דלתיך בעדך שאין היסורים מתעכבין בעולם עוברין הן שנאמר חבי כמעט רגע עד יעבור זעם. וכמה חשובין מאוד בעלי יסורין אצל הקב"ה שהוא מיחד שמו עליהן אפי' כשהן חיין כדאיתא במד"ר ויגש אין הקב"ה מיחד שמו על בריה כשהיא חי אלא על בעלי יסורין וכו' ע"ש. והשי"ת יזכנו להבין ולהשכיל את דרכו כי הוא עושה חסד ומשפט וצדקה בארץ.

פרק יא

עוד מענין זה וגם שכל עניין פזורינו עתה הוא לנסיון ולבחינה:

והנה בפרק העבר ביארנו שענין הזה הוא לו לנסיון לראות אם יתחזק לשמור את התורה בעת צר לו. ותדע עוד אחי כי אמנם כל ענין קושי גלותינו עתה ופזורנו בקצה הארץ בסוף הגלות הוא ענין בחינה שיתבחן ויתלבן כל איש ויצא מחשבותיו מכח אל הפועל. וכענין שאמר הכתוב (זכריה י"ג) וצרפתים כצרוף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב וגו' וענינו הוא כמו הצורף כשרוצה להסיר את הסיג מהכסף ולהוציא אותם מזוקק הוא משליך אותם לתוך כור הברזל שמזקקין שם ואז ע"י כח האש נבדל הפסולת והזהב יצא מזוקק. כן הוא בסוף הגלות באשר שהוא סמוך לעת הגמול לשלם לאיש כמפעלו רוצה הקב"ה לזקק ולצרף את בניו ולהודיע לכל מי ומי שהוא לה' באמת ובתמים, ומי שהוא מחזיק עם ה' רק לפנים ובסתר הוא עושה כרצון רוע לבו וע"כ הוא מוכרח להתנהג עמנו באופן זה. ונבאר דברינו כי בימים הראשונים כשהיו כל ישראל מקובצים במקום אחד ולא נמצא שום אדם שיעבור על התורה בפירסום לא היה ניכר לכל בין עובד ה' באמת ללא עבדו. כי אפילו מי שיש לו לב נשחת ולבו סר מדרך ה' היה מתבייש להעיז פניו בפרהסיא להוציא עצמו מכלל ישראל ולאכול מאכלות אסורות וכן לחלל שבת ושאר איסורי תורה וגם היה מתירא שלא ירדפוהו העם עד חרמה ואף שבסתר לבו היה חשב תועה על ה'. ויען שחפץ הקב"ה שיתגלה לכל מחשבות לבב האדם אם היא שלם עמו או לא כדי שיתברר לכל כי צדק משפטו [דהיינו כדי שלא יפלא בעיני העולם בעת יום הדין כשיברר ויבדיל הפושעים והמורדים להרחיקם מנחלת ה' על מה עשה ה'

ככה כי הם לא ידעו מחשבות לבו ומעשיו בסתר] לכן הסתיר הקב"ה מעט את השגחתו וממילא מתגבר קושי הזמן ובני ישראל נפוצים ע"ז בקצה הארץ בין העמים במקום שאין מצויין שם קרוביו ומכיריו מאנשי מקומו שיתבייש מהם והוא יכול להוציא כל חפץ לבו באין מוחה ויראו הכל לעתיד כי צדיק ה' וישר משפטו. ולהפך מי שמתחזק אז מפני יראת ה' הטמונה בלבו שלא לזוז מתורת ה' ועומד על נפשו וסובל תלאות רבות עבור כבוד ה' ושמירת מצותיו זהו האדם השלם המקודש בקדושתו יתי והוא מאוהבי ה' אשר יאיר פניו לעתיד כצאת השמש בגבורתו וכמה דכתיב ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. וזהו הבחינה האמיתית שיתבונן האדם ויצורף אם לבו שלם עם ד'. ועל זה אמר הכתוב ובחנתים כבחון את הזהב ועל זו העת שהוא עת קץ ראה דניאל בחזיון ואמר יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים והרשיעו רשעים [ר"ל שאותם שהם רשעים עתה יתחזקו יותר ברשעם כשיראו שאפס עצור ועזוב לישראל] ולא יבינו כל רשעים והמשכילים יבינו [ר"ל שהם יבינו שכל הצרות הוא רק למבחן וצירוף כי באמת לא קצרה יד ה' מהושיע אבל הרשעים לא יבינו ויחשבו שעזב ה' את הארץ וכל איש יוכל לך בשרירות לבו] וכעין זה היה גם כן בדור המדבר שכתוב שם וזכרת את כל הדרך וגו' למען ענותך לנסותך וגו' וביאורו הוא העינוי היה כדי שיתבחנו שיצאו כל מחשבות לבם מן הכח אל הפועל וגם פירושו הוא מלשון התרוממות כמו הרימו גם אל העמים וכדאיתא בזוה"ק. ושני הפירושים מתאחרים דע"י הבחינה אם יעמדו בהם יהיו הם עליון על כל גויי הארץ. וכן המדה הזאת נוהגת בכל דוד ודור ובכל איש ואיש שכשהשי"ת רוצה להעלות את האדם לגדולה באיזה מדרגה הוא בוחנו מתחלה וע"י הבחינה מתעלה האדם במדרגתו מאד וכמו דאיתא (בבבא בתרא דף י') בחד אמורא ששמע למעלה שהרוגי לוד שקדשו שם שמים אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן ולאו דוקא הריגה דה"ה על ידי כל מיני צער ועינוי שהאדם מתיסר בעבור הקב"ה נתעלה מדרגתו לעוה"ב. וע"כ האיש המתבונן באמיתת הענין שהוא לו לנסיון לראות אם יקר בעיניו מצות ה' בודאי יתאמץ ויתחזק בכל נפשו שלא להכשל אף פ"א באיסורים האלה ויוכל לזכות לע"ל למדרגה רמה ונשאה באלו ימים המועטים שהוא מתגורר בעמים וכובש את יצרו כמו האיש העובד ה' בביתו בתורה ובמצות כל ימי חייו וכידוע דמלכותא דרקיעא כעין מלכותא דארעא ואנו רואין במלכותא דארעא שבעת מלחמה מצוי שיזכה איש לשררה גדולה מאוד בזמן קצר אשר בעת שלום היה צריך לייגע ע"ז שנים מרובות מאוד והיינו משום שעמד בשדה המערכה וחייו היה תלוים לו מנגד וסבל הרבה תלאות ומצוקות מפני כבוד המלך. כן הדבר בעניני עבודת השי"ת כשמתחזק לשמור התורה בעת צר לו וכמה

מצוקות ותלאות עוברות על ראשו שרבים לוחמים עמדו להפריעו מעבודת השי״י והוא סובל הכל לכבוד השי״י ומתחזק שלא לעבור על תורתו בודאי יזכה לפני השי״ת בזמן קצר ההוא להמנות בין הצדיקים הגדולים המקדשים שמו בעולם ועל כיוצא בזה אחז״ל יש קונה עולמו בשעה אחת ואשרי חלקו בעוה״ב.

פרק יב

בפרק זה יבואר גודל החיוב להשתדל בענין זה מקודם.

והנה לפי מה שביארנו עד כה את גודל האיסור של מאכלות אסורות יתבונן כל איש ישראל כמה מחוייב לעשות כל השתדלות שיכול כדי להנצל מן האיסור ההוא [ובלבד שלא יהיה מתנגד לחוקי הקיר״ה] ובעז״ה אנו רואין לרוב אנשים שאין משימין לב לזה ובאמת מחוייב כל איש ישראל שיודע בנפשו שמוכן להיות מתנודד להשתדל בעודו עדיין בביתו להכין איזה סך כסף שיהיה לו במה להחיות נפשו בזמן נידודו ויהיה שמור אצלו שלא להוציאם כדי שלא יצטרך אח״כ לאכול מאכלות אסורות מפני חסרון כסף כי מי יודע אם יוכל לעמוד בנסיון. וכבר אחז״ל איזהו חכם הרואה את הנולד. והנה זה הענין דומה לאחד שמוכרח לנסוע לדרך רחוקה על הימים משך איזה ירחים היתכן שיתעצל מהכין לו מזון שיספיק לו על כל משך הזמן ההוא ואם הוא משער שבזמן האחרון קודם הנסיעה לא ישיג המזון הנצרך לו לנסוע על הים בודאי יזדרז עצמו זמן רב מקודם לזה להכין צידה לדרכו כדי שלא ימות ברעב ח״ו כי שנוסע על הים א״א להשיג מזון אם לא הכין מקודם. כן הוא בענייננו אם לא ירחם על עצמו להכין מתחלה כסף לצורך מזונותיו הכשרים למשך הזמן ההיא הרי הוא בעצמו מכניס נפשו לסכנת האבדון ח״ו. ומה יענה אח״כ ליום הדין כשישאלוהו למה עברת על כמה מאות איסורים בהיותך מתגורר וטמאת את גופך ונשמתך. ולא יטעה בנפשו לומר שישיב אנוס הייתי על כל זה? הכזה אונס יקרא (אפילו לפי דבריו שאינו יכול לחיות בלתי מרק ובשר) הלא הוא בעצמו סיבב את האונס הזה? האם במשך שנים עד העת ההיא לא היה יכול להכין איזה סך קצוב בשביל מאכל כשר. והא למה זה דומה לאחד שהלך במדבר והתעצל ולא ראה בכל ימי השבועה להכין לעצמו שום מזון לנפשו עד כי דחקהו הרעב מאוד והוצרך לעשות מלאכה בשבת בשביל סכנת נפש היוכל לפטור עצמו מן העון לומר אנוס הייתי הלא הוא בעצמו סיבב דבר זה האם לא היה יודע שבלא מזון א״א לו לאדם לחיות ויוכרח לבוא לבסוף לאיסורין גדולים עי״ז. כן הוא ממש בענייננו ואנו צריכין ללמוד מנמלה שהיא בריה קטנה מאוד וימיה קצרים שאינה מתקיימת אפילו שנה אחת

תמימה וכמו שאחז"ל (בחולין נ"ח ע"ב) ואפ"ה היא מכינה לעצמה מזון בימי הקיץ על ימי החורף וכמו שכתוב לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם תכין בקיץ לחמה וגו' ובעו"ה אנו רואין בעניננו היפך כל זה שכמעט אין אדם שיתבונן בזה להכין לעצמו מזון מתחלה שלא יצטרך אח"כ לעבור על התורה לא מיבעי אנשים הפשוטים שלא נגה עליהם אור התורה ואינם יודעים את חומר כל איסור ואיסור אף האנשים יודעי התורה אינם נותנים לב מתחלה להתבונן בזה. והנה כל זה בא מסיבת היצר שהוא מתהפך בתחבולותיו וכמאמר חז"ל יצה"ר דומה לזבוב ויושב על שני מפתחי הלב ור"ל שהוא אינו יושב רק לשמאלו להסית את האדם לעבירה לבד וכענין שנאמר לב כסיל לשמאלו דא"כ היה האדם מכיר בו אלא שלפעמים בערמתו הוא פונה עצמו לצד ימין לחזק את לב האדם לאיזה מדה טוב בהפרזה גדולה הרבה יתר מכפי כחו כדי לתפסו ע"ז אח"כ ולהסירו מן המדה ההיא לגמרי (כגון בלימוד התורה כשהוא רואה לאיש שנפשו חשקה בתורה וא"א לו לפתותו שיבטל מלימודו הרי הוא מפתהו שיתחזק עוד יותר ויותר יומם ולילה ממש ולא לשמור את נפשו כלל עד שהוא מחליש כחו ואינו יכול אח"כ כלל ללמוד וכן כה"ג בשארי מדות קדושות. ובאמת דרך התורה הוא דרך הממוצע כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בהלכות דיעות) וכן בעניננו בכל השנים הקודמים הוא מחזק את לב האדם בבטחון יתירה אף שאין דרכו לזה מעולם[4] ומחזק את רעיונותיו לומר שהוא לא יצטרך לזה. וכונתו בכל זה כדי לתפוש את האדם אח"כ בעונות היותר חמורים והיא עון של מאכלות האסורות כי פתאום כשנפל גורלו להיות מתנודד והוא לא הכין לעצמו מתחלה סך איזה כסף למזון כשר מצא אח"כ היצר מקום לפתותו שבעת הוא מוכרח לזה אבל האיש המשכיל צריך להתבונן כ"ז מתחלה ועל כיוצא נאמר בכתוב אשרי אדם מפחד תמיד ופירשו חז"ל ההוא בדברי תורה כתיב ר"ל שלדבר הנוגע לדברי תורה צריך האדם להיות מתפחד ולעשות כל השתדלות כדי שלא יבוא לעבור על התורה וההשתדלות בעניננו נחלקים לשתי אופנים אחד קודם הזמן שיודע שיוצרך להיות מתנודד. ואחד בתוך הזמן וקודם הזמן הוא דהיינו לא מיבעי אם הוא בעל מלאכה או סוחר וכה"ג שיכול להרויח בעצמו בודאי מחויב להשתדל בזה [ולא להתעצל] בשנים הקודמים להגעת הזמן להרויח איזה סך כסף שיספיק לו על הכנת הזמן לזמן ההוא ומחוייב לצמצם שלא להוציא על מותרות מאומה כדי שישאר לו המעות על הזמן ההוא [ושלא להתנהג כיתר רעיו הסכלים שמוציאים מעות ההרוחה על מלבושי

[4] וכעין זה היו אבותינו קודם החורבן בוטחים ולא היו שומעין לדברי הנביא שהיה מיעצם שיכינו להם כלים ללוש בהם (עיין ביחזקאל י"ב) בעת שיהיו מתנודדים בגלות.

כבוד ליפות עצמם לפני בני אדם וכשמגיע עת הצורך עניים המה ממש שאין להם אפילו לעשות מנעלים לרגליהם] ואפילו אם אינו יכול להרויח בעצמו מאומה צריך להשתדל אצל בית אביו ושאר קרוביו [שעליהם יש חיוב מצד הדין לעזרו בזה וכאשר נבאר לקמן בפרקים הבאים אי"ה] שיעזרהו באיזה סך כסף על הזמן ההוא וליתן לו בידו כדי שיוכל להנצל מכל האיסורים הגדולים שעלולים לו להכשל בם. ואם הם עניים שאינם יכולים לעזרו או שאינם רוצים צריך להשתדל לבקש משאר בני אדם ולא יהיה ביישן בענין זה ובפרט אם ימצא מי שירצה להשתדך עמו וליתן לו איזה סך כסף לנדוניא אף שמעות הנתינה אין לפי ערכו בודאי לא ימנע מזה כי כשיהיה לו מעות של עצמו בודאי יהיה זה לתועלת על להבא שלא יכשל כ"כ באיסורים חמורים [מלבד מה שבירנו מכבר לדינא שלאנשים כאלו מצוה להקדים הנשואין ולא לאחר עד כמה שנים כשיבוא לביתו] כ"ז דברנו בהזמנה קודם הזמן.

ועתה נדבר בענין הזמנה בתוך הזמן כשהוא מתנודד ראשון לכל אם יש לו מעות מזומן בביתו בודאי אין רשאי להניחם בביתו ויסמוך על הנס שיזדמן לו תמיד סיוע על מאכל כשר מהמקום אשר משכנו שם כי לא בכל שעתא מתרחיש ניסא. ואפילו אם אין לו מעות של עצמו כלל יראה תמיד לזרז עכ"פ במכתבים לאנשי ביתו ומשפחתו שהם יסייעיהו בענין זה [גם אפי' אם אין לבית אביו שום עצה ג"כ בענין זה ומוכרחים למכור ע"ז מלבושיו ונכסיו שהניח בביתו לא ירע בעיניו דבר זה ויקח מוסר ממה שאנו רואין לאנשים שכדי להנצל מאיזה דבר עינוי בעולם הגשמי הם מוכרין כל מלבושיהן ותכשיטיהם ואין חוששין כלל ומצפים שיזמין להם הקב"ה אחרים תחתיהם עאכ"ו כדי להנצל מעונש הכבד של איסור מאכלות אסורות שהוא מר לנפש עד מאוד ואין לשער גודל הצער והעינוי שיסבול לבסוף עבור מה ששיקץ את נפשו ברצונו באכילה אחת וכאשר הערכנו למעלה בפרקים הראשונים מכמה פסוקים ומאמרי חז"ל בודאי שאין לו לחוש להפסד נכסיו כלל ויצפה להקב"ה שבודאי יזמין לו בצאתו נכסים ומלבושים אחרים כפלים תחתיהם וכמו שמבואר ביו"ד סימן קנ"ז שצריך אדם ליתן כל אשר לו ולא לעבור על לאו של תורה. ובאמת נכלל כל זה במה שאנו אומרין בבל יום בפרשת ק"ש ואהבת את ה' אלהיך וגו' ובכל מאודך דהיינו בכל ממונך כמו שפירשו חז"ל]. גם באשר שאין לו מעות של עצמו אל יתעצל בכל מקום שהוא מתנודד שם לילך אצל יהודים הנמצאים בעיר ההיא לבקשם ולזרזם ע"ד הכנת מאכלות כשרות. והעיקר שיבקשם בדברים רכים שירחמו עליו שלא יצטרך לטמא את נפשו. ואפילו אם פעם אחת ושתים דחוהו. כלך ושוב אעפ"כ אל יתרשל מזה ויחזור וילך אל אנשים הידועים בעיר לגומלי

חסד ובעלי טובה [אף שאינן עשירים] וישתטח לפניהם שיראו לעזרו בענין זה [ובענינים אלו אף אם ימצאו אנשים סכלים שילעגו עליו עבור רוב השתדלותו בענין זה אל יחוש ללעגם כלל וכדאיתא בשו"ע או"ח סימן א' שאל יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת הש"י ואחז"ל מוטב לו לאדם להקרא שוטה כל ימיו ואל יהיה רשע שעה אחת לפני המקום] ומצוה על האדם שלא להיות עצל ולא ביישן בענינים אלו וע"ז נאמר בתורה הוי עז כנמר וכו' לעשות רצון אביך שבשמים ובודאי יזמין לו ה' בעיר אנשי חסד שיסייעו אותו בענין זה כיון שהוא עשה כל מה שמוטל עליו וכמאמרם הבא לטהר מסייעין אותו.

והעיקר שיהיה בדברי תחנונים ובדברים רכים ובודאי יתקבלו דבריו כי הקב"ה נטע נטיעה גדולה של חסד בעם ה' ואם זה יאמץ היצר את לבו נגד הטבע שהטביע הקב"ה בנפשו ולא יאבה לשמוע אל דבריו ימצאו הרבה אנשים שיסכימו עמו ויקבלו דבריו ברוב חן [וכדאיתא במדרש הפסוק מה תתהלל ברעה הגבור חסד אל כל היום שא"ל דוד לדואג מה אתה סבור דואג שאם אין אחימלך מקבלני אין אדם מישראל מקבלני הרבה גומלי חסד יש בישראל אם אין אחימלך מקבלני אדם אחר מקבלני]. ואפילו אם בשביל עצמו אין צריך לזה כלל כגון שהוא איש עשיר אעפ"כ מצוה רבה שישתתף עם חביריו העניים וילך עמהם לאנשי העיר לבקשם אודות זה והליכתו בענין זה תועיל הרבה והרבה יותר משאר אנשים כיון שהוא בעצמו אין צריך לזה.

נחזור לענייננו שההשתדלות בענין הכנת מאכל בשר הוא דבר גדול מאור מאוד שהוא העיקר הגורם לקיום התורה. ואפילו אם בא לו זה בעמל רב קודם שהגיע לו מעט מעות מקרוביו או קודם שהשיג מאנשי העיר שהוא מתגורר שם מ"מ אל יפול לבו ע"ז וידע כי כל זה הוא נסיון שמנסין אותו מן השמים כדי שיודע כחותיו הפנימיות אם הוא מהרהר אחר הנהגתו ית' ואם יעמוד בנסיון יהיה לע"ל לנס ותפארת וכאשר ביארנו זה באורך בפרק אחד עשר דכל הזמן הזה הוא בא רק לנסיון. ואפי' אם יקרה שאיזה אנשים סכלים יחרפוהו ויגדפוהו עבור השתדלותו בענין זה אל יתן ללבו כלל וכלל ויהיה מהנעלבין ואינם עולבין שומעין חרפתם ואינם משיבין וידע כי עבור שסבל רוב עמל ובזיון בשביל מצותו של הקב"ה יגדל שכרו עבור זה יותר ויותר לבסוף וכמו שביררנו לעיל בפרק שמיני ותשיעי מכמה כתובים ומאמרי חז"ל כי כל מצוה ומצוה התשלום גמול יהיה לפי ערך הצער שהשיגו ע"י קיומה וכה"ג מצינו בתורה לענין קרבן שכתוב ונפש כי תקריב מנחה וגו' שאמר הקב"ה מי דרכו להתנדב מנחה עני מעלה אני עליו כאלו הקריב נפשו והכל הוא מטעם כי הקב"ה מביט על קיום המצוה באיזה אופן קיימה אם מתוך הריוח

או מתוך הדחק ועוני או שאר מיני בזיון וכל שיתגדל הצער בעת קיומה יתגדל הריוח בעת תשלומה וכמאמר הכתוב הזורעים בדמעה ברנה יקצורו.

פרק יג

שער האחוה

בפרק זה יבואר גודל החיוב לאב להחזיק לבנו במאכלות כשרות:

הנה מאוד צריך האדם להתחזק ולסייע לבנו בכל מה שיהיה בכחו כדי שלא יתגאל במאכלות אסורות ונבאר זה מן הכתוב ומן המושכל. מן הכתוב ממה דכתיב בתורה וכי תשיג וגו' ומך אחיך עמו לגר תושב עמך או לעקר וגו' אחרי נמכר גאולה תהיה לו אחד מאחיו יגאלנו או דודו או בן דודו וגו' ר"ל דהקרוב קורב קודם לחיוב זה וידוע דאביו קודם לאחיו בחיוב זה ועיין ברמב"ן דהטעם דהטילה התורה החיוב עליהם הוא כדי שלא יטמע בין העו"ג וילמוד ממעשיו. והכא נמי בענייננו אם יתעצל האב מלעזור לבנו במאכלות כשרות בעת נידודו לבד בה שלא יברך ממילא גם ברכת המוציא ולא בהמ"ז על הלחם שהוא אוכל כל ימי עת נידודו אלא גם בהמשך הזמן בודאי יהיה הפקר אצלו כל האיסורין שבתורה. כי בודאי יחלל שבת גם כן ברצון כמה מאות פעמים ועוד כמה לאוין אשר אין כדאי לפורטם פה. וכידוע שעון זה הוא מטמטם לבו של ישראל ולוקח ממנו רוח הקדושה שהוטבע בנפשו מנערותיו ויחשוב בנפשו בכל זה ברכת שלום לומר בין כך ובין כך אינני איש יהודי ויצאתי מכלל ישראל איזיל ואיתהני בהאי עלמא (אף דבאמת אין שייך זה לזה כלל כי לכל עון יש עונש בפני עצמו אבל עם כל זה היצר מוצא מקום להטעותו בזה).

ועתה נבאר זה מן המושכל. הנה לבד מה שעל כל ישראל מושל הענין שיראו להתחזק שלא יעבור שום אדם על תורת ה' כמו שנבאר לקמן בפרק י"ז על האב מוטל הדבר יותר ויותר לפקח על בנו שילך בדרך ה' וכאשר נבאר בפרק שאחר זה. גם דהנה ידוע שכל אב מפריז על בנו נדוניא[5] סך כמה וכמה אף שהוא לא לפי כחו כלל והכל כדי להעמיד לבנו על מצב נכון בעניני זה העולם ועאכ"ו כמה צריך האב להתחזק בענין זה לשלוח לבנו איזה סך על כל שבוע ושבוע משך עת נידודו מביתו כדי שישאר בנו נקי וקדוש לפני ה' לנצח וכמו שכתוב לא תאכל כל נבלה וגו' כי עם קדוש אתה להי' אלהיך [ולהיפך ח"ו

[5] והנה אנו רואין בעינינו שלענין נישואי בנו אפילו מי שהזמן דחוק לו מאוד מתאמץ בכל כחו ומוציא עליו איזה מאות רו"כ להלבישו וליתן לו מתנות כנהוג. ובענין זה הלא ג"כ במאה רו"כ או עכ"פ בשנים יכול להציל אותו ממאכלות אסורות כל משך נידודו מביתו וגם בזה הלא אינו צריך להוציא הסך הזה בפעם אחת רק מעט מעט ואפילו אין יכולת בידו להוציא סך בזה שיהיה די לו לכל משך נידודו כל מה שיש בכחו מחוייב לעשות וכמו שביארנו בפרק רביעי עי"ש.

אם יטמא בנו את נפשו יהיה לנצח מגואל ומתועב לעיני הכל בעברו בבל יום על רצון ה'] וגם הנה ידוע מה שאנו מברכין בכל בוקר ברכת התורה שנותן כל אחד מישראל הודאה לה' שנתן לנו תורתו ומבקש כל אחד על עצמו ובניו שיזכו לעסוק בתורה ושיהיה ערב בפיו דברי התורה וחיוב ברכת התורה הוא גדול מאוד כדאיתא (ברכות כ"א ונדרים מ"א) אבל כ"ז שייך רק אם כ"א מתנהג הוא ואנשי ביתו על פי מצות התורה אבל אם האב אינו חושש על בניו שממלאים פיהם בחלב ונבלות וטרפות איך ימצא בכל יום עוז בנפשו לבקש מה' בברכת התורה שיהיה הוא וצאצאיו יודעי שמו ולומדי תורתו לשמה. למה"ר לשני עניים שהיו מהלכים בדרך בחורף ובניהם אחריהם יחפים ובבגדים בלוים וקרועים רעבים גם צמאים ויעבור לנגד עינם מרכבת איש עשיר מלובש בגדי משי הוא ובניו ורביד זהב על צואריהם וצמידים משובצים באבנים טובות על אצבעותיהם ויאמר אחד לחבירו הלואי שיתן ה' שאזכה לראות גם בני מלובשים בלבושים ותכשיטין כאלה ויען לו השני הוי סכל למה תלך בגדולות די לך לבקש מה' שתזכה לכסות את מערומיהם ולא ילכו יחפים בקרח ולא יהיו רעבים וצמאים כמו עכשיו. כך בעניננו המפקיר את בניו ואינו חושש כלל באכילתם נבלות וטרפות הוא ממש כמו בקשת העני הסכל הנ"ל שכשרואה בניו ערומים ויחפים (כי בודאי ע"י אכילה כזו נעשה בגדי נפשם קרועים ובלוים) הוא מבקש שיזכה לראותם מלובשים באבנים טובות ומרגליות. ודע עוד דאם האב מתחזק בעת נידוד בנו להחזיקו במאכלות כשרות כדי שלא יחלל דת ה' זהו בחינה אמיתית למפרע שכל גידוליו שגידל אותו והיה לו ממנו צער בעת נערותו עד שעשהו לאיש היה הבל בעבור כבוד ה' ותורתו שרצה שישאר ממנו איש נאמן לה' ותורתו ובודאי יקבל שכר עבור כל יום ויום שעמל עליו לא כן אם בא עת כזה ליד בנו ואינו חושש כלל אם ילך בנו בדרך ה' או ימעול מעל מזה הוא אות שגם הוא גופא אינו חושש לכבוד ה' ותורתו וגידולו שגידל אותו עד כה היה רק כשאר בע"ח שמגדלין ילדיהן ולא יקבל ע"ז שום תשלום גמול. ובאמת התרשלות בענין זה הוא בא רק מפיתויי היצר שרוצה לאבד ממנו בזמן מועט את כל השכר הגדול שהיה מוכן לקבל עבור כל הימים ושנים שהשתדל להחיות את בנו עד כה וכנ"ל. ועל כיוצא בזה אמר התנא באבות הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכר ושכר עבירה כנגד הפסדה. והנה אם באנו להעריך לפני הקורא גודל שכרו של האב המשתדל להחזיק בנו במאכלות כשרות יהיו הדברים ארוכים מאוד אך בדרך כלל תדע שבל המאמרים שהבאנו לעיל (בפרק ט') לענין שכר שיגיע לעצמו של המתחזק בזה שייך זה גם כן לענין אביו הגורם לזה. כי אפילו באדם

דעלמא שמתחבר להיות נטפל מצוה אחז"ל הנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה ועאכ"ו בזה שהוא בנו והוא מוסר נפשו על ענין זה בודאי יהיה חשוב זה לפני ה' מאוד מאוד.

פרק יד

עוד מענין זה:

והנה יש אנשים שטועין בנפשן לומר שלום יהיה לי ואין עלי לדאוג כ"כ עבור בני כי הלא אנכי שומר מצות ה' כדת וכהלכה שאני קורא ק"ש ומתפלל בכל יום ויתר כל המצות שמזדמן לידי לקיימם ואיני אוכל ח"ו לא חלב. ולא דם. ולא נבלה וטרפה. ולא בשר חזיר. ולא גיד הנשה. ומימי לא בא לפי שום חשש איסור ומה איכפת לי אם בני עובר על כל זה הלא אנכי לא צויתיו לכל זה ומעצמו הוא עושה. והנה תשובה כזו הוא רק מפיתויי היצר שמפתה לאדם כדי לתפשו אח"כ ברשתו אבל האמת אינו כן דמי שאינו רואה להשריש בלב בניו אחריו אמונת ה' ותורתו ומצותיו ולא איכפת ליה אם בניו הולכין בדרך ה' או לא איננו יוצא ידי חובת יהודי כלל[6] שכל פנת יסוד אומה הישראלית מיום היותם לגוי הוא רק בתנאי זה שקבלו על עצמם שלא יכרת עבודת השם מבניהם ובני בניהם עד עולם וכנאמר בכריתות הברית שכרת אתנו הקב"ה בערבות מואב על קבלת התורה באלה ובשבועה שאם ימצא אחד שיתברך בלבבו לומר שלום יהיה לי כי בשרירות לבי אלך לא יאבה ה' סלוח לו וחרה אפי וגו' ומסיים שם הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת והיינו שעל הנסתרות לעוברים על התורה בסתר לא הכניסנו בערבות עליהם והקב"ה בעצמו יפרע מהם אבל על הנגלות הכניסנו בברית על שמירת כל התורה ולא אנו בלבד אלא גם על בנינו אחרינו עד עולם וזה היה תחלת יסוד ושורש אומה הישראלית שחיבב הקב"ה את האבות ובחר בהם מכל העולם להוציא מהם האומה הנבחרת סגולה מכל העמים מפני

[6] ודע עוד דאם הבן סר מדרך ה' ויבוא לבסוף למשפט לפני כסא כבודו ית' אפילו אם כבר זכה אביו לישב ע"י מעשיו הטובים בג"ע ג"כ יגיע לו ממנו צער גדול כי יטלוהו מג"ע ויוליכוהו לגיהנם למען יראה ביסודי בנו כמו שאחז"ל והביא הגר"א דבר זה במשלי (כ"ט) על הפסוק יסר בנך ויניחך ויתן מעדנים לנפשך וז"ל כאשר הבן וכו' ועוד יסר וגו' כי אפילו צדיק אם יש לו בן רשע אזי נוטלין אותו מג"ע לגיהנם. למען יראה ביסורי בנו וזהו יסר בנך ויניחך במקומך וגם הוא יתן מעדנים לנפשך עכ"ל ומי יוכל לשער גודל הצער והדאגה שיגיע לו לאדם ע"ז כי אפילו אם כואב לו לבנו איזה אבר קטן ומתאנח מגודל הכאב ג"כ מדרך טבע האב להצטער מזה הרבה. ובפרט כשיראה אדם שמיסרין את בנו ביסורים קשים ומרים [זה קורע את פיו לגזרים על שבה אבל כמה פעמים שלא בהכרח כלל כ"א ברצון נפשו המאכלות האסורות וזה תולש לשונו וזה שובר את ידו שבה סי"ע ג"כ להעבירה וכידוע שכל אחד מהמשחיתים נבראו מהעבירה גופא באותו אבר שחטא בה וכגון אם עבר איזה איזה עבירה בידיו נברא כח המשחית להשחית את ידיו וכן בכל האברים וזהו משה"כ תיסרך רעתך וגו' ולבסוף מפילין אותו באש. והוא צועק ונוהם בקול מר אוי ואבוי וכמו שכתוב (במשלי) ונהמת באחריתך וגו']. כמה יתמרמר אביו אז ויבכה מנהמת לבו ולא יהיה לאל ידו להושיעו מזה מאומה והחי יתן אל לבו כ"ז בעודו בחיים למנוע את בנו שלא יבוא לזה ואז אשרי חלקו וטוב לו.

שהם בדרכם הישרה אחזו במדה זו שלא להסתפק במה שהם בעצמם עבדו את ה' באמת ותמים אלא להשריש אמונת ה' והשגחתו ושמירת חוקיו ומצותיו בלבב בניהם אחריהם וציוו אותם לכל הדורות שלא יכרת עבודת השם מהם עד עולם (כדאיתא ברמב"ם הל' ע"ג) וע"כ באמת בחר הקב"ה אח"ז בזרעם אחריהם מכל העמים והוציאם ממצרים ונתן להם תורתו וייחד שמו עליהם ולקח אותם לי לנחלה עד עולם ונאמר זה בפירוש בתורה וה' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצים וגו' כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה'. ועל יסוד זה הזהירה התורה כמה פעמים על מצות ת"ת שמחוייב האב ללמד לבנו שזהו יסוד כל המצות וכן הזהירה לנו כמה פעמים לספר לבנינו את הנסים והנפלאות שעשה הקב"ה לפרעה ולמצרים לעינינו למען לשרש בקרב לבבם אמונת ה' והשגחתו וביותר ביארה התורה בפרשת בא שהרבה ה' אותותיו במצרים כדי שיהיה לנו מה לספר לבנינו שידעו ויכירו השגחת ה' וכמו שנאמר שם כי אני הכבדתי את לבו וגו' למען שתי אותתי אלה בקרבו ולמען תספר באזני בנך ובן בנך וגו' וידעתם כי אני ה'. וכן הזהירה התורה להודיע לבנינו ולבני בנינו את ענין קבלת התורה את המעמד הגדול והנורא אשר נגלה הקב"ה על הר סיני ללמד לישראל תורתו ופנים בפנים דבר עמנו ודבריו שמענו מתוך האש. וכמו שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב. וגם צותה התורה בפרשת ואתחנן להעריך לבנינו את ערך החוקים שציונו ה' לעשות אותם כי הוא לטובתנו וכמו שנאמר ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' משם כיד חזקה וגו' ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה וגו' לטוב לנו כל הימים לחיותינו כהיום הזה. ונאמר בתנאי הגאולה בפרשת נצבים אחר כריתות הברית שהבטיח לנו הקב"ה שאף אם נהיה נדחים בקצה השמים משם יקבצנו ויקחנו לאדמתו. וזה יהיה אם נשוב לה' בכל לבבנו ונפשנו אנחנו ובנינו כמו שנאמר שם ושבת עד ה' אלהיך וגו' אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך וגם אנו מקבלים זה עלינו תמיד בכל יום בברכת אמת ויציב שאחר ק"ש שכל דברי ה' נאמנים ונחמדים עלינו ועל בנינו ודורותינו ומה מאוד תכסה בושה וכלימה את פנינו שאנו מקבלין בבל יום מצותיו באהבה ובחיבה עלינו ועל בנינו ודורותינו ואח"כ אין אנו חוששין כלל בבנינו כשסרים מדרך ה' והרי אנו כדוברי שקרים לפני הקב"ה בבל יום. וע"כ מן הראוי והמחוייב לכל איש ואיש להשגיח על בניו בכל מה שיוכל שלא יסורו מדרך ה' ואז נוכל לומר על האיש הזה שהוא מקבל עליו עול מלכות שמים באמת [דאל"ה אין קבלתו באמת שאין פיו ולבו שוין בזה ונוכל לקרוא עליו הפסוק ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו וגו'] ויצא ידי

חובת היהודי בעולם ואפילו בהיות בניו בארץ רחוקה שאין יכול לזרזם בפיו עכ"פ יראה תמיד לשלוח להם מכתבים אודות זה שלא ישכחו את ה' אלהיהם [הנותן נשמה לכל ומחיה את הכל ואליו יבואו כל בשר ואיך ישאו פניו אליו אם ימרדו בו] ואת אבותיהם אשר הם יהודים מעולם נאמנים לה' ולתורתו. ואם יודע ומשער שבנו עלול לסור מדרך התורה באכילת נבילות וטריפות בעת התנודדתו מחמת איזה טעם שהוא בודאי מחוייב מן הדין לשלוח לו ממון לפי יכולתו [וכמו שביארנו בפרק הקודם] כדי שלא יבוא לזה ואז יצא ידי חובת יהודי ואשרי חלקו בזה ובבא.

פרק טו

בו יבואר הפלא על האבות שמתרשלים מלעזור לבניהם בענין זה:

והנה באמת יש להפליא מאוד על האבות המתרשלים עצמם לעזור לבניהם בעת דחקם שלא יצטרכו לאכול מאכלות אסורות. דהנה ידוע גודל רחמי האב על הבן שכאשר יראה האדם לכנו חביבו שהוא מוטל ביסורים כמה צער יגיע לו מזה וכל מה שיגדל ח"ו יסורי הבן יגדל צער האב וכ"ש אם יאמרו לו הרופאים שהכרח הוא לעשות [אפעראציאן] ולחתוך ממנו אחד מראשי אבריו ידו או רגלו יהיה צער האב גדול מנשוא על המכאובים הגדולים שיגיע לבנו מזה וביותר שישאר בעל מום כל ימי חייו ולו ידע האב איזה עצה ותרופה נכונה לרפאותו שלא יצטרכו לחתוך איבריו בודאי היה רץ אחריה בכל נפשו ומאודו והיה משתדל בכל כחו ולא היה חס כלל על ממונו ואף כשאין בכחו היה מבקש עצות ותחבולות איך להשיג כסף אף בהלואה וכדומה ורק כדי להציל את בנו חביבו מיסורים המרים ושלא ישאר בבזיון תמידי מחסרון איבריו וכ"ש אם יאמרו לו שגם חייו תלויים מנגד וקרוב הוא למיתה יותר מן החיים ויתודע לו שיש עצה ותרופה נכונה להצילו לחיים הלא לא ישקוט ויעשה כל ההשתדלות להשיג התרופה הזאת להצילו מן המות [וכאשר ישיגנו ויחייהו יגדל שמחתו באין שיעור ואין ערך ולא ידאג כלל על הונו ומאודו] ובענין הזה נמי הלא ידוע גודל היסורין ועונש הגיהנם שצריך האדם לסבול עבור איסור אחד שבתורה וכל שכן בעד איסורים רבים וחמורים מ"א שעובר בנו בעת נידודו לא פעם ושתים רק כמה ובמה מאות (פעמים) בשנה אחת אשר היסורים שיגיע לו אח"כ הוא רב מאוד מאוד. וגם אחרי שיופקר אצלו לעבור על האיסורים הרבה פעמים ברצון הלא ישאר עבור זה בע"מ בנפשו בעולם הנצח בכמה אברים ראשיים שלו וכמבואר בשער א' בפרק ב' וגם כל חיים הנצחיים שלו תלויים מנגד עי"ז כידוע שיש בהאיסורין שרגיל לעבור עליהן עונות שמכריתין את נפשו מארץ החיים כמו איסור חלב ודם ואם

כן איך יפעל האב בעצמו לעמוד מנגדו ולהעלים עין מלהציל את נפש בנו הטובע בטיט היון עד צוארו אשר לא יוכל לצאת משם ח"ו לעד.

והנה ידעתי שישיב האב ע"ז כי אם אמנם היה רואה לבנו שהולך ברצון לאכול מ"א כמו טרפה וחזיר וכדומה בודאי היה מתאמץ בכל כחו להצילו שלא יאכל מ"א אבל הלא בעת נידודו אנוס הוא. ואנוס רחמנא פטריה ואין זה חשוב אוכל איסורים כלל. אבל באמת הדבר לא כן הוא. אחד, לו יהי כדבריו שאנוס הוא אבל כיון שבמעט הכסף שהיה מושיט לו לעזר לא היה מוכרח לעבור על האיסורים א"כ העון מוטל על האב שהתעצל בדבר ויצטרך לעמוד בדין לעתיד שהוא בעצמו הביאו לזה. ודמיונו לאחד שדר עם בניו הקטנים בין העכו"ם ואינו זן אותם ומפני כך אנוסים הם לאכול מאכלי העכו"ם האם אין על האב עון אשמה גדולה שהביאם לזה.

ואמנם מלבד זה בעיקר הדבר שנחשבין בעיניהם לאנוסים טעות הוא וכבר הוכחתי זה בפרק שביעי משער א' ע"ש באורך. ואכפול כאן הדברים בקיצור כי הלא אנו רואין בעינינו כי מי שהורגל לאכול מ"א בעת נידודו אין מבחין כלל להבדיל בין זמן לזמן שאף בזמן שאיננו עיף ויגע כלל ויודע בעצמו שאפשר לו להסתפק בלעדי מאכלים ההם ורק בפת ומים חמין המצוי לו (או שנמצא אז ת"י מעט כסף לקנות איזה דבר לאכול בו את פתו) מ"מ אינו מונע עצמו מלאכול המ"א לכן אף מי שבביתו לא היה רגיל לאכול כלל בשר (אף שהיה ג"כ עיף ויגע במלאכתו) ורק בימי השבת. ושם בעת נידודו אוכל גם בשר מדי יום ביומו [אשר על כל כזית וכזית הוא לאו בפ"ע] וכאלו היה הדבר היתר גמור ועוברים על איסורי תורה החמורים בלי שום מענת אונס כלל. ואף שבביתם היו כולם ישראלים כשרים ולא היו אוכלים אף כזית אחד מכל אלה האיסורים טרפה או חזיר אף בעד הון רב ומי הביאם לזה סיבת הדבר הוא ע"פ רוב מפני שבתחלה מצוי לו באמת איזה זמנים שהיה מצטער הרבה על מאכלו מפני שלא היה תחת ידו כטף בריוח לקנות מאכלים כשרים כמו חמאה וחלב וכיו"ב (שאף שאסרו חז"ל חמאה וחלב של עכו"ם מ"מ לאנשים כאלה בעת הדחק אין לאסור להם זאת) ולא היה בידו רק פת חריבה וקיתון של מים חמין ומצד ההכרח פועל בנפשו לאכול המאכלים ההם [אף שמצד הדין ברוב הפעמים לא נחשב זה אונס שהתורה התירה דהוא רק היכא שנוגע לו לפי"נ אבל לא בשביל צער בעלמא וכמו שביארתי בפרק שביעי שם] וכיון שאוכל פעם ושתים ושלש נטמטם לבו עד שאין מרגיש כלל בחומר האיסורים שאף בעבירה אחרת אמרו חז"ל דכיון שעבר אדם עבירה ושנה בה נעשה לו כהיתר וכ"ש בזה שנכנסו אל קרבו ונסתלק ממנו ע"ז קדושת נפשו וכמו שדרשו חז"ל מהפסוק ונטמתם בם דכתיב

בלא א' דהיינו ונטמטם בם (וכמש"כ בפרקים הראשונים בשער א' באורך ע"ש) וע"כ אח"כ אין מונע עצמו עוד כלל מלאכול המ"א אף בלי הכרח כלל עד שיש כמה אנשים שירדה מדרגתם כל כך מרוב ההרגל שאף בעת שמצוי להם מאכלים כשרים טובים אצל ישראלים מ"מ בוחרים להם לאכול המ"א הרגילים בהם תמיד אצל האינם יהודים ואף שמאז בהיותם בביתם בודאי אין שום איש ישראל בסוג הזה לאכול טריפה וכדומה ברצון גמור. אוי ואבוי לאזנים שכך שומעות ועינים שכך רואות וכל המכשלה הזאת היה יכולת ביד אביהם לסלק שאלו היו משתדלים האבות לחזקם בדברים ובמשען כסף מתחלת ימי נידודם ולא היו דחוקים במזונותיהם וגם היו מבטיחים להם לעזור להם תמיד במשען הכסף הצריך להם למאכלות כשרות עד שירויחו בעצמם [שבהמשך הזמן הרבה מרויחים בעצמם במלאכתם כידוע] ורק שישמרו עצמן ממ"א בודאי רובם לא היו עוברים מתחלה ברצון עצמם על איסורים כאלה החמורים מאד אצל כל איש ישראל ואם עובר פ"א מחמת איזה סבות אונס גמור תיכף היו עוזבים זה ונמצא האבות שלא השתדלו לעזור אותם במשען כסף בעת דחקם הם גרמו להם זאת לעבור אח"כ ברצון על איסורים החמורים ולהורידם מקדושתם ולהענש לבסוף בגיהנם עבור כל כזית וכזית אשר יעלה מספרם במשך ימי נידודם למאות ולאלפים ואפשר עוד גם להכרית נפשם מארץ החיים ח"ו ע"י איסור חלב ורם כנ"ל ונמצא האב בעצמו גורם לבנו חביבו רעה גדולה כזאת אשר לא היה חפץ לראותו אפילו על שונאו ואויבו הגדול. וכ"ז בא מחסרון התבוננות באמיתת הענין עד היכן הדבר מגיע כי אם יתבונן האדם בזה אף מי שהוא עני גדול לא היה מתעצל מלחזור אף על פתחי נדיבים ורק כדי למלט את נפש בנו מהרעה הגדולה הזאת שלא יכניס עצמו ברשת האיסורים החמורים מאד אצל כל איש ישראל והאם מפני כי נפל גורל בנו להיות מתנודד מביתו לאו איש ישראל הוא. וכ"ש מי שיש קצת יכולת בידו בודאי היה מתחזק בזה בכל כחו וכך הוא האמת הברור ע"פ התורה שאף מי שאיננו איש אמיד מחוייב הוא לצמצם בהוצאות ביתו בכל מה דאפשר ולשלוח לבנו הנחוץ לו למאכלות כשרות מדי חודש בחדשו ואף אם יצטרך לשנות הנהגתו על ירי זה בדברים הנוגעים לעונג שבת ג"כ לא יעשה עול בזה כי מניעת בנו מאיסורי טרפה וחזיר וחלב ודם ועור ועור בודאי גדול הוא הרבה יותר ממצות עונג שבת.

פרק טז

בו יבואר שצריך האב לשום עינו ולבו ע"ז מכמה זמנים מקודם וגם גודל החיוב על הקרובים בזה:

והנה כל איש נבון באמת צריך לשום עינו ולבו לדאוג ע"ז עוד מבמה זמנים מקודם שלא יבוא בנו לידי איסורים החמורים האלה והוא בשני סוגים אחד בהכנת כסף מעט מעט הנצרך לזה ושנית להשריש בקרב בנו את חומר האיסורים האלה אשר נוגע לעיקר קדושת נפשו ושיש על כל כזית וכזית לאו בפני עצמו ועתיד להענש בעונש הגיהנם על הכל וע"פ דין התורה מחויב כל איש ישראל ליתן את כל אשר לו שלא לעבור על לאו אחד מן התורה וכ"ש על לאוין הרבה חמורים כאלה ואשר יש מהם שעונשן כרת להכרית נפשו מארץ החיים כנ"ל וע"כ יהיה לבן חיל להתאמץ בזה בכל כחו ולא ילמוד מחבריו המוטעים וימצא שכרו אתו ופעולתו לפניו לפני הקב"ה וכאשר הארכנו בכמה פרקים בשער א' בעונש המפקירים האיסורים האלה ובשכר המתחזקים עצמם בזה ובפרט בעת הדחק כזה וככה ידבר עמדו יום יום ויראה לו מאמרי חז"ל המדברים בענין זה וכאשר כתבנו בשער א' ע"ש ובפרט בזמן האחרון קודם נסיעתו עליו להרבות בריצוי דברים ואזהרות שיהיה לבן חיל לעמוד בנסיון [אם לא במקום שנוגע לפיקוח נפש ממש דאז אין בו איסור כלל אבל הוא רק באותו פעם ולא בפעם אחר] ויתאמץ ליתן לו די כסף כל מה שיש ביכולתו ויבטיחנו לשלוח לו אח"כ גם כן מדי חודש בחדשו כדי שיהיה מצוי לו כסף בריוח. ואם יודע שכבד לו להשיג במקום גדודו מאכל כשר אף בעד כסף יזדרז לשלוח לו בכל פעם מאכלים מתוקנים כמו בשר יבש מליח שקורין וורש"ט או חמאה ושומן וכיו"ב ואל יחוס על הוצאותיו שיעלה בכפלים מהמקח כי הלא בנפש בנו הוא וכאשר יראה בנו עד כמה אביו מתאמץ לעזרו למאכלים כשרים גם הוא יתחזק בזה ויעשה רצון אביו ורצון אביו שבשמים [בדבר הזה ובכל הדברים הנוגעים לדת התורה וישוב לביתו נקי ושלום בקדושת נפשו ובקיום התורה ואשרי חלקו] ובזכות השתדלותו בכל לבבו להדריך את בנו בדרך התורה והמצוה יקרא מאוהבי ה' וכמו שמצינו אצל א"א שאהבת הקב"ה אליו היה כשביל שהיה משתדל לצות בניו אחריו לשמור את דרך ה' וכמו שכתוב כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' וגו'. וישלם ה' שכרם של האב והבן המתחזקים בזה בעוה"ז וכעוה"ב. ויזכה האב לראות מבניו דור ישרים ואושר בעוה"ז וכבוד וגדולה בעולם הבא.

דהנה עד פה כתבנו גודל החיוב המוטל על האב לעזור לבנו במאכלות כשרות ועתה נדבר אודות הקרובים שגם עליהם מוטל החיוב דהנה ידוע מה שכתבה התורה או דודו או בן דודו יגאלנו או משאר בשרו וגו' והכל מה שהטלת התורה הגאולה על הקרובים הוא הכל כדי שלא יטמע בין העו"ג וילמוד ממעשיו כמו שכתבנו לעיל בשם הרמב"ן וה"ג שייך בענין זה שמחוייבין לעזור להם במה שיש ביכולתם כדי שלא יצטרך להתדבק

עם העו"ג לאכול מאכליהם וממלא יהיה הפקר אצלו במשך הזמן קיום כל התורה וכנ"ל והכל כמו שכתבנו למעלה לענין האב שייך גם עליהם. גם נוכל להתכונן כ"ז מדרך השכל אלו היה דר עני קרובם בעירם ומחמת קמצנותם הוכרח לסבב על פתחי עובדי גילולים כדי להחיות נפשו. כמה בזיון וכלימה היה להם לפני הכל ומה היו עונים ע"ז וידעו נאמנה כי אף שבהיום הזה מי שידרוש אותם אבל לע"ל בודאי יובאו הכל לחשבון לפני שופט צדק ויגלה קלונם לעיני הכל. גם ידוע דאף שעל כל ישראל מוטל מצות צדקה על הקרובים מוטל החיוב יותר ויותר לעזור לקרוביהם והמעלים עין מזה גדול עונו מאוד ומי לנו עני גדול יותר מאיש כזה בעת נידודו ובודאי זה לא יוכל היצר להשיב כי הלא לאו עני הוא שיש לו מה לאכול כמו שלא יוכל לומר לשאר עני מה לך עלי לך אל פתחי עו"ג והגה ידוע מה שאמר הגמרא (יבמות ס"ד) המקרב את קרוביו עליו הכתוב אומר אז תקרא והי' יענה תשוע ויאמר הנני וקירוב כזה הוא גדול במעלה הרבה יותר ממי שעוזר לקרובו בזמן אחר כי שם הוא עוזר רק לגופו לבד וכאן עוזר הוא לו בזה גם לנפשו.

פרק יז

שער בית ישראל

בו יבואר גודל החיוב להחזיק לאנשים ישראלים במאכלות כשרות:

הנה עד הנה דיברנו בענין האב שצריך להחזיק לבנו בעת נידודו שלא יבוא לידי מאכלות אסורות ועתה נדבר אודות כלל ישראל שגם הם מחוייבים לעזור לאחיהם שלא יבואו לזה. מפני כמה טעמים כמו שאבאר באלו הפרקים:

א) מפני מצות צדקה שנצטוינו בתורה פתוח תפתח את ידך וגו' וחי אחיך עמך וכמה גדולה היא מצות צדקה שמקרבת את הגאולה כדאמרינן (ב"ב ט') תניא ר' יהודא אומר גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה שנאמר כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות ומה מאד צריך האדם ליזהר שלא להעלים עין מן העני שעובר ע"ז על ד"ת דאורייתא לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיך האביון וגדול עונשו מאוד ח"ו עד שאמרו שם (ב"ב יו"ד) שמניעת הצדקה גורמת כמה פעמים לקצר ימיו של אדם כעון ע"ז דכל המעלים עין מן הצדקה כאלו עובד ע"ז כתיב הכא וכו' ואיתא ביו"ד בסימן רמ"ז דמאוד יש להזהר במצוה זו כי אפשר שיבא לידי שפיכת דמים שימות העני המבקש אם לא יתנו לו מיד וכעובדא דנחום איש גם זו (תענית כ"א) ומה מאוד צריך ליזהר במצוה זו אם יודע שאפשר להגיע לפ"נ אם יתעלם עין מזה

וכמה גדול עונש המאמץ את לבו בעת כזו שמלבד שעובר על מצות פתוח תפתח וגו' וחי אחיך עמך וגו' עוד עובר על לא תעמוד על דם רעך שהיא מצוה חמורה מאד שמחללין עליה שבת וכל איסורי תורה בשביל חיי נפש אחת מישראל ובענייננו נמי פעמים שנוגע לפי"נ ממש שיש איזה אנשים שהם חלושים בבריאותם והם עניים שאין להם במה לקנות מאכלות כשרות. ומי"א לא ירצו לאכול כי אנשים עברים הם ויחלשו ויתעלפו ויבואו לידי סכנה ובודאי יהיה ח"ו עונש מן השמים על אלו שהתעלמו עין וגרמו ולזה. (ואפילו אנשים שלא יגיעו לידי סכנה עי"ז עכ"פ מסגפין עצמן לחיות חיי צער בפת לחם חריבה וקיתון של מים ואיך לא נשתתף בצרתם שלא לרחם עליהם) ואולי יאמר המתפתה ביצרו מה לי לדאוג ולהצטער בצרתו אם חלוש הוא ויכול לבא לידי ס"נ ע"י מניעת המאכלים הלא אנוס הוא ומותר לו לאכול מ"א. אף אתה השב לו הזה רצון ה' שנאמץ לבנו ונקפוץ ידינו ממצות צדקה עד שעי"ז יהיו אחינו העניים שבהם בכלל אנוסים ויהיו מותרים לאכול מאכלות האסורות. וצריך להבחין בעצמו אלו היה דבר זה לעצמו או לבנו באופן זה כמה היה משתוקק שימצאו אנשים שיחזיקוהו במאכלות כשרות שלא יחטיא נפשו ע"י מאכלות האסורות. וע"ז הזהירנו התורה ואהבת לרעך כמוך. וגם הלא ידוע שנקראו כל ישראל בנים למקום כדכתיב בנים אתם להי' אלהיכם ואיך לא נרחם עליהם הלא גם הם בני ה' כמונו ואיך נישא פנים אח"כ בר"ה זה מבקש ה' רו"כ בכל שבוע ושבוע וזה עשרה כל אחד ואחד לפי כבודו אם נתאכזר ח"ו על אחינו בשרנו ולא נחוש להם כלל עד שעי"ז יוכרחו לאכול מאכלות אסורות. ואיתא (בשבת קנ"א) ר"ג אומר ונתן לך רחמים ורחמך וגו' כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים כל שאינו מרחם על הבריות אין מרחמין עליו מן השמים ובודאי כל המעלים עין מזה עובר גם על מ"ע דואהבת לרעך כמוך. וצריך האדם לידע עוד שע"י שהוא מרגיל עצמו להיות איש טוב ורחום ממשיך על עצמו שפע כל הברכות הכתובות בתורה וכדאיתא בתנא רבי אליהו ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך השמע בקול ה' אלהיך ותלך בדרכיו שהם דרכי שמים ומה הם דרכי שמים שהוא רחמן ומרחם אפילו על הרשעים ומקבל אותם בתשובה שלמה וזן ומפרנס את כל הבריות כך תהיו רחמנים זה על זה לפרנס זה לזה ותאריכו פנים זה אל זה בטובה. ואיתא בתנחומא פרשת משפטים על הפסוק מלוה ה' חונן דל וגמולו ישלם לו מהו וגמולו וכו' יכול נתן פרוטה לעני הקב"ה משלם לו פרוטה אלא אמר הקב"ה נפשו של עני היתה מפרכסת לצאת מן הרעב ונתת לו פרוסה והחיית אותו חייך שאני מחזיר לך נפש למחר בנך או בתך באים לידי חולי או מיתה ואזכיר אני להם את המצוה שעשית עם העני ואציל אותן מן המיתה הוי וגמולו ישלם לו.

פרק יח

בו יבואר גודל ההפרש שיש בין האדם למקיים רק בעצמו רצון ה' ובין האדם שמשתדל שגם אחרים יקיימו רצון ה':

גם ידע האדם שיש חילוק גדול בין העובד ה' ומקיים מצותיו בעבור שחפץ באמת בעבודתו ובמצותיו ובין מי שעושה את הכל רק לקבל שכר בזה ובבא ויורה ע"ז הכתוב אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאוד וכמו שפירשו חז"ל במצותיו בשכר מצותיו וזהו שנאמר ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו ור"ל אפילו אם מקיים מצות השם אבל רק בשביל עצמו ולא בשביל שחפץ בעבודתו תראו ההיכר ביניהם לע"ל. ובמה יבחן האדם אם הוא עובד אמיתי או כונתו בעבודתו רק בשביל הנאת עצמו לקבל שכר ולהנצל מעונש הבחינה הנכונה הוא בזה דמי שהוא עובד אמיתי תשוקתו שיהיו הכל עובדי השם ועושי רצונו כדי שיתגדל כבוד הש"י אצל הכל ואם הוא רואה שאנשים עוברים על רצון הש"י הוא מיצר ודואב על זה מאוד מאוד. לא כן מי שכוונתו רק בשביל הנאה עצמו אין חושש כלל אם שארי אנשים עובדים את ה' או לאו ואך כיון שהוא בעצמו נזהר שלא יעבור על התורה ולא יענש בגיהנם דיו לו ואין מיצר ודואג כלל על שאחרים מחללין את כבודו בשאט נפש. ותדע אחי שכל זה הוא שייך בענייננו ג"כ שמי שאומר מה לי לדאוג על אחרים לעזור להם שלא יכשלו במאכלות אסורות אות הוא שכל עבודתו הוא רק בשביל הנאת עצמו שיהיה טוב לו בזה או בבא ולא בשביל כבוד ה' שאלו היה חושש לכבודו בודאי היה מתחזק בכל עוז שלא יעבור שום אדם על רצונו. וכלל ענין זה שכתבנו הוא כתיב בפרשת ק"ש שאנו קוראין ככל יום ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך וגו' ופרשו חז"ל בואהבת היינו שתאהבהו על הבריות והוא כמש"כ דאוהב הנאמן למלכו משתוקק לאהבהו על כל בני מדינתו שיהיו הכל נאמנים בעבודתו באהבה ובלב שלם ומה שסיים הכתוב בבל לבבך וגו' משמע דקאי על ענין זה נמי דצריך להשתדל בכל לב ובכל נפש ובכל מאודך היינו בממונו לאהבהו על הבריות בהם ולא לשמוע ליצרו שמייעצהו לקפוץ את ידו במקום שנוגע לכבוד שמים שיתחזק ע"ז עבודתו בעולם. וזהו מה דאיתא בספרי ואהבת את ה' אלהיך אהבהו על הבריות כאברהם אביך דכתיב ואת הנפש אשר עשו בחרן וידוע דרכו של אברהם אבינו שהיה גדול במדת החסד מאוד וע"ז קירב את הבריות תחת כנפי השכינה וכדכתיב ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' אל עולם וכדאיתא במדרש דע"י האשל הקרא שם ה' בפי כל הבריות וזהו שאמר ואהבת את ה' אלהיך וגו' ובכל מאודך וכנ"ל.

גם הנה ידוע שכל איש ישראל שקיבל על עצמו קיום התורה בעת קבלת התורה לא על עצמו בלבד קיבל אלא גם כל מה שיהיה ביכולתו לחזק את קיום התורה אצל שאר בני ישראל התחייב על עצמו ונעשו אז כל ישראל ערבים זה לזה וזהו מה שמסיים התורה בפרשת נצבים הנסתרות להי אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת וכמו שפירש רש"י שם דהיינו שנעשו ערבים זה לזה ולכך הדין שכל אחד מישראל מוציא את חבירו בקיום המצות אף שיצא הוא כבר כגון קידוש וכדומה דאם יחסר לחבירו איזה מצוה כאלו חסר לו [כדאיתא בראש"ש ברכות פרק ג'] וכן נמי שיפריש כל אחד את חבירו מאיסור ל"ת [הג"ה ולכך נפסק הדין ביו"ד סי' ש"ג דאם רואה לחבירו שהוא לבוש כלאים צריך לפשוט ממנו אפילו בשוק ואפילו לבשן בשוגג שלא ידע שהוא כלאים ואפילו לדעת הרא"ש המובא שם בהג"ה שא"צ לפשוט ממנו בשוק כשהלובש אינו יודע שהוא כלאים משום כבוד הבריות עכ"פ כשיגיע לביתו צריך להודיעו כדי להפרישו מהאיסור וכן נמי כהן שהוא ישן ומת עמו באוהל צריך להקיצו ולהודיעו כדי להפרישו מהאיסור ואע"ג דלא ידע מ"מ איסורא קעביד בשוגג ולאחריני דידעי מצוה להפרישו מהאיסור כדאיתא ביו"ד סי' שע"ג בהג"ה בש"ך שם וכן נמי לענין ת"ח אע"ג דאינו חייב להעיד במקום דאינו לפי כבודו אבל לאפרושי מאיסורא חייב להעיד כדאיתא בשבועות דף ל' ע"ב] דאם לא יפרישו מהאיסור במקום שיש ביכלתו יענש גם הוא וכדאיתא בויקרא רבה שה פזורה ישראל מה דרכו של שה לוקה באחד מאבריו וכולם מרגישים [ר"ל שדרך של השה כל העדר מתחברים ביחד וכששה אחד לוקה ברגליה וכדומה והיא עומדת יעמדו כולם לפי שעה] אף ישראל אחד חוטא וכולם נענשים תני רשב"י משל לבני אדם שהיו באים בספינה נטל אחד מהם קודח והתחיל וקדח תחתיו אמרו לו חבריו למה אתה עושה כן אמר להו מה אכפת לכם לא תחתי אנכי קודח אמרו לו מפני שאתה מציף עלינו את הספינה עי"ש. וא"כ בענייננו נמי כשנאמץ את לבבינו ונקפוץ את ידינו ממצות צדקה באיזה גרגרי כסף שעי"ז היינו יכולים למנוע אותם מאיסורי ל"ת דאורייתא שיש על כל כזית וכזית בפנ"ע ועי"ז אף אנשים כשרים יוכרחו לפעמים לאכול מ"א בודאי נתענש ח"ו עונש גדול בבא עת הפקודה כאלו היינו אוכלים בעצמינו מאכלות האסורות. ולפ"ז אף האדם השלם השומר עצמו מאסורים בכל יכולתו ואף מספק ספיקא שאינו אוכל מבהמה שהורה בה חכם או מסירכא וכדומה יוכל היות כי לעתיד לבוא יתבעו אותו על חתיכת חזיר וטרפה וכדומה וכאשר ישאל מנין לי האיסורים האלה חף הייתי מפשעים אלה ולא בא אל פי מעולם אף חשש איסור קל. ישיבו לו האם לא ידעת כי כל ישראל ערבים זה לזה וזכור שאכלו אנשים מבני

עמך בעירך בזמן פלוני ופלוני כל האיסורים החמורים האלה ואתה עמדת מרחוק ולא ראית להושיעם בעת דחקם שלא יבואו לידי איסורים האלה וע"כ בא וקבל דינך ומה מאוד יתמרמר אז על עצמו שבדבר נקל [במעט כסף או בזירוז לאנשי העיר] היה יכול להסתלק מכל אלה הדינים. ואל יתפתה בנפשו לומר שבודאי לא יהיה הדין עליו לבד כי אינו יחיד בעירו כי לעומת זה תדע כשנתחייב אדם בערבות גדול של כמה עשריות אלפים רו"כ אפילו נתערבו עמו ביחד עוד כמה אנשים כשמגיע לזמן תשלומין אפילו אם יגיע עליו איזה חלק מן הערבות הוא עולה ג"כ לסך גדול אשר יצר לו מאוד עי"ז ואף כאן בענייננו לפי הידוע שכהיום נתרבו הנודדים מאד שכאשר תבא לחשבון יגיע לאלפי כזית של איסור הנאכלים בשבוע אחת ובמקום אחד וא"כ אפילו לא יגיע לאיש אחד מהערבים רק כזית אחת של חזיר או של נבלה וטרפה וחלב בכל שבוע ושבוע ג"כ יהיה רע ומר לנפשו [וכ"ש אלו האנשים אשר יכולת בידם לזרז את אנשי עירם להחזיק במצוה זו למנוע את נפשות ישראל מאיסורים והתרשלו בדבר בודאי עיקר האשמה תהיה עליהם וכדאיתא בתנא דבי אליהו כל מי שסיפק בידו למחות ולא מיחה ולהחזיר את ישראל למוטב ואינו מחזיר כל הדמים הנשפכין בישראל אינם אלא על ידו שנאמר (ואתה) בן אדם צופה נתתיך לבית ישראל ושמעת מפי דבר והזהרת אותם ממני באמרי לרשע מות תמות ולא הזהרתו וגו' הוא רשע בעונו ימות ודמו מידך אבקש] ולדעתי זהו מה שאנו מתחננים באבינו מלכנו שתי בקשות דהיינו אבינו מלכנו מחה והעבר פשעינו וחטאתינו מנגד עיניך ואח"כ א"מ מחוק ברחמיך הרבים כל שטרי חובותינו ולכאורה היינו הך ולדברינו ניחא דמתחלה אנו מבקשים סליחה על העונות ופשעים שאדם עובר בעצמו ואח"כ אנו מתחננים עוד על שטרי חובות שאין באים על ידי פשעינו כלל כ"א ע"י ערבות על אחרים וגם הם חובות עלינו.

פרק יט

בו יבואר גודל החיוב בזמננו שיש בין המתנודדים אנשים יקרי ערך מאוד:

גם צריכין אנו להתבונן במה דכתיב בתורה וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו אף שבאמת כללה התורה בכלל זה כל איש ישראל ועל כולם נאמר והחזקת בו אפ"ה ידוע שיש נ"מ רבא בין אם מחזיק איש פחות הערך ובין אם מחזיק איש מכובד ובין אם מחזיק ת"ח. והנה ידוע שיש עשרה מדרגות בישראל צדיקים חסידים תמימים ישרים וכו' כדאיתא בזוה"ק. וכאשר כהיום נתרבו הנודדים וכמעט רוב אנשי דור הזה הם בכלל הזה והלא נמצאו אצל ישראל בכל דור ודור כל אלו המדריגות הקדושות צדיקים

חסידים תמימים ישרים וכו' ואם כן כל אלה נמצאו בתוך האנשים הנודדים האלה וכמה גדול זכות המחזיק לאנשים כאלה. ולהיפך אם נתרשל מהם מהחזיק אותם וישארו גם לאנשים הישרים האלה בלי משען ומשענה ברעב ובצמא עד כמה יגדל כח העונש ח"ו כשלא נרחם על עבדי אלהי ישראל להכניסם לידי סכנה או לטמאם בגיעולים וכעין כריתות ע"י קמצנות איזה גרגירי כסף שהיה מגיע על כל אחד. וראה נא כמה יקרה נפש אחת מישראל בעיני הקב"ה עד שאחז"ל כל המקיים נפש אחת כאלו קיים עולם מלא דהיינו משום דעם ה' נקראו בנים למקום שבשבילם נברא העולם ובן אחד של מלך חשוב אצלו יותר מכל שאר אנשים הנמצאים במדינתו מאחר שהוא בנו וכ"ש אלו השרידים אשר ה' קורא חביבים המה מאוד בעיניו ומתפאר עמדם בפמליא של מעלה כמו שנאמר ישראל אשר בך אתפאר והמטיב עמהן זכותו גדול מאוד ולהיפך אם נתעצל מלהיטיב עמהן עונשו גדול מאור והמרחם על בניו של המקום בעת דחקם ועושה עמהם חסד בודאי יהיה אהוב בעיני ה' מאוד ויכתב שמו למעלה בספר הזכרון לשם ותפארת [כדאיתא במדרש רות פ"ה לשעבר היה אדם עושה מצוה והנביא כותבה ועכשיו מי כותבה אליהו ומלך המשיח והקב"ה חותם על ידיהם] ויתגדל ויתנשא לע"ל לעיני הכל. ואלה המתרשלים ומעלימים עין מהם יגדל עונם ויגיע להם בושה וכלימה לע"ל וכ"ש אם לא ימצא כלל בעיר מי שירחם עליהם להחיותם ועי"ז יטמאו עצמם ויביאו לידי כריתות בודאי יגדל חרון אף ה' ע"ז על הכל. ובאמת בין לענין עונש מי שמעלים עין מזה ובין לענין שכר מי שמשתדל בזה מצאו הכל בתוה"ק כי מצינו לענין עמון ומואב שהתורה אסרם מלבא בקהל ה' לעולם ע"ד אשר לא קדמו את אבותינו במדבר בלחם ומים ואף כי הם לא היו צריכים לזה כי היה להם מן ומי באר וכ"ש אלו שהם רעבים וצמאים כמה רע הוא בעיני ה' כשנעלים עין ולא נרחם עליהם. וכן לענין שכר המשתדל להחיות בניו של מקום מצינו ג"כ בתורה בפרשת שמות ותיראן המילדות את האלהים וגו' ותחיין את הילדים ופרש"י שהיו מספקות להם מים ומזון וכתיב בסמוך ויהי כי יראו המילדות את האלהים ויעש להם בתים דהיינו שיצאו מהם בתים הגדולים שבישראל שהוא מרמז על משה ואהרן ומלכי בית דוד [עיין ברש"י שם] ונראה שהוא הכל מדה במדה דתחת שסיכנו עצמם להחיות ילדי ישראל וגם להספיקם מים ומזון לכך זכו שיצאו מהם משרע"ה ואהרן שבזכותם הכריעו את ישראל לחיים [וכמו שמצינו במעשה עגל כמו שנאמר בכתוב לולי משה בחירו וגו' וכן באהרן שנאמר ויעמוד בין המתים ובין החיים ותעצר המגפה] וגם בזכותם הספיק ה' מים ומזון לכל ישראל [וכמו שמצינו שאחז"ל מן בזכות משה וכו' ואח"כ החזירן כולן בשביל משה] וגם עיקר קבלת התורה

אשר היא חיינו וחיי עולם. הלא בא לנו הכל ע"י משה רבינו ע"ה וגם בית דוד שהיה לאב לכל ישראל ומשיח צדקינו שהוא אור תקות חיינו גם אלה יצאו ממרים ובודאי גם בכל דור ודור מי שמשתדל ומייגע עצמו להחיות נפשות ישראל בעת צר להם בודאי יגדל שכרו מאוד ויצאו ממנו בנים שיהיו לאות ולתפארת בישראל.

פרק כ

בו יבואר ביטול טענת המתרשלים בזה:

ועתה נבוא לבאר טענת המתרשלים בזה ותשובה נצחת על דבריהם יש שאומרים כי רבו הנודדים בעירנו ואין ביכלתינו להספיק לכולם ומה תועלת יהיה כשנחזיק מעט מהם אחרי שלכולם אין ביכלתינו להושיע. אבל באמת טענה זו היא רק מפיתוי היצר ולמה"ד לסיעת אנשים שהלכו בדרך על גשר הנהר ונשבר הגשר ונפלו כולם להנהר ויצעקו הושיעו הושיעו כי באו מים עד נפש ויהיו שם שני אנשים שיכולים לשוט במים וירץ אחד מהם לתוך הנהר להוציאם מן המים. ויען לו השני למה אתה יגע הלא נפלו שם כעשרים אנשים התדמה שתוכל להציל את כולם. ויען ויאמר לו לא הבנתי שאלתך וכי בשביל שאין ביכולתי להציל את כלם אעלים עין מדמי אחינו ואתרשל מלהציל כלל הלא אף אם אציל מעט מן המעט מהם שלא יכרתו מן החיים כדאי כל עמלי ויגיעי והמקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא. וכן נמי בענייננו וכי בשביל שאין ביכלתינו להספיק לכולם במאכלות כשרות שלא יבאו לעבור על לאוין וכריתות נתרשל לגמרי אף מה שיש ביכלתינו אלא כל מה שיש ביכלתנו אנו מחויבין לעשות אף אם לא נציל ע"ז את כולם. וכמו שאמר שהע"ה כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה. וגם אמנם ידוע שלא לכל הנודדים מגיע היזק חסרון מאכלות הכשרות בשוה כי יש אנשים שיכולת בידם לקנות בעצמם מאכלות כשרות ועוד יש כהנה שאין נחיצותם גדול כ"כ ויש שנחיצותם גדול מאוד שהם עניים שאין להם במה לקנות מאכלות כשרות וכובשים עצמם בכל יכולתם שלא לאכול מאכלות אסורות ואף אם לא יספיקו לכולם אם יגיע רק לאלה הנחוצים ביותר הלא ג"כ טוב הוא. ודע עוד דלפי הידוע שכל ישראל הוא כאיש אחד וע"כ אם רואים שלפי ריבוי האנשים הנודדים אין ביכולתם בשום אופן להחזיק את כולם מצוה עליהם לעורר את יתר עיירות הקרובות והרחוקות שגם הם יראו לסייע לדבר הזה. ויש עוד שמתפתים מיצרם באופן אחר באמרם שכהיום שההוצאה מרובה והפרנסה מועטת לפי ערך ההוצאה קשה כח הסבל לשאת ע"ע הוצאה זו אבל באמת ידוע מה שאחז"ל שאין אדם מעני מן הצדקה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום כי

באמת צדקה היא כמו זריעה וכמו שנאמר זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד. והיתכן שידאג אדם שיש לו שדות הרבה על ריבוי התבואה שצריך להפיל בארץ בעת הזריעה הלא באמת כל מה שמרבה לזרוע הוא מרבה אח"כ בקצירה כי מכל גרעין יצא מאה פעמים ככה כן הוא הצדקה כל פרוטה ופרוטה שאדם מוציא לצדקה הוא מביא ברכה לתוך ביתו וכמו דכתיב נתן תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו בי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בכל מעשיך ובכל משלח ידיך. ובאמת כאשר נתבונן היטב עוד נראה כי טענה זו שכהיום ההוצאה מרובה היא טענה מסותרת מעיקרה. ואדרבה היא מביאה יותר החיוב על האדם כי בימים הראשונים שאדם היה מצמצם הנהגת מחיתו מאד ולא היה מוציא שום דבר על איזה ענין יתר כ"א על הכרחיות לחם לאכול ובגד ללבוש [והיינו רק לכסות את גוו ולא מלבושים יקרים אחד ושנים ושלוש שכ"א עולה לו לעשריות רו"כ] היה די במעט המעות שהכין לצדקה וחסד לצאת ידי המצוה ע"פ הדחק משא"כ היום שמצוי בעו"ה שהרבה והרבה מהמעות הולכים על יתרונות ותענוגי בני אדם במלבושים יקרים לו ולאשתו ולבניו הגדולים והקטנים [ואפילו מנעלים לרגליו אשר הוא דבר הפחות בערכו נתרבה בעו"ה הרצון לפאר ולקשט אותם עד שמה שעולה כסף לאיש אחד לשנה בעד מנעליו היה די מלפנים על כל המלבושים לכמה שנים] ודירות יקרות וריבוי המשרתים וכה"ג לא תהא מדת צדקה וחסד שהיא חיי האדם והצלתו בעוה"ז ובעוה"ב קל בעיניו מאחד מיתרונותיו ההבלים. ודברינו מרומז במה שאמרו חז"ל שלע"ל יוכיח הקב"ה את כל אחד ואחד לפי מה שהוא ובאמת כאשר נשאל לכל אחד ואחד על הנהגתו בהוצאות ביתו שהוא מתנהג כעשיר ורב הוא יתר מכפי ערכו תירוצו נכון לפניו כי אין לאל ידו להושיע שא"א לו לגרוע מהנהגת בני ביתו מאומה ורק כשבא לפניו ענין צדקה וחסד שם הוא מתבונן במצבו כי אין בכחו ועושה את עצמו לעני ודל ואינו נותן אף לפי ערכו ולמה"ד לראובן ושמעון שלקחו עסק ביחד והתנו ביניהם שכל אחד יקח מהריוח להוצאות ביתו ומלבושיו בכל שבוע ומותר הריוח יחלקו בכלות משך השותפות. ויארכו הימים והעסק הלך ודל עד שלא הספיק אף להוצאות ביתם ויתייעצו ביניהם שמעתה יצמצמו בהוצאות ביתם ולא יקחו הכסף כמלפנים רק היותר הכרח ויהי כאשר בא שמעון ליטול ההכרחיות להוצאות ביתו לא נתנו שותפו באמרו שגם זה הוא יותר מן ההכרח ודי לו בפחות מזה הסך ויהי כאשר באו לחשבון ויחסר סך רב מהכסף וכמעט לא נשאר מאומה ונתברר הדבר שראובן לעצמו לא צמצם בהוצאותיו כלל וכלל והוציא כסף לכל הוצאות המותרות כאחד העשירים ורק לשותפו שמעון לבד מרר את חייו ועל כל פרוטה ופרוטה שלקח להוצאותיו היותר הכרחיים נתן שבע עינים וצעק

עליו באמרו שגם זה אינו הכרח גדול ואפשר לצמצם אותו עד שהוכרח להתנהג כאחד העניים הגדולים חסר לחם וערום ויחף ובצאתו מהעסק לא נשאר לו מהעסק אף למזון סעודה אחת כי כל כסף הריוח והקרן הוציא ראובן על ריבוי הוצאות המותרות שלו ויהי כראות שמעון זאת נתן עליו בקולו הוי רשע ערום למה עכרתני מה עשיתי לך שרימיתני ככה ותגזל את כספי להוציאם על הבליך ולהשאיר אותי ערום ורעב בחוסר כל. והנמשל מובן מאליו כי האדם מורכב מגוף ונפש ולכל אחד צריך ליתן לו מזון להחיותו וצריך האדם לחלק כחותיו עבור שניהם דהיינו שחלק מזמנו צריך לעמול להחיות הגוף ולמלא צרכיו דהיינו לתם להחיותו וכסות להלבישו ודירה לשכן בו משך ימי חייו ויתר הזמן צריך לעמול לצרכי נפשו ליתן לה חיותה דהיינו בלימוד התורה וקיום המצות שכל אלה הם חיי הנפש וקיומה לנצח וכמו שנאמר ושמרתם את חוקתי וגו' אשר יעשה אותם האדם וחי בהם (ויקרא י"ח ה) ועל קיום תנאי השותפות ממונים שני יצריו היצר הרע הוא כח התאוה והחמדה מופקד הוא על עניני הגוף שלא תגזל הנפש ממנו צרכיו. והיצ"ט מופקד על עניני הנפש שלא יגזלו ממנה חיותה לגמרי וכאשר בזמנים אלה בעו"ה נתמעטה ההשפעה ונתדלדלה הפרנסה ממילא יחסר לשניהם חיותם בין בצרכי הגוף ובין בצרכי הנפש וכשיתבונן האדם בענייניו מוכרח הוא לצמצם מעט בשניהם דהיינו לפרנס גופו במזונו ובמלבושיו ושארי צרכיו במצומצם כפי ההכרח כי הריוח כעת אין מספיק די הוצאותיו בריוח. וככה בעניני הנפש באשר ההשפעה מועטה מוכרח הוא לצמצם מעט כי אין לו פנאי לעסוק בתורה הרבה כמלפנים שהיו השנים כתיקונם וכן בעניני המצות צדקה וחסד שהם חיי הנפש מוכרח הוא לצמצם מעט לפי ערך פרנסתו. אכן כשיבואו הדברים למעשה לא כן יעשה כי כאשר יעלה בלב האדם ללמוד מעט תורה או להפריש מעמלו לצדקה וחסד שהם צרכי נפשו ימנעהו היצר המופקד על צרכי הגוף וצועק עליו מה תעשה אתה מוכרח לצמצם כהיום בדברים אלה כי אין מספיק עתך ועמלך להחיות גם גופך כהיום בריוח וככה ימרר את נפשו בכל עת ועת ולכל מצוה ומצוה שיבא לידו מתאמץ להפריעהו עד שגוזל חיות הנפש ממש שנשאר ערום בלי תורה ומצות ואם היה מתנהג באמת גם בעניני הגוף לא יניחנו היצר לחסר מאומה ומוציא הוצאות מרובות לחמודי התבל והבלים בעדו ובעד בני ביתו הרבה הרבה יותר מלפנים ובאשר כי ההוצאה מרובה וההשפעה מועטת מוכרח הוא למסור כל כחותיו לעמול בזיעת אפים יומם ולילה כדי להמציאם ורק מנפשו הנכאה והנדכאה יגזל חיותה שתשאר לע"ל בלי מזון וכסות שהם נעשים על ידי התורה ומצות וכמה יגדל מכאוב

הנפש ע"ז בשעת מעשה בכל יום ויום כשהיצר מונע ממנה התורה ומצות שהם חיותה וכ"ש לע"ל בזכרה שהיצר בערמימותו גזל ממנה אורה וכבודה לנצח וכ"ז מרומז ככתוב שנאמר (הושע ז' ט) אכלו זרים כחו והוא לא ידע גם שיבה זרקה בו והוא לא ידע דהיינו שכח החמדה והתאוה והכעס שהם באים רק מכח היצה"ר שהוא זר לאדם [ואין אוהבו כלל ואדרבה מקטרג עליו לכלותו] הם אכלו את כחותיו ולא הניחו להנפש שישתמש בהכחות לצרכה והאדם לא ידע להתבונן ע"ז כלל וגם לעת שיבתו שכמעט ראה בעצמו שכחותיו אפסו וכלו ומתי יעשה לצורך נפשו גם אז לא התבונן ע"ז והניח הכל להזרים להשתמש בכוחותיו האחרונות ולנפשו לא השאיר כלל. אבל החכם אשר עיניו בראשו אין לו לשמוע ליצרו שהוא אויבו הגדול כידוע ויתנהג ענייניו בדרך האמת והצדק דהיינו לצמצם בהוצאות המותרות ההבלים בכל מה דאפשר ואז ישאר לו עת לתורה וגם כסף להחיות אלמנות ויתומים ומרי נפש ולשארי צדקות ההכרחים ויקנה לו שם טוב בעוה"ז ואחרית טובה לעוה"ב.

ובפרט בעת הזה שאנו רואין בעינינו שמדת הדין גוברת מאוד בעולם מדי יום ביומו בכמה מחלות ומיתות משונות וחסרון השפעה בעולם עד שאין לך יום שאין קללתו מרובה מחברו כמה צריך להרבות בצדקה וחסד אולי עי"ז נכפה את כח הדין ויתמלא רחמים בעולם וכידוע שכח הצדקה וחסד מחליש את מדת הדין ומעורר למעלה את מדה"ר והחסד שאחז"ל שאומר הקב"ה ומה אלו שהן בעצמם צריכין חסד עושין חסד אלו עם אלו אני שאני מלא חסד ורחמים עאכ"ו שאני צריך לגמול חסד עם בריותי. וכ"ז דברנו אפילו בשאר ענייני צדקה וחסד שצריך להתחזק בזמננו להרבותם וכ"ש שיש ליזהר שלא למנוע צדקה וחסד אם נוגע ד"ז לישראל לענין מאכל כשר כי כאשר ימנע מזה בודאי לא יביא ברכה לתוך ביתו ואדרבה אפשר שיקבל ח"ו מארה על עצמו עבור זה שהצריך את העני הזה לבוא לידי איסור ע"י מניעת צדקה שלו. וכענין מה שאמרו חז"ל [והובא ביו"ד סי' ש"פ ס"ב] באבל עני שאין לו מה לאכול שמותר לעשות מלאכה אחר ג' ימים אבל אמרו חכמים תבא מארה לשכיניו שהצריכוהו לכך ר"ל שלא החזיקוהו שלא יבא לידי זה ואף ששם אינו אלא איסור דרבנן וכ"ש אם בא ע"ז לכמה לאוין דאורייתא וחייבי כריתות כעין זה. כללו של דבר אשרי מי שמחזק בענין הקדוש הזה להטיב לישראל בעת דחקם שלא יבואו לטמא עצמם בגיעולים ועליו הכתוב אומר אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו. וענין השכלה בענייננו הוא בכמה גווני מי שחננו ה' שהיכולת בידו לעזרם בהונו בודאי מחוייב שלא לקפוץ את ידו מאחיו האביונים ומי שאין היכולת בידו לזה מחוייב עכ"פ להשתדל אצל אחרים שיסייעו בענין זה וזכותו

גדול מאוד עבור זה כמו שאמרו (ב"ב ט') א"ר אלעזר גדול המעשה יותר מן העושה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום וגו' וענינו הוא שיש לו זכות בכל פרוטה ופרוטה שהוא גובה וגם נקראת המצוה על שמו כמו שאמרו בפ' חלק כל המעשה את חבירו לדבר מצוה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה שנאמר וכו' ומלבד זה הלא הוא ממזכי הרבים שעל ידו מקיימים ישראל כמה מאות מצות של צדקה ובפרט בעניננו שמזכה בזה לישראל שלא יטמאו את עצמם במ"א] וידוע מה דאיתא באבות כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו וכן אחז"ל על הפסוק ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד שהוא קאי על גבאי צדקה.

ומאוד אני מתפלא על אלה האנשים המתרשלים עצמם מענין הזה ואינם שמים לבם כלל לצרת אחיהם המתנודדים דאיך יפעלו זאת בנפשם לשקוט בזמן שלנגד עיניהם יופקרו מצות התורה וידרסו ברגלים כטיט חוצות לעיני כל [ואשר מי שיראת אלהים נגעה בלבבו הלא יקרע לבבו לגזרים על פרצת הדת הגדולה אשר נעשה בימינו אוי לעינים שכך רואות ראוי לאזנים שכך שומעות] ואיך יערב לחכנו לחמנו ומשקנו בזמן שלנגד עינינו עשריות מישראל המתנודדים ימלאו פיהם יום יום מכל דבר איסור נבלות וטרפות וחזיר וכדומה ואף כי אנחנו גורמים אותם לזה במה שאין אנו משתדלין להספיק להם מאכלות כשרות בימי נידודם. ובפרט לפי הידוע שיש בכללם כמה יראי השם הצועקים אלינו במר נפשם ומתחננים על נפשותם להצילם מחלאת העונות החמורות אשר לחיי נפשם ממש יגיע [וכידוע שיש בהם חייבי כריתות כמו חלב אשר בעד כזית אחת מתחייב בכרת הנפש] ואיך נקשיח לבנו ונאטים אזנינו שלא לשמוע זעקתם ושלא לחוס ולחמול על נפשות היקרות האלה. ואשר במעט השתדלות ובהזלת איזה גרגירי כסף מכיסנו בכל שבוע היינו יכולים להושיעם תשועת נצח ואם ממנו יבוקש. וגם איש תבונות יתבונן וידע עד היכן הדבר מגיע כי ע"י ההרגל במאכלות האסורות יהרס אצלם ממילא כל הנהגת דת הישראל כי מי שמורגל במ"א טרפה וחזיר וכדומה נעשה אצלו הפקר ע"ז גם שארי מצות התורה דכשאוכל מאכלי הטרפות הלא אין נוטל ידיו ואין מברך המוציא ולא בהמ"ז ומעט מעט יסלק מעליו גם שארי המצות כמו שבת ותפלה ותפילין וכדומה ממצות היותר חמורות כי ע"י שאוכל מאכלי העו"ג יתדמה אליו בכל ויקל בעיניו כל שמירת דתו כי חושב כי כבר אינו בגדר שאר איש ישראל. וגם אמנם גורם לזה האכילה גופא שעל ידי האכילה נטמטם לבו ויפחת ערך נפשו וכמו שדרשו חז"ל מהפסוק ונטמתם בם דהיינו ונטמטם בם וכמש"כ בפרקים הראשונים. כללו של דבר כי בענין הספקתם במאכל כשר אנו מצילין אותם ממות הנפש ואנו מכניסין אותן

בזה תחת כנפי השכינה. וחלילה וחלילה לנו להתרשל מענין הקדוש הזה וכל איש ואיש הן גדול או קטן מחוייב להשתדל זה בכל נפשו ומאודו מי שיכולת בידו לעזור מהונו ומאודו ויותר מזה להיות מעשה אצל האחרים להזמין להם מאכלים כשרים וכמה גדול שכרם של המתעסקים בזה שהם העקרים לכל המצוה הרבה הזאת ועל חיי הגוף של נפש אחת מישראל אחז"ל כאלו קיים עולם מלא ועאכ"ו של חיי הנפש דגדול מחיי הגוף. ועליהם נוכל לקרות מה שאמר הכתוב ולוקח נפשות חכם:

הג"ה ודע עוד אחי כי מלבד החזקת אלו הנודדים במאכלות כשרות עוד מצוה רבה להתקרב עליהם ולדבר על לבם לנחמם ולחזקם שלא יפול לבבם מפני רוע גורלם שהוצרכו להיות נודדים מביתם וממשפחתם ולהתגורר במדינות רחוקות ויגיד לפניהם כי כל ענינם הוא לנסיון ואשרי חלקם אם יזכו לעמוד בנסיון ולשמור דת התורה בעת הזאת וכידוע מתורתנו הקדושה ודברי הנביאים את ערך האנשים הצדיקים שזכו לעמוד בנסיון ואשר לבסוף נתגדלו ונתעלו בעוה"ז ובעוה"ב. ובדברים האלה וכאלה יחזקו אותם ויחיו את נפשם ויקיימו בזה מה שאמר הכתוב ותפק לרעב נפשך ונפש נענה תשביע ואחז"ל דהמפייסו בדברים מתברך בי"א ברכות וע"י ההתקרבות יחזקו עצמם יותר בשמירת הדת כי יראו כי לא נפחת ערכם משאר איש ישראל. וגם אמנם מצוה לזרזם ולחזקם לשמירת התורה הן במאכלות אסורות והן בשארי המצות כמו שבת ותפלה ותפילין וכדומה כי באשר שמצוי להם כמה פעמים שע"י נידודם אנוסים הם לעבור על אלו המצות ממילא יקילו בהם אף בזמן שאין אנוסים לזה [והוא טעות כי בעת שהם אנוסים פטורים הם וכשעושים ברצון שוים הם לשאר איש ישראל] ואל יחשבו בי בעת נידודם אין מוטל עליהם קיום התורה ואל ילמדו מבני חבורתם שנמצא בהם אנשים סכלים המקילין בדת התורה. ומקיימים בזה מצות הוכחה שהיא מצוה דאורייתא שמחוייב כל איש מישראל להוכיח לחבירו ולמנעו מן העבירה וכמש"כ הרמב"ם בספר המצות מצוה ר"ה וז"ל שציונו להוכיח החוטא או מי שירצה לחטוא ולמנוע אותו ממנו במאמר התוכחה ואין ראוי שיאמר אחר שאני לא אחטא אם יחטא אחר זולתי מה לי וכו' וזה היפך התורה אבל אנחנו מצווין שלא נחטא ושלא נעזוב זולתינו מאומתנו שימרה ואם השתדל להמרות חייבין אנו להוכיחו ולהשיבו וכו' והוא אמרו יתעלה הוכח תוכיח את עמיתך וגו' [ומדבריו הקדושים יש לנו זירוז לעצם הכנת המאכל כשר עבורם דהוא בכלל למנעם מן העבירה] אכן יזהר להוכיחם בנחת ובדברים רכים שדברי חכמים בנחת נשמעים. וחלילה וחלילה להזהר מלהתקוטט עם אלה שאינם חפצים לשמוע לדבריו כדי שלא יגרום ע"ז ריעותא ח"ו. וה' יגדור פרצת ישראל וישיבנו. לתורתו ועבודתו סלה.

חתימה

עוד יש לעורר לאחינו בני ישראל אשר נתן ה' חלקם בתורה שמצוה רבה עליהם לקיים מת שאחז"ל [חולין דף ט'] ת"ח צריך שילמוד ג' דברים כתב שחיטה ומילה ופירש"י דאף לענין שחיטה דהיינו אף שבקי בהלכותיה צריך לאמן את ידו לכך. ואם בימים שהיה מצוי שוחטים מומחים וכשרים בכל מקום הצריכו לת"ח ללמוד זאת פן יוצרך לזה וכ"ש בזמננו שחלק גדול מישראל וכ"ש הצעירים מתנודדים לארצות שונות ואף שבמקומות שאין ישראל מצוים הרבה והשוחטים הנמצאים שם ברוב פעמים הם אנשים פחותים שאין יודעים הלכות שחיטה על בוריה וגם יש מהם אנשים שפרוצים בד"ת שמן הדין אין ראוי לאכול משחיטתם וגם מצוי שמתנודד במקום שאין ישראל מצויים שם כלל ואין ביכולת להשיג שם בשר כשר כלל וע"כ כמה מן הראוי והנכון שילמוד כל איש שעסקו בתורה הלכות שחיטה ולאמן את ידיו בהאומנות ועכ"פ לשחיטת עופות ויזכה בזה לנפשו וגם לאחרים שיוכל להזמין להם בשר כשר. וזאת שמעתי על ת"ח אחד גדול הדור שכאשר ניסבב לו לנסוע במקומות שיש לחוש להכשר שחיטתם למד מקודם שחיטת עופות ועל צעירי ת"ח שבדור הזה בודאי החיוב עליהם לעשות כן.